

KAIQA VARORA

Rukiva Ihuva noraiqamako vaiintinavuka kaiqa varorara tura

¹ Tiopiraasio,

Te tota ari qara amitehama Ihuva kaiqa varorave, Ihuva uva tiva nimurave, ekaa vi uvara ai tiva amiavaunara.

² Ihuva kaiqa hoqarama tero varaqiro viro vuru nai kaiqa taiqa kovaro viraqaahairo Kotiva vira naaruvaini vita varora, viraravata ai tiva amiavaunara.

Ihuva naaruvaini vire uvaro Kotira Maraguravano vira mpeqaiqama kovaro Ihuva nai noraiqamako vaiintinavuka vo uva vo uva tiva nimura.

³ Ihuva nai qutuvu entaraqaahairo 40 enta maa vataraqaa qaqi variqiro viharo airi tataa nai vaintinavu nivuqaa govarama viharo vaumantara ti, vika tavovaro Ihuva kia qutu vuka voqaara vairaitiro, viva quqaama qaqi vau vaiintivama vaura. Vika vira tave vauvaro Ihuva vika hampata vaiharo uva tiva nimiqiro viharo Kotiva raqikiainarara vika tiva nimura.

⁴ Vira vaintinavu ruvaaqumavi vauvaro Ihuva vinavuka tiva nimitiro tiharo, Kia Ieruharemiqihai vuate. Ti Qova vo haika ni nimiainara virara ni tiva nimunara, vira veka variate.

⁵ Ioniva vaiinti nahenti qumina qaqi namari nimurave. Inaara entanavu aitaraira ne Kotira Maraqura varevarave, tiro. *(Matiu 3:11)*

*Ihuva naaruvaini tuvurantero vura
(Maaki 16:19-20; Ruki 24:50-53)*

⁶ Ihuva nai noraiqamako vaiintinavuka vira vataake ruvaqumavi vaiha vika Ihura ireha tiha, Noravauvo, are maa entarae avuhainaa vaiinti qama vira, haaru tinavu kaivaqaukavara Isareriqaa raqikuntema kera, are Isareriqaa qaiqaa raqikiqira vinarave? ti.

⁷ Vika minti tuvaro Ihuva vika tiva nimiro tiharo, Aqao, vi entava qovara iqaiainara kia ni kaiqama vaivo. Ti Qova naivano nai autuqaa vi entara vi entara kaama tero, vi haikara vi haikara qovarama kaanarove.

⁸ Ne vaivaro Kotira Maraquravano tuvurero niqi vaiharo ni kempukaiqama nimitaarire. Mintira ne kempukaiqamake maa kaiqara varaqi vuata. Ne ti okarave, ti kaiqave, tavaakara ti, ne tota Ieruharemini vaiha tiriara vaiinti nahenti tiva nimi, viraqaahai oru Iutia vatani vaiha tiriara tiva nimi, viraqaahai vetara Sameria vatani oru vaiha vi vatanaakavata tiriara tiva nimi, viraqaahai ekaa naato maqaini vi aniha tiriara tiva nimi qimanta vikavata ekaa ti okarara iriate, tiro.

⁹ Ihuva vika minti tiva nimi taiqa komanta vika tave vauvaro Ihuva vataihairo oru vuvaro tonavuvano vira vitaqiro viro virini oru vumanta vika kia vira ho qaiqaavata tavora.

¹⁰ Ihuva vika mini kero virini oru vumanta vika naaruvaini aitutiha vaumanta vaakama vaiinti taaraqanta qovaramavi vitanta hanta

utavaaqa nonkutotanta vika tataaqa himpi vaura.

¹¹ Vitanta vikara tiha, Karirihainaa vaiintinavuvauvo, nantihae ne naaruvaini aituti variavo? Ihura vatema vita varaivaro naaruvaini oru vimanta ne tavaavo. Ho viva vate oru vinantema kero, naantiara Ihuva vihairo qaiqaa mintimakero orurantero tuvuanarove, tura.

Vovano Iutaasira vatuka varaarire ti autu vatora

¹² Vitanta minti tumanta Ihuva noraiqamako vaiintinavuka Orivi Aiqinaqaahai orurante Ieruharemini vura. Orivi Aiqina vaireva Ieruharemi aumanto 1 *kilomita* vaura.

¹³ Ihura vaiintinavu orurante Ieruharemini tuvure vika nai vau naavuraqi oriqete, tainta naavu verantoqi oru vaura.

Pitaavave, Ionivave, Iemika Entarukave, Piripika Tomaasikave, Batolamuka Matiukave, Arafiusira maaqu Iemivave, Saimoni Selotivave, Iemira maaqu Iutaasivave, vaura.

¹⁴ Vinavuka vi naavuraqi ruvaagumavi vaiha Kotira vatete vatete aaramaqa vi vaumanta nahentinavuvata, Mariava Ihura novavata, Ihura qatanavuvata, vika hampata viraqi vaiha Kotira aareha vaura.

¹⁵ Vi entara Ihura vainti 120navu ruvaagumavi vi naavuraqi vauvaro Pitaava vinavuka nivuqaa himpitero tiharo,

¹⁶ Ti qata vakaukavarao, Iutaasiva Ihura navutaaka aara numiqomanta vika Ihura oru ravaaqavu korave.

Haaru qumina vaka Kotira Maraqravano vaiinti vo, Devitira, tinavu kaivaqara,

kahaquvaro viva Iutaasirara uva qara ntuva torave. Maa entara vi uvava quqaama vivauma vaivo.

¹⁷ Iutaasiva tota tinavu Ihura vainti 12navu vataakero vaiharo, vivavata tinavu hampata kaiqa varaqiro viro, viraqaahairo viva qaqirakero Ihura arukaate tiro, vira qovarama komanta

¹⁸ vika qutaru monu autuke vira amuvaro viva vi monura varero oru vata koqaama varero, viraqaahairo vi vataraqaa nai aunta taaqikumakero hiquvaru vira arara rakavuviro qaqini tuvitarovaro qutu vurave.

¹⁹ Ekaa Ieruharemihaanaaka vi uvara iri, viva vata varorara *Akedamave—Naare ntai vatarave*, ti variavo.

²⁰ Ihi vukuqi Iutaasirara haaru paropetivano tinavu kaivaqava qara ntuva tova mintima tiro:

Vira naavu gumina vairaro kia vovanovata viraqi varianarove, turave. *(Thi 69:25)*

Vo uva qara ntuva tova mintima tiro:

Vovano viva raqikiaina kaiqara varaanarove, turave. *(Thi 109:8)*

²¹⁻²² Kaiqe vi uvarara irihama tenavu vaiinti vo noraiqama kaariraro vi vaiintiva Iutaasira vatuka varaarire. Tavave Iutaasira kaiqa ho varaanarove?

Vaiinti yovano viva tinavu aanarero Ioniva namari nimu entaraqaahairo Nora Vaiinti Ihura avataqiro viharo Ihura kaiqa tavamaqiro viro Ihura naaruvaini vita varora tavairava, vi vaiintiva Iutaasira kaiqa homa varaanarove. Viva tinavu vataakero vaiharo qaqi vaiinti

nahenti Ihuva qaiqaa qaqi himpi uvara vika tiva nimiarire, tiro.

²³ Pitaava minti tumanta vika vaiinti autu taaraqanta vatora. Vaiinti vo, Sabaasira maaqu Iohepira vira vara autu Jatusirave, vaiinti vo, vira autu Matiasirave, vitanta autu vatora.

²⁴ Vitanta autu vate vika Kotira aarehama tiha, Noravauvo, are ekaa vaiinti avu aatoqiraara iri tavaaravave. Maa vaiintitantaqihairo ta vaiintirarae ai muntukavano vaivo?

²⁵ Are vi vaiintira humiqairaqe tenavu vira noraiqama kaariraro viva Iutaasira vatuka varero vira kaiqa varaarire. Iutaasiva vi kaiqara qaqira kero huviqora qora vatukaini vivo, ti.

²⁶ Vika minti tivake vovano vora autu vatovaro vovano vora autu vatovaro mintiaqi vi, tavovaro Matiasira autuvano aatara komanta vira noraiqama kovaro Matiasiva Ihuva noraiqamako vaiintika hampata vohaaraqi avituma viro vika hampata kaiqa varaqiro vura.

2

Kotira Maraqravano tuvuro entara

¹ Enta vo, Pentikosi ovata no entava aniromanta ekaa Ihura vainti vika naavu vohainkuqiqai ruvaaqumavi vaura.

² Vika viraqi ruvaaqumavi vauvaro vaakama naaruvaihairo uvavano aaronavavano uva tintema kero, uva tivaqiro tuviro vika vau naavura mpiqa kora.

³ Naavu vira mpiqa vuvaro vika tavovaro iha auru voqaara qovarama viro raira viro, rairaqi viharo ekaa vaiinti nahenti viraqi vauka vohainku vohainku qiataqaata oru vaavi vaura.

⁴ Vinavuka qiataqaa oru vaavi vauvaro Kotira Maraquravano ekaa vinavuka avu aatoqira mpiqa viro, vinavuka maaqiri tuqantaa komanta vo uva vo uvaqihai ti vaura.

⁵ Minti ti vaumanta Iutaa vatanaa vaiintinavu vo vataihai vo vataihai Ieruharemini anuka, vika Kotira uva iruka

⁶ vikavata vaiha nora uva iri, nana haikavanoe uva tivo tivake, hihai hihai ani uki vaiha tavomanta Ihura vaintinavu Kotira Maraquravano maaqiri tuqantaakoka vo uva vo uvaqihai tiha vo vatanaa vo vatanaaka uvaqihai ti vaumanta vinavuka vika tu uvarara voqamake ravukuvi.

⁷ Vika ravukuvi kauqu runkinkiri i vaiha tiha, Ike, vi uvara vi uvara ti variaka Karirihainaakaqaive.

⁸ Nantiakee vinavuka tinavu uva ho iri vare, vo uva vo uvaqihai ti variavo?

⁹ Tenavu vo vataihai vo vataihai ururaukave. Paatiave, Midiave, Elaamive, Mesopotemiave, Iutiave, Kapadosiave, Pontusive, Esiave,

¹⁰ Farigiavata Pampiriavatave, Isipive, Libia Sairini tataaqave, Romive, tenavu vihai vihai ururaukave.

¹¹ Tenavu hininavu Iutaa vatanaa vaiinti nahentima vauro. Tenavu hininavu vo vatanaa vaiha tentanavu maara uva qaquirake Iutaa vatanaa maara uva iriqi vuraukave. Karitive, Arebiave, vihai vihainaaka maini variavo. Tenavu maini vaiha tave vauramanta vinavuka tinavu uva, vo uva vo uvaqihai tihama Kotira kaiqa voqaraa kaiqara ti variavo, ti.

¹² Minti tivake vika voqamake ravukuvi kauqu runkinkiri i vaiha vika nai ire nai ireha tiha, Ho nantima kaimantae vinavuka minti tiavo? ti.

¹³ Tumanta vokuka naaraihama nimiteha tiha, Aqao, vinavuka qaraaka *uaini* namakema minti ti variavo, ti.

Pitaava vika uva tiva nimura

¹⁴ Vika minti ti vauvaro Pitaava Ihuva noraiqamako vaiintika 11navu hampata himpiro naveraitiharo vika tiva nimiro tiharo, Ne Iutaa vaiintivauvo, nevata, Ieruharemini uru variakavata, ne iriate. Te uva tiari ne ti uva iriate, tiro.

¹⁵ Ne tiha, Vika *uaini* namake minti ti variavo, tia uvava kia quqaa uvave. Vate toqaqigaive.
「Toqaqi kia *uaini* ne varia kuari avuqaave.」

¹⁶ Haaru qumina vaka paropeti vaiinti vovano vira autu Ioeriva Kotira uva tiharo vi haikava vi haikava qovaraiqianarove turave. Viva haaru tu uvava vate vivauma vaivo. Ioeriva haaru mintimakero qara ntuva tero tiharo,

¹⁷ Kotiva mintima tivo:

Naantiara ekaara enta aumanto vairaqe te tenta Maraqrura vaiinti nahenti nimirave. Viraqaahai ni maaquvanovata, ni raavuravanovata, ti vakaaka tivarave.

Ni qaraaka vaiinti qaqi vaiha taira voqaara tavevarave.

Ni naampai vaiinti taira tavehama ti okarara tivarave.

¹⁸ Ti kaiqa vare vaiinti nahentika vika vaiqe te tenta Maraqrura nimiarira vika ti vakaaka vaiinti nahenti tiva nimivarave.

19 Te nora kaiqa vararerave. Te vatainivata vaiha nora kaiqa aahuva kaiqa naaruva virinivata, vata mianivata vararerave. Ekaara enta aumanto vairaro naarevanove, ihavanove, iha muravanove, qovaraiqiramanta tavevarave.

20 Noravano tuvuaina entava aumanto vairaro kuarivano konkiraigama viraro toravanovata naare voqaarama vuanarove.

21 Vi entara Noravauvo ti kahaqiane tika Noravano vika kahaqiramanta vika ho varivarave, turave. *(Joel 2:28-32)*

Ioeriva Kotira uva tiharoma minti turave.

22 Ho Isareri vaiinti nahentivauvo. Te tiari iriate. Ihuva Nasaretihaava vauvaro Kotiva vira kahaqamaqi vi vauvaro viva nora kaiqa, mpeqa kaiqa varomanta ne Kotiva vira atito okarara kankomake iri tavorave. Viva vi kaiqara vi kaiqara ni nivuqaa varomantara ti, ne vi kaiqara vi kaiqara ho tavorave.

23 Ho Kotiva nai minti minti iaina okarara iriharo Ihura ni nimumanta ne vira ravaaqavuke katariqaa niriqohai aruke hitorave. Ne vira arukareka iha vo vatanaakara vira aru timitaate tumanta Romeni vatanaaka Ihura aru nimitorave.

24 Ho qutuvi haikava Ihura kia ho ravaaqavu kaainarara tiro, Kotiva vira kuvantu kero vira qaiqaa qaqi vara himpima korave.

25 Haaru Devitiva tinavu kaivaqava virara mintima turave:

Te tavauraro Noravano tintiro vaiharo viva ti kauqu tanaraini vaimantara ti, kia te qeteha vairarave.

26-27 Viva mintima variqiro vi vairara tiro, ti muntukavano koqe i vaimanta te tenta noqihai quaheha uva tivaqi vi, te koqe entavano qovaraiqiainara vekama vairerave.

┌Noravauvo,┐ te ari takuqira vaiinti vaunarara tira, are kia qutuvika vainaini ti qaqira karaitira, are kia ti vaata qaqi kairaro nteraarire.

28 Are qaqi variqi vi aarara, vo aara vo aara ti humiqera ianarave. Te ari aaqanto variarirara are ti muntuka koqema timitairage te quaheha variainarave. *(Ihi 16:8-11)*

Haaru tinavu kaivaqava Devitiva vi uvara turave.

29 Ho ti qata vakaa, te Devitirara ni vutuke tiva nimirerave. Viva qutu vumanta vataqi quntama torave. Vira quntamato vatava maa entara qaqima vaivo.

30 Kotiva Devitira kahaquvaro viva Kotira uva turave. Kotiva nai kauqu aiqiqaa aqukeharo Devitirara tiharo, Naantiara are kuvu aramatenaraqihairo vovano ai aanarero Avuhainaa Vaiinti kaiqa varaanarove, tuvaro Devitiva vi uvara iritorave.

31 Vi uvara iriteharoma Devitiva *Mesaia*avano qaiqaa qaqi himpuaina okarara tiharo,

Kotiva kiama vira qutu vuaka vi vainaini kaanarove.

Vira vaatavanovata kiama nteraanarove, turave. *(Ihi 16:10)*

32 Ho Ihuva qutu vuvaro Kotiva vira qaiqaa qaqi vara himpima komanta tenavu vira tavaunarave.

³³ Haaru Kotiva vaiinti nahenti kahaqiharo nai Maraḡura nimirave turaqaata Ihuva oruntovaro Kotiva vira noraiḡama kovaro Ihuva vira kauḡu tanaraini oquvi vaivaro Kotiva nai Maraḡura Ihura amivaro varero muntu vaiinti nahenti nimirave. Nimimantama ne vate vira taveha iriavo.

³⁴ Devitiva kia viva nai naaruvaini viraitiro, viva tiharo,

Noravano Kotiva ti Nora Vaiintiara tiharo,
Maini ti kauḡu tanaraini oquvi vairaqe

³⁵ te ai navutaaka aru naatara nimitaarirara are nena aiḡu vikaqaata ntava taane, turave.

(Ihi 110:1)

Devitiva minti turave.

³⁶ Viva minti turara ti, ne Isarerihainaaka iriate. Ne Ihura katariḡaa niriḡohai arutaara, virama Kotiva noraiḡama kaivaro viva *Mesaiava* Noravano vaivo. Ne virama arukaarave, tiro.

³⁷ Pitaava minti tumanta vaiinti nahenti vi uvara iri muntuka voḡamakero ḡoraiḡumanta vika Pitaaravata Ihura vainti vonavuvata ireha tiha, Mpo, tinavu ḡata vakaa, tenavu nantie irarave? ti.

³⁸ Tuvaro Pitaava vika tiva nimitiro tiharo, Ne vohaiḡa vohaiḡavano vaiha nenta ḡora kaiḡa vare vaira ḡaqira kaate. ḡaqirake Ihura autuḡaa namari varaivaro Kotiva ni ḡora kaiḡa uva taiḡa kaarire. Ne mintivaro Kotiva nai Maraḡura ḡaḡi ni nimira ne varevarave.

³⁹ Kotiva nai kauḡu aiḡiḡaa aḡukero tiharo, Tenta Maraḡura vaiinti nahenti nimirave turave. Kotiva vi uvara minti tiharoma viva niaravata, ni vaintivararavata, iriharo turave. Ekaa vaiinti nahenti niara vataini variakaravata

iriharo turave. Noravano Kotiva tinavu
 Variqavano nai naarama taaina vaiinti
 nahentika ekaa nai Maraqura nimianarove, tiro.

⁴⁰ Pitaava minti tivakero viva vo uva vo
 uvavata tiva nimito tiharo, Te niara mpo turo,
 hauri Kotiva ni maa vaiinti nahentika „Ihura
 arukoka” hampata ntaihaantorave ti, ne
 qaqiniqamake variate turo, tiro.

⁴¹ Minti tumanta vaiinti nahenti
 airita-haavano vi uvarara quahake quqaave
 tivakeha namari varora. Vi entara airitahaa
 3,000navuvano Ihura vaintiqamavi vika vohaa
 vaura.

Ihura vaintinavu nai kahaqi nai kahaqi vaura

⁴² Vika Ihuva noraiqamako vaiintika hampata
 variqi viha vika uva tura iriqi viha, vika nai
 kahaqi nai kahaqi i vaiha, vika vohaaraqi kara
 neha, vika vohaaraqiqai vaiha Kotira aare
 vaura.

⁴³ Ihuva noraiqamako vaiintinavuka vaiha
 nora kaiqa mpeqa kaiqa vare vaumanta vaiinti
 nahenti vinavuka kaiqa tave kauqu runkinkiri
 iha vaura.

⁴⁴ Ihurara quqaave tivake virara
 kempukaiqamake iriqi vi vauka vohaaraqi vaiha
 nai kahaqi nai kahaqiha vika nai vato
 airairaravata nai ami nai ami iha vaura.

⁴⁵ Vika nai vatave, airairave, voka nimiha
 monuvata varake tavomanta nai kenauka vehi
 vaumanta monu vira rairakeha vikavata
 nimura.

⁴⁶ Vika vo enta vo enta Kotira Naavuqi oru
 ruvaqumavi varike, viraqaahai oru vo naavu

vo naavuqi vohaaraqı ruvaaqumavi vaiha, muntuka parumake vaiha, quaheha kara nora.

⁴⁷ Mintiaqi viha vika Kotira autu tuahere vaumanta qaqi vaiinti nahenti vitini virini vauka vikara quaheha vaura. Vo enta vo enta Noravano vo vaiinti vo vaiinti kahaqumanta vika quqaa Ihurara vivave tivake Ihura vaintinavu hampata vohaaraqı avitumavi vaura.

3

Vaiinti aiqı rarera vura koqema kora

¹ Vi vatanaaka vo enta vo enta Kotira aarareka eronaini 3 *kiroki* Kotira Naavu vaunainiara vi vaura. Minturaqaa vo enta Pitaavavata Ionivavata Kotira Naavuniara vura.

² Vitanta Kotira Naavuniara viha qenti vo, vira autu Voqaraa Qentive tunaini orure tavovaro vaiinti vovano aiqı rarera vuva qentiana mini vaura.

Vira aiqı nai nova vatato entaraqaahairo rarera vuva vaumanta vira navunaaka vo enta vo enta vira rauku vare vi qentiraqaa vuru kovaro viva vo enta vo enta qentiana vaiharo Kotira Naavuniara vukara monuve airairave ti timiate tiharo naari vaura.

³ Vaiinti viva qenti mina vaiharo tavomanta Pitaaka Ionika qentiana oriqetareka uvaro viva vitantara tiharo, Mpo, netanta qaqi vo haika ti timiate, tiro.

⁴ Tumanta vitanta vira avuana taveketanta uvaro, Pitaava tiharo, Ho maini titanta tavaane, tiro.

⁵ Minti tuvaro vi vaiintiva vitantara vo haikae ti timireka tiavo tivakero vitanta tave vauvaro

⁶ Pitaava tiharo, Kia te monuvata vatauro. Te vo haika vataainara ai amirerave. Ihu Karaitira Nasaretihaanaara autuqaa te ariara himpira nuane turo, tiro.

⁷ Minti tivakero Pitaava vi vaiintira kauqu tanara utu varero kahaquvaro viva himpuvaro vaakama vira aiqū ataavanovata aiqū aurokavanovata kempukaiqama vura.

⁸ Kempukaiqama vuvaro viva nai aiqutantaqaahairo himpiro vi aniharo tavovaro vira aiqutantavano kogemaviro vauvaro, viraqaahairo viva vitanta hampata quaheharo ravukuvi raukuvimaqiro viharo Kotira autu tuahereharo Kotira Naavuniara vura.

⁹ Mini vumanta vaiinti nahenti ruvaaqumavi vauka tavovaro viva nai niharo Kotira autu tuahereharo vaumanta

¹⁰ vika vira viraagamake tave tiha, Ike, maa vaiintira tavaate. Vi vaiintiva Kotira Naavu Voqaraa Qentive tianaini vaiharo airaira ti timiate ti vai vaiintiva qaqi naima ni vaivo, ti. Vika minti tivake vi vaiintiva koqema vurara voqamake ravukuvi kauqu runkinkiri i vaura.

Pitaava Kotira Naavu vaunaini vaiharo vakaaka tiva nimura

¹¹ Vi vaiintiva Pitaaka Ionika totaairo ni vaumanta vaiinti nahenti ravukuvi kante vinavuka Kotira Naavu naantegaraini Soromonura Haraarave turaqi vura.

¹² Viraqi vuvaro Pitaava vaiinti nahenti taverō tiharo, Ho Isareri vatanaa vaiinti nahentio, nantihae ne virara ravuku vuavo? Nantihae ne tinavu aituti variavo? Ne tiha, Vitanta naitanta kempukaqohaie, vitanta Kotira aaraqaa

koqemake nuaraqaahaie, vi vaiintira kahaqama kaavaroe viva ho ni vaivo tiavo? Aqao, kiave.

¹³ Ho Variqavano tinavu kaivaqaukavara Eparahaamiraqaave, Aisaakiraqaave, Iekopiraqaave, raqiki vaiva, viva Ihura nai kaiqa vaiinti takuqi vaira noraiqama komanta ne vi vaiintira ravaqavu vare vuru Pairaatara amuvaro Pairaatava vira kuvantu karare tumantavata, ne tiha, Kia vira kuvantu kaane, turave.

¹⁴ Viva Kotira takuqiraa vaintivano avuqavu ni vau vaiintiva vaumanta ne virara kia kuvantu timitaane tiraiti, ne vaiinti vo, viva vaiinti aruko vaiintira, vira kuvantu timitaane turave.

¹⁵ Ne vira arukareka, viva qaqi variqi vi okarara numiqe vai vaiintira arukorave. Ho Kotiva vi vaiintira qutu viraqihairo qaiqaa qaqi vara himpima kaimanta tenavu vi haikara quqaiqamake tavaunarave.

¹⁶ Vate tetanta vira autuara irihama, Ihuva Kotira mpeqa vaintivano quqaama titanta kahaqianarove tivakema maa vaiintira, ne tave varia vaiintira vira aiku kempukaiqama kauro. Quqaama tetanta turo. Tetanta Ihurara quqaama viva homa titanta kahaqianarove tihama maa vaiintira ni nivuqaa koqema kauro.

¹⁷ Ti qata vakaukavarao, te iruramanta nevata, niqaa raqiki variakavata, kia Ihura okarara kankomake iriraiti, Ihura arukorave.

¹⁸ Haaru Kotiva ekaa paropeti vaiinti noqihairo nai mpeqa vaintivano aihavina haikara varaqiro viro vuru qutu vuainarara ni tiva nimumanta irura, vi uvava vate maa vivauma vaivo.

19 Viraqaahai Kotiva ne qora kaiqa vare vai uvara nunka nimitaarire ti, ne vaaqu aaraqaahai tuqantaavi Kotira aaramaqa vivaro Noravano ni hampata variqiro viharo ni muntuka koqema nimitaarire.

20 Ne Kotira aaramaqa vivaro viva qaiqaa Ihura atitairaro tuvuarire. Kotiva niarao tiro, ni kahaqireva Ihura noraiqama kairave.

21 Ihuva naaruvaini mini variqiro viraro ekaa haika qoqaraaqama kero qaiqaa autuaina entava aniraarire. Haaru Kotiva nai paropeti vaiinti voka voka kahaqamaqiro vi vaumanta vika vi uvara turave.

22 Mosiva ni kaivaqava mintima turave:

Ti tititainantema kero, Noravano Kotiva ni Variqavano paropeti vaiinti vo atitaanarove. Vi vaiintiva ni anku vohaa ankuqiraavama varianarove. Viva anintero ekaa uva tinara ne iriate.

23 Vaiinti vovano kia vira uva irirava vairaro Kotiva vi vaiintira nai vaiinti nahentiqaahairo qaqini varakero vehi autukaanarove, tiro. (*Lo 18:15, 18-19*)

Mosiva minti turave.

24 Ho ekaa paropeti vaiintinavu Samuerivave, vira naantiara vaukave, vika Kotira uva tihama maa entara qovaraiqiaina haikarara turave.

25 Ho ne vaiha ne paropeti vaiinti vika naintivara variarara tiro, haaru Kotiva ni kaivaqaukavara hampata vaiharo kauqu aiqiqaa aqukero tiva taatauto uvara, vi uvara niaravata iriharo turave. Kotiva ni kaivaqara Eparahaamira tiva amiro tiharo,

Are kuvuara ira vaiinti nahentikaqihairo
vaiinti vovano ekaa vataini vaika koqema
nimitaanarove, tiro. *(Okara 22:18)*

²⁶ Virara iriharo Kotiva niara vika qora aara
qaqira kaate tiro, nai Kaiqa Vaiinti
noraiqamakero viva ni naane kahaqiarire tiro,
vira ne ianaini atitovaro tuvirave, tiro.

4

Pitaaka Ionika karapuhiqama korara tura

¹ Pitaaka Ionika vaiinti nahenti qaqiqai uva
tiva nimi vaumanta Kotira Naavuqi Kotira kaiqa
vara amite vau vaiintikavata, vika
kiripunavuqaa raqiku vaiintivavata, Satusi
vaiintinavuvata, vika vika vitanta uva ti
vaunaini anirora.

² Satusi vaiintinavu vauvaro vika maara ti
vau okarava maantimama vairo: Vika tiha, Kia
qutu vira vaiintiva ho qaiqaa qaqi
himpuanarove, ti vaura. Minti ti vaurara ti, vika
Pitaaka Ionika Ihuva qaiqaa qaqi himpivo tu
uvara kaara vika arara ite vaura.

³ Arara itomanta vika orure vitanta ravaaqavu
vare eromantara ti, vika hura ko tirarave tivake,
qaqi vitanta karapuhiqi ntita vuru vatora.

⁴ Karapuhiqi ntita vuru vatomanta qaqi vaiinti
nahenti vika Pitaaka Ionika vaaka uva tiva
nimurara noraiqamake iri, vi uvarara quqaa
uvave tivake Ihura vaintiqamavi vaura. Ihura
vainti airiqamavi 5,000 vaiinti nahenti airitahaa
vaura.

⁵ Vira qararaa Iutaa qiata vaiintinavuve, nora
vaiinti vonavuve, maara uva okara ti vau

vaiintikave, vika vika Ieruharemini *ko* tireka ruvaaqumavi.

⁶ Mini Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika qiata vaiinti Anaasivavata vaumanta Kaiapaasivavata, Ionivavata, Arekisantavavata, vira navunaaka vokukavata vaura. Vika ekaa ruvaaqumavi vaiha *ko* tireka iha

⁷ vika Ihuva noraiqamako vaiintitantara ntita vare animanta tinavu tivuqaa himpi variate tumanta ntita vare anumanta vitanta ireha tiha, Ho nantiakee netanta vi kaiqara vare iavo? Nana haikavanoe nitanta mpeqaiqama kaimantae netanta mintiavo? Tara autuqaae netanta mintiavo? ti.

⁸ Vika minti tivake irovaro Pitaava Kotira MaraQuravano vira avutaqi vauvaro viva tiharo, Ne vaiinti nahentiqaa raqiki variakao, Isareri vatanaa vaiinti nora vaiintinavuvauvo,

⁹ tetanta aiqū qoraiqaa vi vaiintira koqema amitaunara ne vira kaarae titanta irama timitareka auti variavo? Tetanta nantimake vi vaiintira avuqavugama kaunara, virarae ne titanta ire variavo?

¹⁰ Nevata ekaa Isareri vatanaa vaiinti nahentivata iriate. Ihu Karaitira Nasaretihaanaara ne vira katariqaa hiritovaro gutu vuvaro Kotiva vira qaiqaa qaqi vara himpima ko vaiintira, tetanta vira autu rava kauraro vivama titanta kahaqimanta tetanta maa vaiintira koqema amitauraro viraqaahairo vate viva ni nivuqaa himpitero ho vaivo.

¹¹ Kotira vukuvano vo uva tuqantaakero Ihurara mintima tivo:

Ne naavu kaqeha ori vo qaqira kaava, vi

orivama naaquraiqama vivo, turave. *(Ihi 118:22)*

¹² Ihuva vi naaguravama vaivo. Kotiva tinavu tivitaarire tiro, Ihuvaqaima tinavu ho kahaqiarirava vaivo. Kotiva kiama vo vaiinti atitairaro vi vaiintiva tinavu kahaqiarirava varianarovauve. Ihuva vivaqaima tenavu vatani variarirauka kahaqiharo kuvantu timitaarivama vaivo, tiro.

¹³ Pitaava minti tumanta *kansoru* vaiintinavu ruvaqumavi vauka tavomanta Pitaaka Ionika vika nivuqaa vaiha kia qetaraiti uva ti vaura. Vitanta kia *sikuru* tu vaiintitanta vairaiti, mpeqa uvaqai ti vaumanta vika vitanta uva iriha kauqu runkinkiri i vaura. Vika kankomake irumanta vitanta Ihura hampata vau vaiintitantama vaura.

¹⁴ Vika vitantaqaa uva vatarare ti, tavovaro vitanta koqemako vaiintiva Pitaaka Ionika tataaqa himpitero vaumanta vika kia ho vitantaqaa uva vateva vaura.

¹⁵ Kia ho uva vitantaqaa vateva vaumantara ti, vika vitantara tiha, Netanta oru vaiqe tenavu maa uvava avuqavu qiare, tumanta vitanta vumanta vika vi uvarara nai tiva ami nai tiva ami tiha,

¹⁶ Vi vaiintitantara tenavu nantie irarave? ti. Vitanta nora kaiqa varaamanta ekaa Ieruharemihainaaka vitanta kaiqa irikaamanta tenavu vitanta kaiqa kia ho kukeqa kararave.

¹⁷ Hauri maa uvava vi animanta vo vatanaa vo vatanaaka ekaa vitanta kaiqa vare okarara irivorave. Kaiqe tenavu vitanta qioqama keha kia Ihurara voka voka tiva nimiate tiare, ti.

18 Minti tivake vika qaiqaa vitanta naaramake tiha, Ho netanta kia qaiqaavata vaiinti nahenti Ihurara tiva nimiate. Tenavu vi uvara tira qioqama tauro, ti.

19 Vika minti tumanta Pitaaka Ionika aqao ti, Tetanta ni uva iriha Kotira uva qaqira kaariraro Kotiva titantara hove tianarove? Ne nentavano nenta avu aatoqihai irikeha tiva timiqe iriare.

20 Tetanta variqi viha tentatanta avuqohai tavaunarave, aatoqihai irunarave, kia ho kukeqa kararave. Tetanta vi haikarara ekaa tiva nimirerave, ti.

21 Minti tumanta *kansoru* vika voqavata kempukaiqamake vitanta qioqamate, viraqaahai vitanta kuvantuke nititomanta vura. Pitaaka Ionika vaiinti koqemakorara iriha qaqi vaiinti nahenti Kotira autu tuahere vaurara ti, qumina uva vitantaqaa vataarorave ti, karapuhiqihai qaqi vitanta kuvantu kora.

22 Vitanta aiku rarera vu vaiintira koqemako vaiintiva kiana qaraaka vaiintima vairaitiro, viva 40 ihinavu varako vaiintivama vaura.

Ihura vaintinavu Kotira aare vaura

23 Vika Pitaaka Ionika kuvantu komanta vitanta orurante nai navunaaka vaunaini oru vaiha Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavu tu uvaravata, vonavu tu uvaravata, vika tiva nimura.

24 Tiva nimumanta vi uvara iri, vika ekaa Kotira aareha mintima ti:

Noravauvo, are ekaa haika autu kera vataaravave. Naaruvave, vatave, nora namarive, ekaa haika naaruvainive, vatainive, namariqive, vai haikara areqai autu kera vataaarave.

²⁵ Haaru tinavu kaivaqava Devitiva ai kaiqa vaiintivano vauvaro ai Maraqravano vira kahaquvaro viva minti turave:

Nantihae vo vatanaa vo vatanaaka Kotirara arara ite vaimanta variavo? Nantihae maa vatanaaka qumina okara kaara tiva vare Kotira raqu amitareka auti variavo?

²⁶ Ekaa vatanaa avuhainaa vaiinti, vika ruvaqumavi auvihehavaa vaqa ntuva vare, Kotiravata, viva noraiqama kai vaintiravata raqu amitareka auti variavo, turave. *(Ihi 2:1-2)*

²⁷ Ho Kotio, vi uvara tivatonara vate vivauma vaivo. Are Ihura naaruvaihaira atitoraro viva kia qora kaiqa vararaitiro, ai kaiqagai vara amitaqiro vumanta Herotivavata, Pontiusi Pairaatavavata, vitanta maa vatukara Ieruharemini ruvaqumavi vaihatanta, vo vatanaakavata, Isareri vaiinti nahentivatamake, vika vaiha Ihura qoraiqama kareka auti vaurave.

²⁸ Ho vika kia irurave. Haaru vika kia vau entara are naane tihara, Tinta kempukaqohai vika tinta antuqa vai kaiqaraqai vareha vika minti mintima vira amitevarave tianantemake, vika Ihura qoraiqama amitorave.

²⁹ Ho Noravauvo, vika tinavuaravata ni qoraiqama nimitarerave tia uvara iriane. Are tinavu kahaqiraqe tenavu ai kaiqa vaiintinavu vaiha kia qetaraiti, ai uva tiva nimiare.

³⁰ Nena kauqu tutukera tinavu kahaqiraqe tenavu vaiinti nahenti aihavika koqema nimitaare. Are tinavu kahaqiraqe tenavu Ihura ai kaiqa vaiinti koqera vira autuqaa nora kaiqa mpeqa kaiqagai varaqi vuare, tura.

³¹ Vika minti tivake Kotira aarovaro vaakama viraqi vau naavuva qaki qaki uvaro Kotira Maraqravano viraqi vauka kempukaiqama komanta viraqaahai vika kia vaiinti naatu qetaraiti, Kotira uva vika tiva nimiqi vi vaura.

Vika vohaaraq i vaura

³² Ho vi entara Ihurara quqaa vivave tuka vohaaraq i vaiha vika vohaa avu aato muntukaqai vateha vaura. Kiama vovano nai vato airairara naiqai paama tivakero tote vaura. Vika nai vato airairara rairakeha voka voka hampi nimi vaura.

³³ Minti vaumanta Ihuva noraiqamako vaiintinavuka mpeqaiqamake Ihuva Noravano qaiqaa qaqi himpi uvara vaiinti nahenti tiva nimiqi vi vaura. Tiva nimiqi vi vauvaro Kotiva vika koqema nimitomanta

³⁴ vika vaiha koqemake nai kahaqi nai kahaqi i vauvaro kiama vovanovata vehi vaura. Vaiintivano naavuve, vatave, vatoka vi haikara voka nimiha monu varakeha vuru Ihuva noraiqamako vaiintinavuka nimura.

³⁵ Vika nimumanta vinavuka vi monura rairakeha kia airi haika vatoka vehi vaiinti tuqimake nimiha, airi haika vatoka inaaraiqamake nimiqi viha, mintimake vika vaiinti nahenti vi haikara nimura.

³⁶⁻³⁷ Mintiaqi vuvaro viraqaahairo vovano vira autu Iohepiva, viva Rivaira vohaa ankuvano vaura. Viva Saiparusini vatatova nai u vatara voka nimiharo monu varakero monu ekaa varero vuru Ihuva noraiqama konavuka nimura.

Ihuva noraiqamako vaiintinavuka vi vaiintira vara autu ravateha virara Banabaasirave—*Vora Kahaqiaina Vaiintirave*, tura.

5

Ananaiaasika Safairaakara tura

¹ Vaiinti vovano vira autu Ananaiaasiya nai naata Safairaaka ntiro vaura. Vitanta naitanta u vatara vonku, vo vaiinti amiha monu varora.

Ananaiaasiva hini monuara tenta totarerave
² tuvaro vira naatavanovata vi uvara iruvaro Ananaiaasiva hini monuqai varero oru Ihuva noraiqamako vaiintinavuka aiqutaraini vuru vatero tiharo, Te tenta naatanti tentatanta vata vonku vo vaiinti amiha monu varaunara ekaa vi monura te ni nimuro, tiro.

³ Tuvaro Pitaava aqao tiro, Ananaiaasio, Sataaniva ariqaa raqiki vaivara are vira uva iriharama Kotira Maraqurara unahaa tiarao. Nantiharave? Are nena vata vo vaiinti amihara monu varaanara hini monu nena rairakera vaterama unahaa tiharama, Te ekaa vi monura niqai nimuro, tiarao.

⁴ Tota kia vi vataragaahaira koqaa varaana entara vi vatava ai vatavano vairave. Viragaahaira vi vatara vo vaiintiqi kehara monu varaararo vi monuva ai monuvano vairave. Ho nantiharae hini monu nena totera, hini monuqai tinavu timiharama tinavuara unahaa tihara, Ekaa vi monura niqai nimuro, tiarao? Are kia tinavu qumina vaiintiaravauve unahaa tiarao. Are minti tiharama Kotirara unahaa tiarao, tiro.

⁵ Minti tuvaro Ananaiaasiva vi uvara iriro vaakama hiqiriro qutu viro. Qutu vumanta ekaa vi uvara iruka voqamake qete vaura.

⁶ Viva qutu vumanta qaraaka vaiintinavu oriqete vira vaata apuqamake vare, viraqihai vevare muntu quntama tora.

⁷ Vira vaata quntama tovaro kuarivano inaaraiqa uru rovaro taaramo kuariavu aitarovaro vira naatavano kia vi uvara iriraitiro, vivavata viraqi oriqetero.

⁸ Viva viraqi oriqetovaro Pitaava virara tiharo, Ho netanta vata vo vaiinti amiha monu varaara, vi monuraqaie varaavo? Are tiraqeve, tuvaro viva, Eo, vi monuraqaima varauro, tiro.

⁹ Minti tuvaro Pitaava tiharo, Ho nantihae netanta vi uvara una uva tinerave tivake Kotira Maraqrara una uva tiavo? Ho tavaane. Ai vaati muntu quntama taaka vika qentiana variavo. Vika aivata vare muntu quntama tekama variavo, tiro.

¹⁰ Tuvaro vi nahentiva vi uvara iriro vaakama hiqiriro qutu viro. Qutu vumanta qaraaka vaiintinavu oriqete tavovaro vivavata qutu vumanta vira vaatavata vare muntu nai vaati tataaqa quntama tora.

¹¹ Quntama tomanta ekaa Ihura vainti vi haikara taveha voqamake qete vaumanta ekaa vi uvara irukavata voqamake qete vaura.

Nora kaiqa varorara tura

¹² Mintumanta Ihuva noraiqamako vaiintinavuka vaiinti nahenti kahaqireka nora kaiqa vo kaiqa vo kaiqa vare vaura. Vo enta vo enta Ihura uva iruka Kotira Naavu naanteqaraini Soromonura Haraaraqi ruvaqumaviha vaura.

13 Vika mini ruvaaqumavi vaumanta qaqi vaiinti nahenti vikara koqekave tivakeha, getakeha niarakanta vaiha kia vika hampata ruvaaqumavi vaura.

14 Vi entara vaiintivata nahentivata airitahaa Nora Vaiinti Ihurara quqaave tivake Ihura vaintiqamavi vohaaraqı avitumavi vaura.

15 Ihuva noraiqamako vaiintinavuka nora kaiqa varaqi vi vaumanta vi vatanaaka nihavuka ntita vareha vuru aaraini taariqaave, taintaqaave, vateha tiha, Pitaava aitareharo viva kia ni utu varairera, vira maraquravano aniharo ni hininavuqaa mantaaqa kaarire, tivakeha ntita vuru vatora.

16 Hihai hihai vo vatuka vo vatukaihai vaiinti airitahaavano, vika nai aihavu vaiinti nahentikave, vueravano avutaqi vaikave, ntita vare Ieruharemini vuru komanta Ihuva noraiqamako vaiintinavuka vika vika koqema nimitora.

Ihura vaintinavu qoraiqama nimitorara tura

17 Vika mintiaqi vumanta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika qiata vaiintivanovata, vira navunaaka Satusi vaiintinavuvata, vika vaiha tavomanta airi vaiinti nahenti Ihuva noraiqamako vaiintinavuka uva iri vaumanta vira kaara vika tomake vaiinti nahenti tinavu uvaqi iriataarave tura.

18 Vika minti tivake oru Ihuva noraiqamako vaiintinavuka ravaaqavu vare vuru karapuhigama kora.

19 Viraqi vuru kovaro entaqi Noravano atito *enseliva* karapuhi qenti qantuakero Ihuva

noraigamako vaiintinavuka ntita varero muntu vahaagaini kero tiva nimitiro tiharo,

²⁰ Ne oru Kotira Naavuqi himpi vaiha vaiinti nahenti garaakaiqamake qaqi variqi vi okarara tiva nimiate, tiro.

²¹ Minti tumanta vinavuka viva tuntemake vira qararaa aatita vumanta vinavuka oru Kotira Naavuqi vaiha vaiinti nahenti vi uvara tiva nimura.

Vinavuka mini oru viraqi vaumanta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika qiata vaiintivanovata, vira navunaakavata, vika ruvaagumavi Iutaa vaiinti nora vaiinti *kansoru* vaiinti, vo vaiinti vo vaiintivata naaramake tiha, Aniqenavu maaqi ruvaagumavi vaiha uva avuqavu qiare, tivake vika ukuvi vaiha Ihuva noraigamako vaiintinavukara oru ntita vare aniate tumanta

²² oru ntitarare ti, tavomanta vinavuka kia karapuhi naavuqi vaumanta vika orurante *kansoru* vaiintinavu vaunaini viri tiva nimi tiha,

²³ Tenavu karapuhi naavuqi orure tavauraro genti *roki* arutaamanta kiripu vaiintinavuvano vahaagaini gentiana maimaraara raqiki variamanta tenavu genti qantuake tavauraro kia voqavanovata karapuhi naavu vira avutaqi vaivo. Ekaama vuavo, ti.

²⁴ Minti tumanta Kotira Naavuqaa maimaraara raqikuka vika qiata vaiintivanovata, Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, vika vi uvara iri tiha, Nantiakee vi vaiintinavuka vuavo? ti.

²⁵ Minti ti vauvaro vaiinti vovano uriqetero vika tiva nimitiro tiharo, Iriate, ne karapuhigama

kaaka, vinavuka Kotira Naavuqi vaiha vaiinti nahenti uvama tiva nimi variavo, tiro.

²⁶ Minti tumanta maimaraara vaiintinavuqaa raqikuva nai kaiqa vaiintinavu hampata oru Ihuva noraiqamako vaiintinavuka qaiqaa ntita vare anura. Qaqi vaiinti nahenti ori utu vare harivorave tivake, vika qihaaqamake vinavuka ntita vare anura.

²⁷ Vika vinavuka ntita vare vuru *kansoru* vaiinti nivuqaa himpima kovaro Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika qiata vaiintivano vinavukara tiharo,

²⁸ Tenavu ninavuara kiama Ihurara vaiinti nahenti tiva nimiate, turo. Virara anomake qioqama taunarave. Ho tavaate. Nenavu ekaa Ieruharemini vi aniha vika vi uvara tiva nimi variavo. Nenavu Ihura arukaa uvara tinavuqaa vatareka auti variavo, tiro.

²⁹ Minti tuvaro Pitaavavata, Ihuva noraiqamako vaiintinavuka vokukavata, tiha, Tenavu kia qaqi vaiinti uva iriqi viraiti, tenavu Kotira uvaqai iriqi virerave.

³⁰ Ne Ihura niriqohai katariqaa aruke hiritovaro viva qutu vuvaro viraqaahairo tinavu kaivaqaukavaraqaa raqiki vai variqava, Kotiva vira qaiqaa qaqi vara himpima korave.

³¹ Kotiva vira qaqi vara himpima kero vira noraiqama kaivaro maa entara viva Kotira kauqu tanaraini mpeqavano tinavu kahaqiariravama vaivo.

Tenavu Isareri vatanaaka vaiha qora aara qaqira karera iariraro viva tinavu kahaqianarove. Viva mpeqavano vaiharo homa

tenavu qora kaiqa varaaina uvara nunka timitaanarove.

³² Tenavu tentanavu tivuqohai tavauna haikara, tenavu vi haikarara tivaqi vinerave. Kotira Maraqravanovata, vi haikararaqai tivaqiro vuanarove. Kotiva nai uva iriqi ni variakaqai nai Maraqura nimi vairave, ti.

³³ Minti tumanta *kansoru* vaiintinavu vi uvara iri, voqamake arara itomanta vika vinavuka arukareka auti vaura.

³⁴ Vinavuka arukareka auti vauvaro *kansoru* vaiinti vovano vira autu Gamarieriva, viva Parasi vaiinti maara uva okara ti vauva, vaiinti nahenti virara koqe vaiintive ti vauva, viva *kansoru* naavuqi himpiro Ihuva noraiqamako vaiintinavukara tiharo, Vinavuka maaqihai vara veva kaate, tiro.

³⁵ Minti tivakero viva *kansoru* vaiinti vika tiva nimiro tiharo, Ne Isareri vaiintivauvo, ne rauriha nenta varareka i kaiqara qakomake aato irikeha varaate.

³⁶ Haaru vaiinti vovano vira autu Tiudaasiva govarama vurave. Viva te noravanove tumanta airi vaiinti 400 vaiinti vira aiqukaa avataqi viha, *kamaanira* hampata raqirare tumanta *kamaanira* vaiintinavu vi vaiintira arukomanta vira avataqi nuka ekaa qetake ruqeqaamake vi anima vurave. Mintuvaro vi vaiintira kaiqavano quminaiqama vurave.

³⁷ Ho qaiqaa ekaa autu vare vau entara vovano vira autu Iutaasiva Karirihainaava govarama viro vaumanta vaiinti airitahaavano vira avataqi vumanta ho viravata aruke, vira avataqi nukavata raumpirima korave.

³⁸ Ho haaru aruko vaiintitantara irihama ne maa vaiintinavuka kia utu vararaiti, qaqi kaimanta variate. Vika kaiqavano qaqi vaiinti kaiqa voqaara vairera, vika kaiqavano quminaiqama vuanarove.

³⁹ Vika kaiqavano Kotiraqaahairo qovaraiqi kaiqava vairera, kiama nenavu vi vaiintinavuka ho naatara kevarave. Ne hauri mintiha Kotira vataake raqivorave, tiro.

⁴⁰ Gamarietiva minti tuvaro vira uvavano kempukaiqumanta vika vira uva iri, viraqaahai Ihuva noraiqamako vaiintinavuka naaramake, vika vinavuka kaavuqai numiqake vate tiha, Kia qaiqaavata Ihura autu ravaqi viha voka voka tiva nimiate, tivake vinavuka kuvantu kora.

⁴¹ Vika vinavuka kuvantu komanta Ihuva noraiqamako vaiintinavuka vevare Kotira autu tuahereha tiha, Kotiva tinavuara vika Ihura autuara irihama kaurira haika vareha kempukaiqamake vaivarave timantara ti, tenavu voqamake quaheha vauro, ti.

⁴² Viraqaahai vinavuka vo enta vo enta Kotira Naavuqive, qaqi vaiinti naavuqive, variqi viha koqe uva Ihuva viva tinavu kahaqiarira vaiintivave tu uvara vaiinti nahenti tiva nimiqi vi vaura.

6

Kahaqi vau vaiintika 7navu noraiqama kora

¹ Vi entara Ihura vainti airiqamaqi vi vaumanta vikaqihai vokuka tirori vaura. Iutaa vaiintinavu Giriki uva tuka vaiha Iutaa vaiinti nai Hiparu uva tuka hampata tirorimaqi viha tiha, Vo enta vo enta monu rairaqi viha vehi

vaiinti nahenti nimiha ne kiama tinavu nahenti tentoqa variakavata nimiavo, ti.

² Minti tumanta Ihuva noraiqamako vaiintinavuka ekaa Ihura vainti hinikukavata ruvaagumake tiha, Tenavu Kotira uva tiva nimiaina kaiqara qaqirake monu raira kaaina kaiqaraqai varaqi vuarorave.

³ Tinavu qata vakaukavarao, vaiinti 7navu koqe avu aato vataaka Kotira Maraqravano ti uvara koqemake iriaka, ne vinavuka ntita vare aniqe tenavu vinavuka vi kaiqara nimiari varaate.

⁴ Vinavuka vi kaiqara vare vaiqe tenavu Kotira aaramaqi viha Kotira uva vaiinti nahenti tiva nimiqi vuare, ti.

⁵ Minti tumanta vaiinti nahenti ruvaagumavi vauka ekaa vinavuka uvara quahake vi kaiqara vareka kaamatora. Vika maa vaiintinavuka kaamatora:

Sitivenirave—Sitiveniva Ihurara
kempukaiqama kero iriqi vuvaro Kotira
Maraqravano vira muntukaqi vauvaro viva
vira uva ekaa uva iriqiro vura.

Piripirave, Parokorusirave, Nikanorave,
Timonirave, Pamenaasirave,
Antiokihainaava Nikolaasirave –
Nikolaasiva viva tota vo vatanaava vaiharo
nai naaqu taatora okara qaqira kero Iutaa
vatanaa okarave kaiqave varero ho
viraqaahairo Ihura uvavata iriro Ihura
vaintiqama vura.

⁶ Ho vi vaiintinavuka kaamate ntita vare Ihuva noraiqamako vaiintinavuka unaini viri

komanta vinavuka Kotira aareha nai kauqu vi vaiintinavukaqaa vatora.

⁷ Ho Ihura vaintinavu Kotira uva tiva nimiqi vuvaro vi uvava voqavata viro aniro umanta airi vaiinti nahenti vi uvara irura. Ieruharemini Ihura vainti airiqama vumanta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika airitahaavanovata Ihurara ho vivave tivake Ihura vaintiqama vura.

Sitivenira karapuhiqama kora

⁸ Ho Sitiveniva Kotirara kempukaiqama kero iriqiro vuvaro Kotira kempukavano viraqi vau vaiintiva vaiharora tiro, viva vaiinti nahenti nivutana vaiharo Kotira kaiqa nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa varaqiro vura.

⁹ Mintumanta vaiinti vonavu Sitivenira vataake tirorireka anura. Vi vaiintinavuka vo uva iruka nai maara naavuara *Kuvantukaa Vaiintira Naavuve* tura. Vi vaiintika Iutaa vaiinti vaiha vika Sairinihainaakavata, Arekisantiahainaakavata, Silisiahainaakavata, Esiahainaakavata, vaura.

Vika Sitivenira vataake tirorireka anuvaro

¹⁰ Kotira Maraqravano Sitivenira kahaquvaro vira uvavano kempuka uva vaumantara ti, vi vaiintinavuka kia ho vira uva aatara kora.

¹¹ Vira uva kia ho aatara karaiti, vinavuka vaiinti vonavu qutaru monu nimiha tiha, Nenavu Sitivenirara unahaa tiha mintima tiate, Sitiveniva Mosiraravata Kotiraravata qora uva ti vaimanta tenavu irunarave, tiate, ti.

¹² Ho vika mintumake una uva tumanta Iutaa nora vaiintive, maara uva okara ti vau vaiintikave, vika vi uvara iri oru Sitivenira

ravaaqavu vare vuru *kansorunavu*
ruvaaqumavi vauraqi kora.

¹³ Viraqi ke vaiinti vonavu una uva tiate ti, vika vinavukavata naaromanta vinavuka Sitivenirara tiha, Maa vaiintiva enena Kotira Naavuara qora uva ti vairave. Viva Mosiva maara uva tivatorara qora uva ti vairave.

¹⁴ Tenavu airi vaiinti vaunaraqaama viva vi uvara mintima keharo tirave: Ihuva Nasaretihainaava maa naavura Kotira Naavu rampai aqukaanarove, tirave. Ihuva Mosira maara uva qaqira kero qaraaka uva tinavu tiva timianarove, tirave. Sitiveniva vi uvara vi uvara mintima keharo timanta irunarave, ti.

¹⁵ Minti ti vaumanta *kansorunavu* naavuqi vauka vaiha Sitivenira tavovaro vira virivano koqe viri *enseli* viri voqaantema kero vaura.

7

Sitiveniva nai auta ntuaina uvara tura

¹ Vinavuka una uva minti tiha Sitiveni raqaa uva vate vauvaro Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika qiata vaiintivano Sitivenira irero tiharo, Ho vinavuka uvavano quqaa uvae vaivo? tuvaro

² Sitiveniva tiharo, Ti qata vakaukavata, ti qokavaravata, ne iri vaiqe te tiare. Haaru Eparahaamiva tinavu kaivaqava viva kia Haraanini vu entara viva Mesopotemia vataini vauvaro Variqavano voqamakero takuqi vaiva Kotiva govarama viro

³ Eparahaamira tiva amiro tiharo, Nena navunaakavata, nena maaqavata, qaqira maini kera te ai umiqaaina vataraqaa vuane, turave.

⁴ Minti tuvaro Eparahaamiva Karadia vataini vaura mini kero katu varero oru Haraanini vaurave. Ho vira qova qutu vuvaro Kotiva qaiqaa tuvaro Eparahaamiva maa vatara ne varianaini anurave.

⁵ Vi entara Kotiva kiama Eparahaamira maa vatara amurave. Eparahaamiva nai aiqiu ntavato vatara kia voqavata amurave. Vi entara Kotiva kauqu aiqiqaa aqukero Eparahaamira tiva amiro tiharo, Ho maa vatara te naantiara ai amirerave. Maa vatava ai vatama varianarove. Arevata neña kuvuaramateraukavata vika vatama varianarove, turave. Ho vi entara Kotiva aiqiqaa kauqu aqukero tu entara kia Eparahaamiva vainti vato entara

⁶ Kotiva maa uvara tiva amiro tiharo, Naantiara are kuvuarerauka ai naintivara vo vataini oru vaimanta vi vatanaaka ai naintivara qoraiqama nimitaqi vi vaimanta ai naintivara airi ihi 400 ihi vi vataraqaa variqi vivarave.

⁷ Ho vi entaraqaahai te ai naintivaraqaa raqikika vikaqaa uva vatehama vika ntaihararave. Te vika ntaihama kaarira viraqaahai ai naintivara vi vataragaahai katu vare ani maa vataragaqa vaiha ti hutu tuaheraqi vivarave, turave.

⁸ Kotiva minti tivakero nai kauqu aiqiqaa aquko uvarara Eparahaamivavata vira naintivata iritaate tiro, Kotiva qorainti vainti vaata toqaaina okarara Eparahaamira amurave. Viraqaahairo Eparahaamiva nai vainti Aisaakira vatatovaro 8 enta aitarovaro vira vaata toqa amitorave. Aisaakiva Iekopira qova vauvaro Iekopiva tinavu kaivaqaukavara 12navu vika

qova vaurave.

⁹ Ho tinavu kaivaqaukavara variqi vi, vinavuka nai qata Iohepira toma amiteha vira qoraiqama kareka vira ravaaqavuke vo vatanaaka nimihama monu varomanta Iohepira ravaaqavu vare vuru Isipini korave. Mini vuru kovaro Iohepiva vo vatanaa vaiintiqaa quminaiqama kero vira paanaa kaiqa vare vauvaro Kotiva kia virara tauru korave. (*Okara 37:27-28*)

¹⁰ Kotiva kia Iohepirara tauru karaitiro, vira ruaruama amitero vira kahaqamaqiro vuvaro viva ho vaurave. Pero vaiintivano Isipi vataqaa raqikuva Iohepira aarovaro viva vira avuqaa oru vauvaro Kotiva vira avu aato kahaquvaro Pero vaiintivano virara koqe vaiintive, avu aato vataa vaiintive tivakero vira noraiqama kero tiharo, Te avuhainauka variarirara are ti naantiaraihainaava vaiharama ti naavuqaavata, ti vataqaavata raqikiane, turave.

¹¹ Ho vi entara karara nararaiqu entava Isipinivata, Kenaaninivata, vaumanta vaiinti nahenti qoraiqamavi vaumanta tinavu kaivaqaukavara vikavata kia ho kara norave.

¹² Mintuvaro Iekopiva iruvaro *raisi* voqaa karavano Isipini vauvaro viva nai maaqu tinavu kaivaqaukavaravau mini nititomanta karara vurave.

¹³ Vinavuka mini taara tataa vu entaraqaa Iohepiva vutukero vika tiva nimiro tiharo, Te ni qatavanoma vauro, tuvaro Pero vaiintivano Iohepira navunaakara iriro vika quahama nimate vauvaro

¹⁴ Iohepiva uva vara kero nai qorara tiharo, Arevata, nena nahenti vaintairavata, ekaama ntitera maini Isipini aniate, tumanta vaiinti nahenti 75navuvano Isipini vurave.

¹⁵ Iekopiva katu varero Isipini oru variqiro viro qutu vumanta tinavu kaivaqaukavaravata mini variqi vi vuru qutu vurave.

¹⁶ Vinavuka qutu vumanta vika vinavuka vaata vare Sekemi vata mini vuru Eparahaamiva monu aqukomanta Hamora vatanaaka vata amuraqi quntama torave.

¹⁷ Ho airi ihi aitarovaro Kotiva haaru nai aiqiqaa kauqu aqukeharo Eparahaamirara ai naintivara kahaqirerave tu entava aumanto vaumanta vaiinti nahenti katu vare Isipini vuka airiqama vuvaro

¹⁸ vaiinti vo, avuhainaa vaiintivano kia Iohepirara iru vaiintiva qovarama viro Isipiqaa raqiki vaurave.

¹⁹ Viva kia tinavu kaivaqaukavaraqaa avuqavuqama kero raqikiqiro viraitiro, viva tinavu kaivaqaukavara qoraiqama nimitaqiro viharo tiharo, Ne vainti vatate vaintika qaqira aqu kaimanta vika qutu vuate, turave.

²⁰ Isipiqaa raqikuva Pero vaiintivano minti tuvaro tinavu kaivaqava vovano vi entara Mosira vatatovaro viva voqaraa vaintiru vauvaro vira nova kia vira qaqira karaitiro, taaramo toranavuara naavuqi vira kukeqa tero viraqaata raqikiqiro viro,

²¹ viraqaahairo vira vita varero namari auvahini vuru kukeqa tovaro mini vauvaro Pero vaiinti vira raavuravano vira rantakero, Te vira

virirerave, tivakero nai vaintiqaa raqikuntema kero viraqaavata raqikiqiro vurave.

²² Viraqaa raqikiqiro vuvaro Mosira ekaa Isipi vatanaa okarave kaiqave umigovaro Mosira kaiqavanovata, viva tu uvavavata anomakero koqema kero vaurave.

²³ Ho Mosiva tinavu kaivaqava 40 ihi varakero viva tiharo, Kaiqe tenta navunaaka Isareri vatanaaka oru tavaare, tivakero

²⁴ oru tavovaro Isipi vaiinti vovano Mosira navunaara vo qoraigama amite vauvaro Mosiva nai navunaara vira kaara Isipi vaiinti vira arukero viraqaa muntu korave. Mosiva nai irikero tiharo,

²⁵ Ti navunaaka tiriara mintima tivarave. Tinavu kahaqiarire tiro, Kotiva vira atitaivaro anivave. Vika tiriara vi vaiintiva qora kaiqaqaahairo tinavu kuvantu timitaariravave tivarave, tiro. Mosiva vika minti tivarave tumantavata, vira navunaaka kia virara minti turave.

²⁶ Mintuvaro vira qararaa Mosiva tavomanta vira navunaaka, Isareri vaiintitantavano raqi vauvaro Mosiva oru vitantara tiharo, Eqate. Netanta iriate. Netanta vohaa vaintitantave. Netanta vohaa okaravanove. Nantihae netanta raqi variavo? tuvaro

²⁷ vaiinti vovano nai kena vaiinti ari vauva Mosira ventakero tiharo, Tavave ai vara noraiqama kero tinavuqaa raqikiane tivarae aniarao?

²⁸ Are enta Isipi vaiinti vo arukaanantema kera, tivata harukarevae auti variarao? tiro.

²⁹ Tuvaro Mosiva vi uvara iriro qetakero ruqemakero Isipihairo kantama viro oru vo vataini Midianini vaurave. Mini vaiharo viva qorainti vainti taaraqanta vatatorave.

³⁰ Mini variqiro vuvaro 40 ihi aitarovaro Mosiva qumina vataini Sainai Aiqina tataaqa niharo tavovaro katari vo iha ite vauvaro viraqihairo *enselivano* qovarama vurave.

³¹ Qovarama vuvaro Mosiva virara ravuku viro vainto oru katari iha ite vaura tavaare tivakero iruvaro Noravano uva vira tiva amiro tiharo,

³² *Te Variqavanove. Te ni kaivaqaukavara Eparahaamirave, Aisaakirave, Iekopirave, vikaqaa raqiki vauraukave, tuvaro Mosiva voqamakero aatu itovaro vira aiqo kauqu ntiri ntiri uvaro vi haikara tavaarorave tuvaro*

³³ *Noravano vira tiva amiro tiharo, Are himpira variana vatara vira ti turuaravano vairara tira, nena aiqaa nonku tenara qaqini varakera variiane.*

³⁴ *Te tavauramanta Isipi vatanaaka ti vaiinti nahenti qoraiqama nimate variavo. Ti vaiinti nahenti ke ke tiara irihama te vika kahaqirera tuvuro. Ho aniraqe te ai Isipi vataini atitaare, turave.*

³⁵ Ho tota Isareri vatanaaka vika vira qoririmake tiha, Tavave ai vara noraiqama kero tinavuqaa raqikiane tivarae aniarao tu vaiintira, Mosira, Kotiva vi vaiintira noraiqama kero tinavu kaivaqaukavara kahaqiharo vikaqaata raqikiarire tiro, vira atitorave. *Enselivano* iha ito katariraqi vaiharo Mosira Kotira uva tiva amuvaro

³⁶ Mosiva vuva oru nora kaiqa varaqiro viharo tinavu kaivaqaukavara Isipihairo ntita varero Naare Namari taqa varero nora kaiqa varaqiro viro oru qumina vatani 40 ihinavu niharo nora kaiqa varaqiro vurave. Mintima kero viva tinavu kaivaqaukavara Isipihairo ntita viri maini korave.

³⁷ Ho vi vaiintiva Mosiva Isareri vatanaaka vika tiva nimiro tiharo, Kotiva ti tititaainantema kero, vaiinti vo atitairaro vi vaiintiva Kotira uva tianarove. Vi vaiintiva niqihairo qovarama vuanarove, turave.

³⁸ Tinavu kaivaqaukavara kia vaiintivanovata vau vatara qumina vatani variqi vuvaro Mosiva vika hampata vaurave. Viva tinavu kaivaqaukavara hampata vauvaro *enselivano* Sainai Aiqinaqaa vaiharo Mosira tiva amuvaro viva Kotira uva qaqi variqi vi vai uvara varero muntu vi uvara tinavu kaivaqaukavara tiva nimurave.

³⁹ Viva Kotira uva varero muntu tinavu kaivaqaukavara tiva nimumanta vika kia vi uvara irirerave tiha Mosira uva qoririmake qaiqaa Isipiniara vuataa umanta vaurave.

⁴⁰ Ho Kotiva vira aarovaro Mosiva Sainai Aiqinaqaa vaarirero vaumanta vika Eronirara tiha, Are variqa vonavu autu timitairamanta vinavuka tinavu tivuni viha tinavugaa raqikiate. Mosiva tinavu Isipihairo vita varero aniva viva nai tainie vivo? turave.

⁴¹ Minti tivake vika purumakau naati maraqurahaa autuke vi haikarara variqave tivake vi haikara quahama amitareka *ofaa* iha

quara amite náí kauquqohai aututo haikara, vi haikara autu tuaherakeha ovata norave.

⁴² Mintuvaro Kotiva vika taveru tauvaqa utu nimitero tiharo, Ho ne nenta qora kaiqaqai varaqi vuata, tumanta vika qumina naaruvaihainaa haika opu makau vi haikara vi haikarara variqavanove tivakeha quahama nimate vaurave. Paropeti vukuqi Kotiva mintima turave:

Isareri vatanaa vaiinti nahentivauvo, ne 40 ihinavu qumina vatani niha ne kia tiriara iriha sipisipive, purumakauve, aruke iha quara timitoravauve.

⁴³ Aqao, ne nenta vo haika vo haika aututo haikarara iriha, quara arukeha iha quara nimate vaurave.

Ne qumina vatani niha, una variqa vo, vira autu Molekira, vira seri naavu aqu vareha ni vaurave.

Opu makau vo, vira autu Refanira, ne viraravata tinavu variqave tiha, vira maraqurahaa autuke vira vareha ni vaurave.

Ho vira kaara te ni niaraini vo vatani, Babironi vatuka vira tauvaqaini vai vataraqaa ni nititaarira mini vuaterave, turave. (*Amos 5:25-27*)

Kotiva minti turave.

⁴⁴ Ho tinavu kaivaqaukavara qumina vatani kia vaiintivanovata vau vataraqaa variqi viha, Kotira Naavu, *seri* naavuqai vareha vurave. Vi naavurara Kotiva Mosirara maanti maantima kera aututaane tuvaro aututorave.

⁴⁵ Vira naantiara tinavu kaivaqaukavara vi naavura náí qokavaraqaahai vare, oru tuataqi viha Iosuaara vataake oru vi vauvaro Kotiva vo

vatanaa vo vatanaaka qaqini vara komanta tinavu kaivaqaukavara vika naatarake vika vata maatavata varorave. Ho vi *seri* naavuva Kotira Naavuvano vi vataraqaa variqiro vuvaro tinavu kaivaqava Devitivavata vau entava anirorave.

⁴⁶ Vira entavano anirovaro Kotiva Devitirara quaheharo vauvaro Devitiva Kotirara tiharo, Are tinavu kaivaqara Iekopiraqaa raqiki variaravave. Hoe te ai naavu kaqa amitararave? tuvaro Kotiva aqao tiro, Ai maaquvano naavu vira kaqa timitaarire, tuvaro

⁴⁷ vira maaqu Soromonuva Kotira Naavu vira kaqa amitorave.

⁴⁸ Ho iriate. Kotiva viva mpeqavano naaruvaini vaiva viva kiama qaqi vaiintivano kaqataa naavuraqi vairavauve. Kotiva nai paropeti vaiinti vo tiva amiro tiharo,

⁴⁹ Naaruvavano vaireva, te oquvi vaiha ekaa haikaqaa raqikiaina taintavama vaivo.

Vatavano vaireva, te aiqu viavi vataariravama vaivo. Ne nana naavue ti kaqa timatevarave?

Kiama te variaina naavura ne ho kaqa tevarave. Kia te ho qumina naavuqi vairarave.

⁵⁰ Quqaama te tenta kauquqohai ekaa haika autuke vataunarave, turave.

(*Aisaiaa 66:1-2*)

Kotiva minti turave, tiro.

⁵¹ „Sitiveniva minti tivakero viva vikara tiharo,„ Ne Kotira uva kia iriataa imanta kia iri variarave. Ni avu aato muntukavano una variqaraqai vaivo. Ni muntukavano kiama Kotirara vaivo. Ne nenta kaivaqaukavara aanare, Kotira Maraqurara kia antuqa arimanta variavo.

⁵² Ni kaivaqaukavara Kotira uva ti vau vaiintika ekaa vika qoraiqama nimitorave. Kia vika voqavata vehakuma nimitaraiti, ekaa qoraiqama nimitorave. Kotira uva ti vau vaiintika haaru qumina vaka Kotira uva tiha mintima tiva torave, Kotira kaiqa vaiintivano avuqavu ni vairava vatani tuvuanarove, tumanta ni kaivaqaukavara minti tu vaintika aru kontemake, nevata avuqavu ni vai vaiintiva vatani tuvimanta ne viravata qoraiqama amite vira aruke iavo.

⁵³ *Enselinavu* Kotira uva maara ni tiva nimiamanta ne Kotira uva maara iriataara vaimanta ne kia vika uvavata iriavo, tiro.

Oriqohai Sitivenira arukora

⁵⁴ Sitiveniva minti tumanta *kansoru* vaiintinavu vira uva iruvaro vika voqamakero arara itomanta vika nai aarai *tentiri tiha/teti ane*ha, mauru nkaqeha vauvaro

⁵⁵ Kotira Maraqravano Sitivenira viraqaa raqikiharo vira kempukaiqama kovaro Sitiveniva naaruvaini aitutiharo tavovaro Kotiva u haikava iteharo takuqi vauvaro Ihuva Kotira kauqu tanaraini himpitero vauvaro

⁵⁶ viva tiharo, Ho tavaate, naaruvavano qantua viro vaimanta te tave vauraro Ihuva Vatani Vatatai Vaintiva, viva Kotira kauqu tanaraini kempukavano himpitero vaivo, tiro.

⁵⁷ Sitiveniva minti tumanta vika tiha, Tenavu viva Kotirara qora uva tinara iriarorave tiha, nai kauquqohai aato tintate aakara ntavaqi viha, kante oru

⁵⁸ Sitivenira rarau vare nora vatuka aaqaini muntu ke, oriqohai vira ruqutu aavata kora.

Sitiveniraqaa vaaka una uva tuka ori aqire
 iha, vika nái vukai tavuna qaqini varake vuru
⁵⁹ qaraaka vaiinti vo, vira autu Sorura
 aiqutaraini vatate, oru Sitiveniraqaa ori aqireka
 vuvaro Sitiveniva aakara nteharo tiharo, Ho
 Noravauvo, Ihuo, ti maraqura vitaane, tivakero
⁶⁰ viva tori kauru araviro noraiqaakero
 naveraitiro tiharo, Noravauvo, kia vika qora
 kaiqa kaara vikaqaa uva vataane, tiro. Minti
 tivakero viva qutu vura.

8

¹ Ho Sitivenira ruquti vauvaro Soruva vata
 vaiharo vira huviqorama arukevarave tura.

Soruva Ihura vainti aru taiqa kareva auti vaura

Ho vika Sitivenira aruke vi entaraqaahai vika
 Ihura vaintinavu voqamake qoraiqama nimitaqi
 viha Ihura vaintinavu Ieruharemini vauka
 raumpirima komanta vika qetake Iutia vataini
 vo vatuka vo vatukaini vi, Sameriainivata oru
 vumanta Ihuva noraiqamako vaiintinavukaqai
 Ieruharemini vaura.

² Vaiinti vonavu Kotira uvara noraiqaake iri
 vauka Sitivenira vaata vare noraiqaake iqi
 rataqi viha vira muntu quntama tora.

³ Vira quntama tovaro Soruva Ihura kaiqave,
 uvave, taiqa kareva autiharo viva oru vo naavu
 vo naavuqihairo Ihura vaiinti nahentive,
 vaintive, rarau varero karapuhiqi ntita vuru ke
 vaura.

Sameriaini Ihura uva vuru tiva nimura

⁴ Soruva mintiaqiro vumanta Ihura
 vaintinavu raumpirima koka vika

Ieruharemihai vo vatuka vo vatuka nihama
Ihura vakaaka tiva nimi vauvaro

⁵ Piripivavata vevara Sameriaini otu vo
vatukaqi vaiharo vi vatanaaka tiva nimiro
tiharo, Ihuva viva *Mesaiavano* vaivo. Viva
Kotiva atitai vaiintivave,

⁶ tumanta vaiinti nahenti iruvaro viva koqe
uva tiva keharo nora kaiqavata vare
vaumantara ti, vika tiremake vaiha koqemake
vira uva iri vaura.

⁷ Vika vira uva iri vaumanta vaanavuvano
noraiqaake uva tivakeha vo vaiinti vo
vaiintiqihai qaqini aitarovaro Piripiva airi
aihavuka, vika vaata kia ho qakukave, aiq
qoraiqama vukave, vikavata koqema nimate
vaura.

⁸ Mintiaqiro vumanta vi vatukaihainaaka
voqamake quaheha vaura.

⁹ Vi vatukaihainaa vaiinti vovano vira autu
Saimoniva vaura. Vi vaiintiva *vure/quaha* kaiqa
varaqiro vumanta Sameria vatanaaka vira
kaiqara kauqu runkinkiri i vauvaro viva tiharo,
Te nora vaiintivanove,

¹⁰ tumanta vi vatanaaka nora vaiintivata,
inaara vaiintivata, vira uvara noraiqamake iriqi
viha, vi vaiintirara viva variqavano kempuka
kaiqa varaivave tuvaro

¹¹ vi vaiintiva airi enta *vure/quaha* kaiqa, vo
kaiqa vo kaiqa varaqiro vumanta vi vatanaaka
vira kaiqara kauqu runkinkiri i vaura.

¹² Minti vauvaro Piripiva anirero koqe
vakaaka Kotiva raqikiainararave, Ihurara viva
Mesaiavano vairarave, vika tiva nimumanta

vika vi uvarara quqaave tivake vaiintivata nahentivata vika namari varora.

¹³ Saimoniva vivavata vi uvarara quqaave tivakero vivavata namari varero, viraqaahairo viva Piripikantiro variqiro viharo Piripiva nora kaiqa varorara viva nai kauqu runkinkiri i vaura.

¹⁴ Ho Ihuva noraiqamako vaiintinavuka Ieruharemini vaiha irumanta Sameria vatanaaka Kotira uvara quaheha variavo tumanta vinavuka Pitaaka Ionika nititomanta

¹⁵ vitanta otunte vi vatanaaka hampata vaiha vi vatanaakara Kotira Maraaura varaate ti, Kotira aarora.

¹⁶ Vi entara vi vatanaaka tenavu Ihura vainti vairerave tuka namariqai vareha kia Kotira Maraauravata varora.

¹⁷ Mintumanta Pitaaka Ionika Kotira aareha nai kauqu vikaqaa vatomanta vika Kotira Maraaura varora.

¹⁸ Mintuvaro Saimoniva tavomanta Ihuva noraiqamako vaiintitanta nai kauqu vaiintiqaavatomanta vi vaiintika Kotira Maraaura varovaro Saimonivavata tave vauvaro vira muntukavano ntuvoro viva monu varero vitanta nimoreva autiharo

¹⁹ tiharo, Monu maa vareha tivata noraiqama kaiqe tevata tenta kauqu vaiintiqaavataari vika Kotira Maraaura varaate, tiro.

²⁰ Viva minti tuvaro Pitaava vira tiva amiro tiharo, Ai uvavano qora uvama vaivo. Nena monu hampata qumina taiqa vuane. Kotira Maraaura kiama monu aqukehara varenarave. Kotiva nai Maraaura vaiinti nahenti qaqi aaqaama nimi vaivo.

²¹ Kotiva tavaivaro ai avu aato muntukavano qora avu aato muntukama vaivo. Mintima vaivarara tira, are kia ho tenavu varaaina kaiqara varenarave.

²² Ho nena qora kaiqa varenara qaqira kaane. Vira qaqira kera Kotira aarairaro Kotiva hove tirera, are qora kaiqa varena uvava taiqa vuanarove.

²³ Te tavaurara are voqamakera muntuka nti variara vaiintivave. Qora kaiqavano ai ravaaqavu kaivara are qora kaiqa vare variarao, tiro.

²⁴ Pitaava minti tuvaro Saimoniva Pitaaka Ionikara tiharo, Oho, netanta tiriarao tihama, Kotira aaraivaro netanta ti uvava kia vivaura variarire, tiro. Saimoniva vitantara minti tura.

²⁵ Pitaaka Ionika vaiinti nahenti Ihura uvave Ihura okararave tiva nimi ke viraqaahai vitanta tuvurante verara Ieruharemini vura. Vitanta mini viha Sameriainivata vatuka vatuka niha Ihura vakaaka koqe vakaaka tiva nimiqi vura.

Piripiva muntu Itiopia vaiinti tiva amu uvara

²⁶ Ho Piripiva Sameriaini vauvaro Noravano atito *enseliva* Piripira tiva amiro tiharo, Are himpira vevara Ieruharemihaira Kesaini vi vai aararaqaa otu vuane, tura. Vi aarava vaireva kia airi vaiintivano vi ani vau aarava vaura.

²⁷⁻²⁸ *Enselivano* minti tuvaro Piripiva himpiro viro oturero tavovaro Itiopia vatanaa vaiinti vovano aara viraqaa vaura. Vi vaiintiva nora vaiintivano vaiharo viva nai avuhainaa nahentiara vira autu Kandesira vira kaiqa varaqiro viharo monuqaave *takisi* kaiqaqaave raqiki vauva, viva oru Ieruharemini Kotira autu

tuahera kero, viraqaahairo ururantero vevara nai maaqaini vireva aaraini vura.

Viva aaraini viharo iqoka kaariqi oquvi vaiharo Aisaiaava paropeti vaiintivano qara ntuvato uvara kaara ruvaqiro vi vaura.

²⁹ Vi vukuraqi kaara ruvaqiro vi vauvaro Kotira MaraQuravano Piripira tiva amiro tiharo, Oru iqoka kaari vitakaane, tuvaro

³⁰ Piripiva kantero oru iruvaro vi vaiintiva Aisaiaava paropetivano qara ntuva toraqi kaara ri vauvaro Piripiva vira irero tiharo, Are kaara rihara vi uvara okara hoe iriarao? tiro.

³¹ Minti tuvaro viva tiharo, Kia vovano ti kahaqirage te nantiakee maa uvara okara ho irirarave? Are maaqi vaarirera tintira oquvi vaihara ti kahaqiane, tiro.

³² Ho vi vaiintiva Aisaiaara vukuqihairo maa uvara kaara ruvaqiro vi vaura:

Sipsisipi arukareva i vaivaro sipisipivano kia uva tintema kero, vivavata kia uva tivo. Sipsisipi naati kauki toqake vaivaro sipisipi naativano kia uva tintema kero, vivavata ₁nai navutaaka nivuqaa vaiharo₂ kia uva tivo.

³³ Vira qoraigama amitehama kia vira uvavata uteta amitaavo. Vira arukaavaro taiqa virara ti, viva kuvuara irauka kia ho vaivaro kia vovano virara tiva nimiariravavata varianarove, tura. *(Aisaiaa 53:7-8)*

³⁴ Ho vi vaiintiva vi uvara kaara ruva kero Piripira irero tiharo, Maa uvara ta vaiintirarae turave? Paropeti vaiinti Aisaiaava nariarae turave? Vorarae turave? tiro.

³⁵ Tuvaro Piripiva tiva amiro tiharo, Vi uvara Ihurara tiva tairave, tivakero viraqaahairo viva Ihura okara koge uva vira tiva amiqiro vura.

³⁶ Aaraini tiva amiqiro viharo varuva namari vaunaini orurovaro Itiopia vaiinti viva tiharo, Ho tavaane. Namari maa virama vaivo. Are hove tirera, te namari varaare, tiro.

³⁷ [Minti tuvaro Piripiva vira tiva amiro tiharo, Are nena avu aato muntukaqihaira quqaave tirera, homa namari varenarave, tuvaro viva tiharo, Ho te quqaama Ihurara viva Kotira Maaquve turo, tiro.]

³⁸ Minti tivakero nai kaiqa vaiintiara tiharo, iqoka kaari ravaaqavu tairaro maaqaa variarire, tivakero vitanta Piripika namariqi otuntetanta uvaro Piripiva namari vira amura.

³⁹ Vira amiro, vitanta namariqihai qaqini vaarirovaro viraqaahairo Kotira Maraqravano Piripira vita varero vuvaro Itiopia vaiintivano kia vira qaiqaavata tavaraitiro, viraqaahairo viva quahaqiro vurama.

⁴⁰ Viva vuvaro Kotira Maraqravano Piripira vita varero vuru vatuka vo, Asadotini kovaro Piripiva vi vatukara kankoma kero tavora. Viraqaahairo viva vatuka vatuka variqiro viharo Ihura uva tiva nimiqiro viharo vatuka vo Sisariainivata orurora.

9

Soruva Ihura vaintiqamavura (22:4-16; 26:9-18)

¹ Ho Soruva Ieruharemini vaiharo Ihura vaintiqama vukara antua uva tiharo vika aru

kaaina uvaravata tivaqiro viharo iri tavokiario
 oru Kotira Naavuqi Kotira kaiqa vara amite vau
 vaiintika vika qiata vaiintiaro tiharo,

² Qara vo ti timirage te Damasikusi nora
 vatukaini muntu qara vira maara naavuqaa
 raqikika nimiari vika tavaimanta Ihura vainti
 Ihura Aaraqaa nika vaivera, te vika vaiintive,
 nahentive, rumpa vare Ieruharemini vuru
 karapuhigama kaare, tiro.

³ Minti tivakero Soruva qara varero
 Damasikusini viro.

Ho aaraini Damasikusi aumanto vuvaro vaaka
 naaruvaihairo ovavano aaquakaa voqaara
 Soruva vi vaunaini utu kora.

⁴ Utu kovaro Soruva vatakanta hiqiri
 iruvaro uva vovano vira aarero tiharo, Soruo,
 Soruo, nana kaarae are ti qoraiqama timite
 variarao? tiro.

⁵ Minti tuvaro Soruva irero, Noravauvo, are
 tavave? tuvaro uvavano mintima tiro: Te
 Ihukave. Te are qoraiqama timite variaraukama
 vauro, tiro.

⁶ Minti tivakero tiharo, Ho himpira vatukaini
 viraro vovano are minti minti inarara ai tiva
 amiarire, tiro.

⁷ Uvavano minti tumanta Sorura vataake
 anuka uva *nontantaqai/otataqai* iri kia vaiinti
 virivata tavaraiti, vika qaqi minto vaiha qeteha
 kia uvavata ho tura.

⁸ Vika kia ho uvavata tuvaro Soruva
 vataihairo himpiro tavarare tuvaro vira avu
 qimpa vuvaro kia ho tavero. Kia ho tavomanta
 vira vataake anuka vira kauqu utu vare
 Damasikusini muntu kora.

⁹ Vira muntu kovaro Soruva mini taaramo enta avu qimpa vuva vaiharo viva namarivata karavata kia nora.

¹⁰ Soruva mintimakeru vauvaro Ihura vainti vovano Damasikusini vaura. Vi vaiintira autu Ananaiaasiva, viva vaiharo taira tave vauvaro Noravano vira aarovaro viva tiharo, Noravauvo, te mainima vauro, tuvaro

¹¹ Noravano Ananaiaasira tiva amiro tiharo, Vatukaini aara vo, vira autu Avuqavu Aarave tianaini orurera Iutaasira naavu qentiana vaiinti vo Sorurara irehara tavaane. Vi vaiintiva Tasusihainaavave.

¹² Soruva ti haareharo taira taveharo vaiinti vo vira autu Ananaiaasiva anirero virara ho tavaarire tiro, nai kauqu viraqata vataivaro viva ho tavaivo. Mintimama Soruva taira tave vaivo, tiro.

¹³ Noravano minti tuvaro Ananaiaasiva taira qaqi tavamaqiro viharo tiharo, Aqao, airi vaiintima vi vaiintira okara ti tiva timiamanta irunarave. Vi vaiintiva Ieruharemini vaiharo ai vainti avuqavu ni variaka airitahaa qoraiqama nimate vairave.

¹⁴ Kotira kaiqa vara amite varia vaiintika vika noranavu Sorura qara amiavaro viva vi qarara varero maini Damasikusini ai autu re varia vaiinti nahentika rumpa kareva autiharo anivo, tiro.

¹⁵ Ananaiaasiva minti tuvaro Noravano vira mintima tiva amiro tiharo, Ho kia qetehara mini vuane. Vi vaiintiva ti kaiqa vaiintivano variarire ti, te vira kaama taunarave. Viva ti kaiqa vaiinti vaiharo viva vo vatanaa vo vatanaa avuhainaa vaiintive, nora vaiintive, kia Iutaa vatanaakave,

Iutaa vaiinti Isareri vatanaakave, viva vika vika ti hutuara tiva nimianarove.

¹⁶ Naantiara Soruva tiriarao tiro, ti kaiqa varaqiro viharo, vira kaara aihavina haikarave, maara raaina haikarave, vo haika vo haika varaanarove. Ho vi okarara tenta vira tiva amirerave, tiro.

¹⁷ Kotiva tairakaa minti tuvaro Ananaiaasiva orurero Soruva vau naavuraqi oriqetero nai kauqu viraqaa vateharo vira tiva amiro tiharo, Ti qatao, Soruo, are aaraini aniharama tavaarava Noravano Ihuya vivama ti tititaivo. Are qaiqaa ho tavairaro Kotira Maraquravanovata ai avutaqi mpeqaiqiharo variarire tiro, viva ti tititaimanta anuro, tiro.

¹⁸ Minti tuvaro vaakama Sorura avuqihairo havuka parepaaqa voqaara ravaqaaviro hiqiruvaro viva ho taveharo himpiro. Soruva himpuvaro Ananaiaasiva viraqaahairo namarivata aqu amitora.

¹⁹ Sorura namari aqu amitovaro viraqaahairo karavata ho nero. Kara namakero viva qaiqaa kempukaiqama viro ho vaura.

Soruva Damasikusiqi vaiharo Kotira uva tiva nimura

Mintuvaro Soruva Damasikusiqi vo entanavu Ihura vaintinavu hampata vaura.

²⁰ Mini vaiharo viva vaaka vo maara naavu vo maara naavuqi oriqetero Ihurara vika tiva nimiro tiharo, Quqaama Ihuva Kotira Maaquvano vaivo, tiro.

²¹ Minti tumanta vika vira uva iri vauka ravukuvi nai ire nai ireha tiha, Quqaa vi vaiintiva Ieruharemini vaiharo Ihura vainti

qoraigama nimate vaivave? Quqaee viva Ihura vainti rumpa varero Kotira kaiqa vara amite varia vaiintika vika noranavu vuru nimoreva auti vaiharo maini anirero vaivo? ti.

²² Minti ti vauvaro Soruva ti vau uvava voqamakero kempukaiqamaqiro vuvaro Soruva tiharo, Ihuva vivama *Mesaiaavanove*, tivakero vo uva vo uvaqihairo Ihuva *Mesaiaavano* variaina okarara vika numiqomanta, Iutaa vaiintinavu Damasikusini vauka vika vira uva aatara karare ti, tavovaro Sorura uvavanoqai vika uva tura aatara kora.

²³⁻²⁴ Minti vauvaro vo entanavu aitaromanta Iutaa vaiintinavu ruvaaqumavi vaiha Sorura aruke aarara rante vaiha, entaqivata, kuariqaavata, vaantaavura qentiqaa maimaraara raqiki vaura.

Minti vauvaro Soruva vika nai vira aru kareka auti vau uvara irumanta

²⁵ vira avataqi nuka vira kahaqihama rutantuto utaraqi vira ntuvake, vaantaavura avutaqihai vaati aaqaini ke tuta tutamaqi tuvi muntu kovaro vurama.

Soruva Ieruharemini vura

²⁶ Soruva Ieruharemini oru viro Ihura vainti vonavu hampata avituma virare tumanta vika aqao ti, Are kia Ihura vainti variarao, tivake Sorura aatu qetehaqai vaura.

²⁷ Vira aatu qeteha vauvaro Banabaasiva vira kahaqireva anirero Sorura vita varero vuru Ihuva noraiqamako vaiintinavuka vaunaini kero Banabaasiva Sorura okarara vika tiva nimiharo viva Soruva aaraini viharo Ihura tavo uvaravata vika tiva nimiro, Ihuva Sorura uva tiva amuraravata tiva nimiro, viva Soruva

Damasikusini vaiharo Ihura autu reharo kempukaiqama keharo Ihurara vi vatanaaka tiva nimuraravata tiva nimito. Banabaasiva Sorura okarara mintimakero vika tiva nimumanta vika viraqaahai hove tura.

²⁸ Vika hove tuvaro Soruva vika hampata variqiro viharo Ieruhareminivata niharo kia getaraitiro, Nora Vaiinti autu ravakeharo vira uva vi vatanaakavata tiva nimi vaura.

²⁹ Mintiaqi viharo viva oru Iutaa vaiintinavu Girikihai anuka hampata tirori vaumanta vika vira aruke uvara nai tiva ami nai tiva amiha vaura.

³⁰ Mintumanta Ihura vaintinavu Sorura qata vakaukavara vi uvara iri, vika Sorura vita vare muntu Sisariaini ke, vira atitovaro viva nai maaga Tasusini vura.

³¹ Soruva mini otu vaumanta Ihura vaintinavu Iutiaini vaikave, Karirini vaikave, Sameriaini vaikave, vika ho maateraiqiha vauvaro vi entara kia vovanovata vika qoraiqama nimite vaumanta vika Ihura kaiqa kempukaiqamake varaqi viha vika Kotirara noraiqaake iriqi vuvaro Kotira Maraguravano vika kahaqi vaumanta Ihura vaiinti nahenti airiqamavi vaura.

Pitaava vo vatuka vo vatuka vura

³² Ho Pitaava Ihura vainti kahaqireva vo vatuka vo vatuka viro. Mini niharoma viva Ihura vainti vonavu vatuka vo, Lidaini vauka otu tavareva vura.

³³ Pitaava mini oturerero tavovaro vaiinti vovano vira autu Ainiaasiva vaura. Vi vaiintira vaatavano kia ho qakuvaro viva 8 ihinavuara

taintaqaacaqai vaiteharo vauvaro Pitaava oturero virara tiharo,

³⁴ Ainiaasio, Ihu Karaitiva homa ai koqema kaanarove. Are himpira nena tainta avuqavu iane, tuvaro vi vaiintiva vaakama himpiro.

³⁵ Vaaka himpumanta Lidaihainaakavata, Seronihainaakavata, tavovaro vi vaiintiva qaqi himpiro vaumanta viraqaahai vikavata Ihura vainti vaireka Kotira aarora.

³⁶ Vo vatuka Jopaini Ihura vaintiqihairo nahenti vovano vira autu Tabitaava vaura. Vira autu Giriki uvaqihai tireka Dokaasirave tura. Dokaasiva koqe nahentivano vaiharo vehi vaiinti vo vaiinti vo vaiinti kahaqireva kaiqa vara nimite vau nahentivama vaura.

³⁷ Ho vi entara vi nahentiva rovara vareharo vuru qutu vuvaro vira navunaaka vira vaata hiqamake vo *rumu* verantoqi vuru vatora.

³⁸ Jopaini vauka iruvaro Pitaava aumanto Lidaini vaumanta vika vaiinti taaraqanta mini nititehama tiha, Netanta Pitaarara mintima tiate: Kantera maini tenavu iainanaini aniane, tiate, tumanta vitanta vuru Pitaara tiva amuvaro

³⁹ Pitaava himpiro vitanta vataakero aniro.

Pitaava aniromanta vika vira vita vare verara nahenti vatoraqi oriqetovaro Pitaava tavomanta airi nahenti tentoqa vauka viraqi vaiha Pitaava vaunaini oru iqi ratehama Dokaasiva qaqi vau entara vika autu nimito utavaaqara vukai utavaaqave, vo utavaaqave, Pitaara umiqe vaura.

⁴⁰ Pitaara umiqovaro Pitaava ekaa viraqi vauka vahaqaqaini nititama veva kero viva viraqi vaiharo tori kauru araviro Kotira aarora. Kotira

aaramakero viva tuqantaa viro qutu vurara tiharo, Tabitaa, himpuane, tuvaro vi nahentiva qutu vunaihairo avu rampaikero Pitaara tavero ho viraqaahairo qaiqaa qaqi himpiro vaaviarama vuvaro

⁴¹ Pitaava nai kauqu tutukero vira kahaquvaro viva ho himpiro. Ho himpuvaro Pitaava Ihura vaintinavuvata, tentoqa nahentinavuvata, naarama kero qutuvu nahentira numiqomanta vika tavovaro vi nahentiva qaiqaa qaqi himpiro vaura.

⁴² Vi nahentiva qaiqaa qaqi himpiro vau uvava vi anumanta Jopaihainaaka vi uvara iri, viraqaahai airi vaiinti nahenti Nora Vaiinti Ihurara quqaave tura.

⁴³ Ho Pitaava Jopaini airi enta vaiharo Saimonira naavuqi vaura. Saimoniva purumakau pahaqohairo kaiqa varo vaiintiva vaura.

10

Pitaaka Koniriasikara tura

¹ Sisariaini vaiinti vovano vaura. Vira autu Koniriasiva „viva kia Iutaa vaiinti vairaitiro,„ viva Romeni vaiintivano vaiharo 100 iqoka vaiintiqaqa raqiki vaumanta vi vaiintinavuka Itari vataihai anumantara ti, vikara Itarihainaaka iqoka vaiintive tura.

² Koniriasiva Kotira aare vau vaiintiva vaiharo nai naata vaintairavata Kotira autu tuahereha vaura. Viva Iutaa vaiinti nahentinavu vehi vauka parumakeharo nimiqiro viharo Kotira enena aaramaairo vi vaura.

³ Ho vo enta eronaini kuari avuvano 3 *kiroki* quvaro Koniriasiva qaqi vaiharo taira voqaara tavero. Taveharoma viva kankoma kero tavovaro Kotiva atito *enseliva* oriqetero virara tiharo, Koniriasio, tiro. Tuvaro viva *enseli* aatu qeteharo

⁴ vira taveharo tiharo, Noravauvo, nanave? tuvaro *enseli* viva tiharo, Are Kotira aaraana uvarave, are vehi vaiinti nahenti kahaqi varianarave, Kotiva mintianarara ariara iriharo quaheharoma vaivo.

⁵ Ho vaiintinavu nititaira vika Jopaqihai vaiinti vo, vira autu Saimoni Pitaara oru vitake aniate.

⁶ Pitaava vaiinti vontiro vaivo. Vi vaiintiva Saimoniva purumakau pahaqohairo kaiqa vare vaiva, viva nai naavuqi vetara nora varuva auvahini vaivo, tiro.

⁷ Minti tivakero *enselivano* vuvaro Koniriasiva viva tuntema kero, nai naavuqi kaiqa varo vaiintitanta naarama kero igoka vaiinti vo, viva Kotira aare vau vaiintira nai kahaqi vau vaiintira viravata aarama kora.

⁸ Koniriasiva vi vaiintinavuka naarama kero vaaka taira voqaara tavorara vinavuka tiva nimiro ho vinavuka Jopaini nititora.

⁹ Nititomanta vinavuka vivi, vira qararaa aarana vi vauvaro Jopa vatukavano aumanto vauvaro Pitaava Jopaini vaiharo kuari avu qiataqaa uri vuvaro viva Kotira aarareva naavu qiata tanuqira vaarirero vaura.

¹⁰ Mini vaiharo karara antuqa aruvaro viva kara qera iainara veka vaiharo Pitaavavata qaqi vaiharo taira voqaara tavero.

11 Pitaava taira voqaara tavovaro
naaruvavano qantua vuvaro viraqihairo
tavunauta, taari voqaara hini viti hini viti tota
varero tuvugata tuvugata tiro tuvurora.

12 Tavuna virauta tuta tutamaqiro tuvuvoro
Pitaava tavovaro tavuna vi kanta vo aantau vo
aantau vahi vaura. Quarave, memaruve, uvirive,
vi haikava vi haikava tavuna vi kanta vauvaro

13 uvavano Pitaarara tiharo, Ho himpira vi
haikara vi haikara arukera naane, tiro.

14 Minti tuvaro Pitaava aqao tiro, Noravauvo,
kiave. Te tentanavu maara okarara irihama vi
haikarara qora haikave tivakeha kia nauna
haikarave, tiro.

15 Minti tuvaro uvavano qaiqaa tiharo, Kotiva
koqe haikave tina haikara, kia are virara qora
haikave tiane, tiro.

16 Tuvaro Pitaava vohaa taira voqaara viraqai
taaramo tataa tavovaro viraqaahairo
tavunautavano tuvurantero naaruvaini vura.

17 Mini vuvaro Pitaava taira voqaara tavora
vira okarara aato tara iharo vaumanta
Koniriasiva nitito vaiintinavuka vi vatukara
mini anire Saimonira naavu rantake oru vi
naavura qentiana vaiha

18 aareha tiha, Saimoniva vira autu vo
Pitaarave tiava, maa naavuraqie vaivo? ti.

19 Ho minti tuvaro Pitaava naavu qiataqaa
vaiharo viva taira voqaara tavorara aato tara
iharo vauvaro Kotira Maraqravano vira tiva
amiro tiharo, Tavaane, vaiinti taaramonavu ai
rantareka vetaihai aniavo.

20 Ho himpira otu vinavuka ntita kera kia
qetaraitira, vinavuka hampata qaqi vuane.

Tema vinavuka vetaihai maini nititauramanta ai vitareka aniavo, tiro.

²¹ Minti tuvaro Pitaava vi vaiintinavuka ani vaunaini oturero tiharo, Nenavu rante varia vaiintika te maa vikave. Nenavu nanarae maini aniavo? tiro.

²² Tumanta vinavuka tiha, Vetaini vaiinti vo Koniriasiva, viva 100 iqoka vaiintiqaqaa raqiki vaivave. Viva avuqavu ni vai vaiintiva Kotira autuqai tuahere vaivave. Mintimanta ekaa Iutaa vaiinti virara koqe vaiintive ti variarave. Ho vi vaiintiva tinavu maini tititaimanta anuro. Koniriasiva vaivaro Kotiva atitaiva *enselivano* tuvurero vira tiva amiro tiharo, Are Pitaara aarairaro viva ai naavuqi ani vairara are vira uva iriane, tirave. „Minti tivakero *enselivano* vivaro Koniriasiva tinavu maini tititaimanta anuro„ ti.

²³ Vinavuka minti tuvaro Pitaava tiharo, Ho maaqi ti hampata vaitaiqe huranavu vuare, tiro. Tivake vaite vira qararaa Pitaava himpiro vinavuka hampata vumanta Ihura vainti vonavu Jopaihainaakavata Pitaara vataake vura.

²⁴ Pitaava vinavuka hampata oru viro aarana vaitero vira qararaa viva vetara Sisariaini orurero tavovaro Koniriasiva vira veka vaiharo nai navunaakavata nai tontinavuvata naaromanta vikavata Pitaara veka vaura.

²⁵ Vika vira veka vauvaro Pitaava orurero naavuqi oriqetovaro Koniriasiva oru vira vitakero vira avuqaa hiqiri viro vataini vaiharo Pitaara autu tuahere vaura.

²⁶ Viva Pitaara autu tuahere vauvaro Pitaava tiharo, Aqao, kia ti hutu tuaheraane, tivakero Koniriasira vara himpimakero vira tiva amiro

tiharo, Himpira variane. Kia te variqavauve. Te qaqi vaiintima vauro, tiro.

²⁷ Ho Pitaava Koniriasikantiro uva tivaqiro viharo naavuqi oriqetero tavomanta airi vaiinti nahenti naavu viraqi vauvaro

²⁸ Pitaava vikara tiharo, Nenavu iriarave. Tenavu Iutaa vatanaaka vauraro tinavu uva maara okaravano qioqama taimanta kia tenavu vo vatanaaka hampata variqi vi vaunarave. Kia vika naavuvivata oriqete vaunarave. Tenavu tiha, Vika vaaqu okaravano tinavu ravaaqavu kairaqe tenavu kia koqemavi variarorave, tiha tenavu tentanavuqai variqi vi vaunarave. Ho tinavu Iutaa maara okaravano mintima qioqama taivaro, viraqaahairo Kotiva vo okara tairaqaahairo ti humiqaivaro ti aatovano kenko timanta te irunarave. Kotiva kia vo vatanaakara qora vatanaakave timanta tevano vikara qora vatanaakave tiarorave. Hauri te tiha, Vo vatanaaka hampata variainaraqaahairo vo haikavano ti qoraiqama timitaanarove, tiarorave.

²⁹ Kotiva mintima kero ti tiva timimanta viraqaahai ne vo vatanaaka ti haaraamanta kia te taara aato iriha mini vairaiti, te vaakama ne ianaini anunarave. Ho nana haikarae ne ti haaraavo? Ne tiqe iriare, tiro.

³⁰ Pitaava minti tuvaro Koniriasiva vira tiva amiro tiharo, Tuvana taara enta aitarovaro maa kuari avuraqaa 3 *kiroki* eronaini te tenta naavuqi vaiha Kotira aare variavauraro vaakama ti tivuqaa vaiinti vovano qovarama viro himpiro vaurave. Vira utavaaqavano takuqiro vauva

³¹ viva tiriara tiharo, Koniriasio, are Kotira aare variana uvarave, are vehi vaiinti nahenti kahaqi varianarave, Kotiva virara iriharo ariara quaheharoma vaivo.

³² Ho vaiinti vonavu vetara Jopaini nititaira vinavuka vaiinti vo, vira autu Saimoni Pitaara oru vita vare maini aniate. Pitaava vaiinti vontiro vaivaro vi vaiintira autu Saimonirave. Viva purumakau pahaqohairo kaiqa vare vaiva vaivaro vira naavuvano nora varuva namari auvahini vaivo, turave.

³³ *Enseli* viva minti tivera te tota oru ai vita kaate ti vaiintinavu nititauro. Te vinavuka nititauramanta oru vuavarama are tiriarao tira anira iarao. Ho Kotiva tave vaimanta tenavu maaqi ruvaaqumavi vauro. Ho Noravano ariara vika maa uvara tiva nimiane ti uvara are vi uvara tinavu tiva timiraqe tenavu iriare. Tenavu ai vekama vauro, tiro.

Pitaava vika uva tiva nimura

³⁴ Koniriasiva minti tuvaro Pitaava tiharo, «Te tuvana taira voqaara tavaunaraqaahairo» vate ti aato kenko timanta te iruraro Kotiva kia vi vatanaa vi vatanaaka okarara noraiqaakero iri vairave.

³⁵ Ho nai ta vatanaavave vira uva iriqiro viharo avuqavu nira vaiintiva vairaro Kotiva vi vaiintirara noraiqaakero iriharo virara quaheharo varianarove.

³⁶ Ho Kotiva Ihu Karaitira atitovaro viva tenavu Iutaa vatanaakave, Isareri vatanaakave, vaunanaini ani variqiro viharo Kotira koqe vakaaka vaiinti nahenti maateraiqiha variate ti uvara viva tinavu tiva timurave. Ihu Karaitiva ekaa vaiinti nahenti vika Nora Vaiintivano,

vivama vi uvara tinavu tiva timimanta tenavu irunarave.

³⁷ Nenavuvata vi uvara iriarave. Vi uvava maantimama vaivo: Hoqarero Ioniva vaiinti nahenti namari nimiharoma Kotira uva vika tiva nimuvaro viraqaahairo Ihuva Karirini nai kaiqa hoqarama tero nora kaiqa varaqiro viro Iutiainivata vi kaiqara varaqiro vurave.

³⁸ Kotiva noraiqamako vaiintiva Ihuva Nasaretihainaava vauvaro Kotira MaraQuravano vira kempukaiqama kovaro viva vi aniharo vaiinti nahenti nihavuka koqema nimitaqiro vurave. Kotiva vira kahaqi vauvarora tiro, viva Sataaniva rumpato vaiinti nahentika kuvantu komanta vika ho vaurave.

³⁹ Tenavu vira vaintinavu vira vataake variqi viha ekaa viva Iutia vataini kaiqa varoravata, Ieruharemini kaiqa varoravata, ekaa tavaavaunarave. Ho vika vira katariqaa aruke hiritovaro qutu vurave.

⁴⁰ Viva qutu viro taaramo enta vara kovaro Kotiva vira vara qaqi himpima kovaro viva qaiqaa qaqi himpurave.

⁴¹ Vi entara kia ekaa Iutaa qaqi qumina vaiinti nahenti vira tavorave. Vaiinti nahenti tiva nimiate tiro, Kotiva tinavu haaramatainavuka, tenavugai vi entara vira tavaavaunarave. Ihuva qutu vuraqihairo qaiqaa qaqi himpiro vaumanta tenavu vira vataake vaiha karavata namarivata naavaunarave.

⁴² Ho Ihuva tinavu tititeharo uva tinavu tiva timimanta tenavu maa vi vakaakara, koqe vakaaka vaiinti nahenti tiva nimi vaunarave. Kotiva noraiqama kaiva Ihuva, vivama ekaa

vataini qaqi variakave, qutu vuakave, viva vika uva uteteharo *ko* tianarove.

⁴³ Haaru paropeti vaiinti ekaa vika Ihura okarara tihama mintima ti: Vira autuvano nora autu vaivarora tiro, viva virara quqaa vivave ti vaiinti nahentika vika uvavata nunka nimitaanarove turave, tiro.

Qaqi qumina vatanaaka Kotira Maraqura varora

⁴⁴⁻⁴⁶ Pitaava vika qaqi tiva nimiqiro vi vauvaro Kotira Maraquravano Pitaara uva iri vau vaiinti nahentikaqaata tuvuntomanta viraqaahai vika vo uva vo uvaqihai tivaqi viha Kotira autu tuahere vaura. Minti vaumanta Ihura vainti vonavu, vinavuka Iutaa vatanaa vaiintinavu Pitaara vataake Jopaihai anuka, vinavukavata viraqi vaiha tavovaro Kotiva nai Maraqura vo vatanaa qaqi vatanaaka nimumanta vika aahuva uva vo uva vo uvaqihai Kotira autu tuahere vaumanta Iutaa vaiintinavu virara voqamake ravuku vuvaro viraqaahairo Pitaava tiharo,

⁴⁷ Maa vaiintinavuka tenavu varaunantemake, Kotira Maraqura varaavo. Tavave namari varera qioqama taanarove? Homa vikavata namari varevarave, tiro.

⁴⁸ Minti tivakero viva tiharo, Ihu Karaitira autu rehama namari vika nimiate, tumanta vika namari nimura. Namari nimumanta vi vatanaaka Pitaarara tiha, Vo entanavu tinavu hampata maini varikera vuane, tuvaro Pitaava vo entanavu vika hampata mini vaura.

11

Pitaava oturantero Ieruharemini urura

¹ ʘPitaava Sisariaini vaumanta, Ihuva noraiqama konavukavata, Ihura vainti Iutia vataini vaikavata, irumanta vo vatanaaka kia Iutaa vatanaaka Kotira uva iriha Ihura vaintiqama vumanta ʘvira kaara Iutaa vaiintinavu Ihura vainti hininavuara nuntu nauntu ti vaura.ʘ

² Pitaava oturantero Ieruharemini ururomanta vika hininavu vaata toqako okarara iruka Pitaara atiha tiha,

³ Aqao, kia tinavu vaata toqa kaaina okarara iria vaiintika variavara are vika naavuqi oriqetera vika hampata kara nera ianarave. Are kia mintiataarave, ti.

⁴ Minti tuvaro Pitaava vi uvara okaraqaahairo hoqaramatero tiharo,

⁵ Te Jopaini Kotira aare vaiha taira voqaara tavaunarave. Te tave variavauraro tavunautavano naaruvaiheiro tuvurave. Vi tavunara hini hini vitiqaa totaqiuro tuvugata tuvugata tiro, te iavaunaini tuvuromanta

⁶ te tavaavauramanta tavuna viragaatama quarave, aantauve, memaruve, uvirive, ekaa vi haikara vi haikara vi tavunaraqaa kaqa vare tuyu rovaro

⁷ uvavano tiriara tiharo, Pitaao, himpira vi haikara vi haikara arukera naane tumanta

⁸ te tiha, Aqao, Noravauvo, kia te ho mintirarave. Te tentanavu maara okarara irihama kia koqemakero vai haikarave, qoraiqamakero vai haikarave, kia nauna haikarave,

⁹ tiavauraro uvavano naaruvaiheiro qaiqaa tiriara tiharo, Kotiva koqe haikave tinara kiama are vi haikarara qora haikave tiane, turave.

10 Minti tumanta te mini vaiha vohaa qaramake taira voqaara taaramo tataa tave iavauraro viraqaahairo qaiqaa vi tavunara naaruvaini tuvurantero varero vurave.

11 Mini vumanta te tavaavauramanta vaiinti taaramonavu vo vatanaa vaiintinavu Sisariaihairo nititoka ti tivita kareka te variavauna qentiana orurovaro

12 Kotira Maraqravano tiriara kia qetehara vinavuka hampata vuane tumanta te vinavuka hampata vuavauramanta vaiinti vonavu Ihura vainti 6navu Jopaihainaaka ti vataake vumanta tenavu Koniriasira naavuqi oru raavauraro

13 Koniriasiva mintimakero tinavu tiva timiro tiharo, *Enselivano* ti naavuqi qovarama viro tiriara tiharo, Vaiinti vonavu nititaira vinavuka oru vaiinti vo vira autu Saimoni Pitaara vita kaivaro

14 viva maini anirero arivata ai navunaakavata vakaaka tiva nimiramanta ne vi vakaakara iriqi vivaro Kotiva ni ntitaarire, turave.

15 Minti tumanta te viraqi vaiha vakaaka qaqiqai vika tiva nimiavauraro Kotira Maraqravano haaru tinavuqaa tuvintema kero vikaqaavata tuvuntorave.

16 Mintuvaro haaru Ihuva Noravano uva tinavu tiva timito uvava ti aatoqi ntuva vurave. Haaru Ihuva tiharo, Ioniva namariqai ni nimivo. Ho naantiara Kotiva nai Maraqravata ni nimianarove, turave.

17 Tenavu Iutaa vatanaa vaiinti vaiha Ihurara quqaama viva Kotira Nora Vaiintive turaro Kotiva nai Maraqrava tinavu timintema kero, viva vo vatanaakavata vohaa qarama kero

nimirave. Ho Kotiva mintima kero nai Maraḡura vo vatanaakavata nimirara ti, te ta vaiintika vaihae te Kotira qioḡama kararave? tiro.

¹⁸ Pitaava vi uvara vika vutukero tiva nimumanta vika tirorira uva ḡaqirake Kotira autu tuaherake tiha, Ike, Kotiva kia tinavuaḡai iriraitiro, viva vo vatanaa vo vatanaakaravata iriharo tiharo, Vikavatama nái ḡora aara ḡaiḡa kaivera, vika ekaa enta ekaa enta ḡaiḡi variḡi vivarave, tivo, ti tura.

Ihura vaintinavu vo vataini vo vataini vura

¹⁹ Ho Sitivenira aruke Ihura vaintinavu ḡoraḡama nimateha raumpirima ko entaraḡaahai Ihura vainti airitahaavano vo vatuka vo vatukaini vura. Hininavu niaraini otu vi Fonisia vatainive, Saiparusi vatainive, vatuka vo Antiokinive, otu vaiha nai navunaaka Iutaa vatanaakaḡai Ihura vakaaka tiva nimi vaura.

²⁰ Vika nái Iutaa vatanaakaḡai tiva nimi vaumanta vokuka Saiparusihainaakavata, Sairinihainaakavata, otu Antiokini vaiha vo vatanaakavata vakaaka tiva nimiha Nora Vaiinti Ihurara tiva nimuvaro

²¹ Noravano kahaḡumanta airi vaiinti, Giriki vatanaakavata nái haarua okara ḡaqirake tuḡantaavi Nora Vaiintiara ḡuḡaa vivave tura.

²² Mintumanta Ihura vaiinti Ieruharemini vauka irumanta vi vatanaaka airi vaiinti Ihura okarara iriha Kotira aaramaḡi vi vaumanta Ieruharemini vauka Banabaasira atitovaro vika kahaḡireva vevara Antiokini vura.

²³ Oturero tavovaro Kotiva vi vatanaaka aaḡurihama nimateharo vika kahaḡuvaro Banabaasiva ḡuahakero vikara kempukaiḡama

kero tiharo, Ho ne Nora Vaiinti Ihuraraqai aato iriqi viha nuate, tiro.

²⁴ Banabaasiva koge vaiintivano vauvaro Kotira Maraquravano vira avutaqi anomakero vauvaro Banabaasiva voqamakero Ihura uva iriqiro viharo viva airi vaiinti kahaqumanta vika Nora Vaiinti Ihura vaintiqama vura.

²⁵ Banabaasiva Antiokihairo oru Tasusini Sorura vita kareva viro

²⁶ oru vira rantakero vita varero Antiokini vura. Mini vaihatanta vitanta Ihura vaintinavu airitahaa ruvaqumake vohaa ihiara uva vakaaka vika tiva nimiqi vura. Antiokini vau vaiintikaqaa naane hoqaramate Ihura vaintinavuara *Kirisitenive* tura.

²⁷ Ho vi entara Ieruharemihai paropeti vaiintinavu Antiokini otu vauvaro

²⁸ vikaqihairo vaiinti vovano vira autu Agabusiva himpiro Kotira Maraquravano vira kahaquvaro viva vakaaka tiva nimitiro tiharo, Naantiara ekaa Romeni kamaaniva raqikina vata maatara karara nararaiqi entava qovaraiqianarove, tiro. (Vi vaiintiva tu uvava King Kalodiusiva raqiki vau entara vivauma vaura.)

²⁹ Agabusiva kia kara ho variaina entava aniraanarove tumanta Ihura vaintinavu avu aato utiha tiha, Kaiqe tenavu ekaa monu vohaanta vohaanta ruvaqumake vare, vuru tinavu qata vakaukavara Iutiaini variaka nimiare, ti. Minti tivake airi monu vatoka airi monu ruvaqumake vatomanta inaara monu vatoka inaara monu ruvaqumake vate,

³⁰ mintiaqi viha vika monu ruvaaqumake vate, vi monura vare Soruravata Banabaasiravata nimumanta vitanta oru Ihura vaintiqaa raqikuka Iutiaini vauka vuru nimura.

12

Herotiva Ihura vainti hininavu qoraiqama nimitora

¹ Vi entara King Herotiva Ihura vainti vonavu qoraiqama nimitareva auti vaura.

² Herotiva tumanta Ionira vakaara Iemira ravaaqavuke iqoka paipeqohai vira aunta teqakora.

³ Iemira aunta teqa kovaro Herotiva tavomanta Iutaa vaiinti noranavu Ihura vainti vo arukorara quaheha vauvarora tiro, viva oru Pitaaravata ravaaqavu kora.

Vi entara ovata vo, Kia Noqavu Mparetira No Entava vauvaro

⁴ Herotiva Pitaara ravaaqavu kero karapuhi naavuqi vita vuru kero viva Pitaarara karapuhiqihairo ruqema kero vuantorave, tiro, viva iqoka vaiinti 16navu rairakero tiharo, 4navuvano naane viraqaa raqikiqi vi, tuvitaraimanta qaiqaa hini 4navuvano viraqaa raqikiqi vuate. Mintiaqi vuate, tiro. Herotiva tiharo, Vehakuma Nimito Karara ovata naaina entava taiqa virage te Iutaa vaiinti noranavu vika nivuqaa Pitaara qovaramake ko tinerave, tiro.

⁵ Minti tuvaro Pitaara karapuhi naavuqi rumpa tovaro vaumanta Ihura vaintinavu vo naavuqi ruvaaqumavi vaiha Kotiva Pitaara

kahaqiarire ti, Kotirara mpo ike tiha vira aaramaqi vi vaura.

Pitaara kuvantu kora

⁶ Pitaava karapuhiqi variqiro vuvaro Herotiva tiharo, Hura te vira *ko* tirerave, tuvaro Pitaava entaqi vaite vaumanta iqoka vaiinti taaraqanta vira hini hini vauvaro Pitaara *seniqohairo* vitanta kauqu hampata rumpa tovaro vaumanta iqoka vaiinti votantavano vahaaqaini qentiana raqiki vaura.

⁷ Mintima vauvaro vaakama Noravano atito *enseliva* Pitaara avuqaa qovarama viro himpitero vauvaro naavuqi ataa i vauvaro *enseli* viva Pitaara kururu utu varero qakiharo vira vuraqama kero tiharo, Tota himpuane, tuvaro viraqaahairo *senivano* Pitaara kauquqihairo hiqirura.

⁸ Hiqiruvaro *enseli* viva tiharo, Nena utavaaqa nonku varera *suvata* nonkuane, tiro. Tuvaro Pitaava tuntema kovaro *enseli* viva tiharo, Ho nena vukai tavunavata aqu varairaqe tetanta vuare, tuvaro

⁹ Pitaava *enseli* vira avataqiro viro karapuhi naavuqihairo vevarero viro. Mini viharo nai tivakero iriro tiharo, Kia te quqaavauve vi vauro. Te tairama tave vauraro ti maraqravanoma vi vaivo, tiro.

¹⁰ Minti tivakero Pitaava *enseli* vira avataqiro viro maimaraara vaiintitanta naatara kero viro, vo maimaraara vaiintitantavata qentiana vautanta naatara kero vahaaqaini otu viro, vaantaavura qenti nora, *aini* qenti tinta tonaini otu rovaro vi qentivavata nai qantua vumanta

vitanta viraqihai vevare aaraqaa vura. Otu vihatanta uvaro vaakama *enselivano* Pitaara mini kero vura.

¹¹ Vuvaro Pitaava nariaraa vauvaro viraqaahairo vira avu aatovano kenko tuvaro viva tiharo, Ike, te quqaama tuvuro. Quqaama Noravano nai *enseli* atitaivaro viva ti kahaqiharo Herotiva ti karapuhi rumpa tairaqihairo qantu kaivo. Iutaa vaiinti ti qoraiqama timitareka auti variavaro viva ti kahaqama timitaimanta tuvuro, tiro.

¹² Pitaava nai aatoqi mintimakero iriqiro viharo oru naavu vo, Ioni Maakira vira nora Mariara naavu, viraqi airi vaiinti nahenti ruvaaqumavi vaiha Kotira aare vuraqi orurora.

¹³ Pitaava orurero qenti kuekue uvaro kaiqa nahenti vovano, vira autu Rodaava qenti qantua kareva anirero

¹⁴ Pitaara aunta viraaqama kero iriro, viraqaahairo viva voqamakero quahakero, qumimaqama kero kia qenti qantua karaitiro, viraqi ruvaaqumavi vauka vuru tiva nimiro tiharo, Pitaava ani vahaaqaini qentianama vaivo, tiro.

¹⁵ Minti tumanta vika tiha, Eqaane, ai avu aato hampiqama vivarama vi uvara tira iarao, tuvaro viva kempukaiqama kero tiharo, Te quqaama turo. Viva vahaaqaini qentianama ani vaivo, tumanta vika oho ti, Pitaara arukaavaro *enseli* vovano viraqaata raqikiva, vivama qentiana ani vaivo, ti.

¹⁶ Minti tuvaro Pitaava qaiqaa qaiqaavata qenti kuekue i vaumanta vika qenti qantuake

tavovaro viva quqaama ani vaumanta vika
voqamake ravukuvi vauvaro

¹⁷ Pitaava nai kauquqohairo vika qioqama
keharo kia uva tiate tiro. Tivakero Noravano
karapuhi naavuqihairo nai kahaqu okarara viva
vika tiva nimiti. Vika tiva nimikero Pitaava
tiharo, Ho Iemiravata, tinavu qata vakaukavata,
vi uvara tiva nimate, tivakero viva vo naavuqi
vireva viro.

¹⁸ Ho Pitaava vumanta vira qararaa aatita
vumanta iqoka vaiintinavu Pitaaraqaa raqiku
vaiintinavuka tavovaro Pitaava kia karapuhi
naavuqi vaumanta vinavuka voqamake
ravukuvi qumina virara rantaqi vi aniha tiha,
Oho, Pitaava nantia keroe ruqema kero vivo? ti.

¹⁹ Minti tivaqi vuvaro Herotiva virara ranteha
tavaate tumanta vinavuka virara qumina
rantamaqi viha tavovaro kia vauvaro Herotiva
vi iqoka vaiintinavukaqaa nora uva vatero ko
tivakero Pitaava ruqema kero vura kaara
vinavuka ekaa arukora.

Vinavuka arukero Herotiva Iutia mini kero
otu Sisariaini vaireva vurama.

Herotiva qutu vurara tura

²⁰ Herotiva Sisariaini otu vaiharo
Taiaihainaakavata, Saidonihainaakavata,
hampata tirori vaiharo vika toma nimate
vaumanta vi vatanaaka vi uvara avuqavu ireka
Herotiva vaunaini anura. Vika mini vaiha King
Herotira kaiqa vaiinti vo tontiqama kovaro vi
vaiintira autu Balatusiva Herotira kaiqa vaiinti
noravano vaumanta vika vira tontiqamake vira
tiva ami tiha, Tenavu maateraiqiha vairerave.

Hauri tenavu tiroriha maaqihai kara kia varaarorave, tuvaro Balatusiva Herotira vi uvara tiva amura.

²¹ Vira tiva amuvaro Herotiva enta vo kaamatero tiharo, Vi entaraqaa vi uvara avuqavu irerave, tivakero viva vi entaraqaa avuhainaa vaiintivano vaiharo nai utavaaqa koqera nonkutero oru nai nora tainta, avuhainaa taintaqaa oquvi vaiharo vi vatanaaka uva tiva nimi vaumanta ₁vika viva utataari koqera nonkutera taveha, vira uvavata iriha₁ voqamake virara quahakema naverai tivaqi viha Herotirara tiha,

²² Viva kia qaqi vaiintivano vaiharo uva ti vaivo. Viva variqa vaiintivanoma uva ti vaivo, tuvaro

²³ Herotiva vikara kia aqao Kotivaqai Variqavano vaivo tiraitiro, viva ne quqaave minti tiavo tuvaro, vira kaara vaakama Noravano atito *enseliva* vira ruqutu kovaro iviruqavano vira vaata nama kovaro viva qutu vura.

²⁴ Herotiva qutu vumanta Ihura vaintinavu Kotira uva tivaqi vumanta airi vaiinti nahenti vi uvara iriqi viha Ihura vaintiqamavi vira vaintinavu hampata avitumavi vohaaraq i vaura.

²⁵ Banabaasika Soruka monu nimitora vare Ihura vaintinavu Ieruharemini vauka vuru nimi, viraqaahai vitanta vaiinti vo Ionira vira autu vo Maakiravata vita vare orurante Antiokini vura.

13

Banabaasika Soruka vo vataini nititama kora

¹ Antiokini Ihura vaintinavuqihai vonavu paropeti vaiinti vaumanta vonavu Kotira okara vo okara vo okara tiya nimi vauka vaura: Banabaasivave, Simioniva vira vara autu Vankorarave, Lusiusiva Sairinihainaavave, King Herotira vara qata Manaenivave, Soruvave, vinavuka vi kaiqara vareha Ihura vaintinavu kahaqamaqi vi vaura.

² Vo enta vika Kotira autu tuaherareka iha, vika ruvaaqumavi vaiha kara auramate Kotira aare vauvaro Kotira Maraqravano vika tiya nimiro tiharo, Banabaasika Soruka vo kaiqa varaate ti, te vitanta naarama tauro. Ho vitanta ti kaama timitaate, tiro.

³ Kotira Maraqravano minti tumanta vika qaiqaa kara auramate Kotira aaramake, viraqaahai vika vitantaqaa nai kauqu vate vitanta vo vatani nititomanta vura.

Vitanta Saiparusini vura

⁴ Vitanta nititovaro Kotira Maraqravano vitanta aara numiqomanta Banabaasika Soruka vatuka vo Serusiaini vi oture viraqaahai nora *sipi*qi vaarire varuva namari taqa vare varuva avutaini vau vatara Saiparusini vura.

⁵ Vi vataraqaa orure vitanta oru vatuka vo Salamisini Iutaa vatanaa vaiinti maara naavuqi vaiha Kotira uva vika tiya nimura. Ioni Maakivavata vitanta kahaqireva vitanta hampata vura.

⁶ Banabaasika Soruka Saiparusini vatuka vatuka nihatanta vakaaka tivaqi nimiqi vi, oru hini mantaraini vatuka vo, Pafosini orure tavovaro *vure/quaha* auti vau vaiintiva vovano

mini vaura. Vira autu Ba-Ihuva viva Iutaa vaiintivano nai unahaa tiharo, Te Kotira vakaaka tiva govaramake vauraukave, tiro.

⁷ Minti tiharoma viva *kamaanira* nora vaiinti tontiqama tero vaura. *Kamaanira* nora vaiinti vira autu Segiusi Paulusiva viva koqe avu aato vataa vaiintivano vaiharo, viva Kotira uva irireva Banabaasiravata Soruravata naarora.

⁸ Viva vitanta naarovo Ba-Ihuva vira vara autu Vureva, vivavata vaiharo nora vaiintiaara kia vitanta Ihurara ti vai uvara iriane tura.

⁹ Minti tuvaro Soruva vira autu vo Poruva Kotira Maraqravano vira avutaqi kempukaiqama amitovaro viva *vure/quaha* vaiinti vira taveharo virara tiharo,

¹⁰ Are Sataanira vaintivanove. Ekaa koqe haikavano vaivaravata, are vira navutaavama variarao. Una uvave, vaaqu kaiqave, vi haikavaqaima ai avu aatoqima vaivo. Are Kotira uva vo okara vo okarara hampi uva ti variaravave. Hampi uva qaqira kaataara vaivara are qaqiqai vi uvara ti variarao.

¹¹ Ho iriane. Noravano ai ruqutu kairaro ai avuvano qimpa vuarire. Viraqaahaira are huravata moravata variqira vihara kia kuari ho tavenarave, tiro. Minti tuvaro Ba-Ihuva tavovaro vira avuvano konkiraiqama vuvaro viraqaahairo viva aaraini viharo tiharo, Ti kauqu utu vare aara humiqaate, tivaqiro vi vaura.

¹² Poruva minti tuvaro Ba-Ihura avu qimpa kovaro *kamaanira* nora vaiintivano vi haikara tavero, viva Poruka Banabaasika tu uvarara quqaave tivakero kauqu runkinkiri iharo Nora Vaiinti Ihura uvara koqe uvave tura.

Vata vo Pisiriaini vura

¹³ Poruvavata vira vataake anukavata Pafosi mini ke, *sipi*q i oru vi Pampiriaini vatuka vo Pegaini orurora. Mini orurovaro vikaqihairo Ioni Maakiva vika mini kero orurantero Ieruharemini vura.

¹⁴ Viva vumanta vinavuka oru vi Pega vatuka vara mini ke, Pisidia vataini oru vi vo vatuka Antiokini orure mini vaiha Maara Entaqaa vinavuka oru Iutaa maara naavuqi oriqete oquvi vaura.

¹⁵ Vi vatanaaka Mosiva qara ntuvato uvara kaara riha paropetivano qara ntuvato uvaravata kaara ntuvake, viraqaahai maara naavuqaa raqikuka vaiinti vo atitovaro viva vinavuka irero tiharo, Tinavu qata vakaao, tinavu kahaqiarira vakaakava vairera, ne tinavu tiva timiqe iriare, tiro.

¹⁶ Minti tuvaro Poruva himpiro kauqu virini aqukero vika tiva nimitiro tiharo, Isareri vaiinti nahentivauvo. Ne vo vatanaaka Kotira autu tuahere variaka nevata iriate.

¹⁷ Kotiva Isareri vaiinti nahenti Variqavano, viva haaru tinavu kaivaqaukavarara tiharo, Ne ti vaiinti nahentima vaivarave, turave. Viraqaahairo ti kaivaqaukavara Isipini vau entara Kotiva vika kahaqi vaumanta vika airiqama vuvaro viraqaahairo Kotiva nai kempukaqohairo vika Isipihairo ntita varero

¹⁸ vuru komanta vika 40 ihi variqi viha qumina vataini nuvaro Kotiva kia vika qaqira karaitiro, vikaqaa koqemakero raqikiqiro vurave.

¹⁹ Mintiaqiro viharo vika kahaqumanta vika Kenaanini vi aniha nai navutaaka 7 vatanaaka aru taiqa kovaro Kotiva Kenaani vata vira tinavu kaivaqaukavara nimumanta

²⁰ vika vi vataraqaa 450 ihiaa variqi vurave.

Vi entara Kotiva tinavu kaivaqaukavaraqaa raqikiate tiro, vo vaiinti vo vaiinti noraiqamake vaumanta vika vaiha Isareriqaa raqikiqi vi vaura. Mintiaqiro vi vauvaro Samueriva vau entavavata qovaraiqama vurave. Kotiva Samuerira noraiqama kovaro viva Kotira uva tiva nimi vaumanta

²¹ ʻviraqaahai tinavu kaivaqaukavara popohamavi Samuerirara aqao ti, Vaiinti vo noraiqama kairaro viva avuhainaa vaiintivano vaiharo tinavuqaa raqikiarire, tuvaro ʻ Kotiva vika uvara eo tivakero Benaminira ankuqihairo vaiinti vo, Kisira maaqu vira autu Sorura nimuvaro ʻKing ʻ Soruva 40 ihi variqiro viharo tinavu kaivaqaukavaraqaa raqikiqiro vurave.

²² Viraqaahairo Kotiva Sorura qoririma amitero Devitiva vika avuhainaa vaiintivano variarire tiro, vira noraiqama korave. Kotiva Devitirara quaheharo mintima tiro: Ti muntukavano Iesira maaqu Devitirara vaivo. Viva ti muntukavano vaina kaiqara homa vara timitaanarove, turave.

²³ Kotiva tiharo, Devitira okaraqihairo Isareri vatanaaka kuvantu nimitaarira vaintiva qovaraiqianarove, turave. Kotiva minti tu uva vaura Ihuva govarama vurave.

²⁴ Kia Ihuva nai kaiqa hoqarato entara Ioniva naveraitiharo Isareri vaiinti nahenti vika tiva

nimiro tiharo, Qora aara qaqirake namari varaate, turave.

²⁵ Minti tivaqiro viro nai kaiqa taiqa kaaina entava aumanto vauvaro Ioniva tiharo, Ne tiriara ta vaiintirave tiavo? Ne *Mesaiara* veka variara kia te maa vikavauve. Ho tavaate. Viva ti naantiarainima ani vaivo. Te qaqi vaiintivano vaihara ti, kiama ho vira aiqū nonku taina naaquntara kuvantu amitararave, tiro. Ioniva Ihurara minti turave.

²⁶ Ho ne ti qata vakaa Eparahaamira naintivaravata, ne vo vatanaaka Kotira autu tuahere variakavata, ne ekaa iriate. Tenavu kuvantuvi koqema variainarara iriharo, Kotiva tinavuara maa uvara vara kaivaro tuvivo.

²⁷ Ieruharemini variakavata, vikaqaa raqikiakavata, vo Maara Entaqaa vo Maara Entaqaa paropeti vaiinti qara ntuvato uvara kaara rihavata, kia kankomake iriavaro vi uvava Ihurara tumanta vika Ihurara vira arukaateqai tuvaro, viraqaahairo haaru paropeti vaiintivano uva tivatova vivauma vaura.

²⁸ Vika Ihura arukareka auti vaiha tavovaro kia uva viraqaa vaumantavata, vika kempukaiqiha Pairaatara vihi vaahi tiha vira arukaane turave.

²⁹ Viraqaahai vika Kotira vukuqi Ihurara minti minti ivarave tuntemake, vika Ihura mintima komanta katariqaahai vira vique oriqi quntama torave.

³⁰ Quntama tovaro Kotiva qutu vuraqihairo Ihura qaiqaa qaqi vara himpima kovaro

³¹ Ihuva airi enta vataini ni vaumanta Karirihai Ieruharemini Ihura vataake vuka vira

tavorave. Vika maa entaravata nái tavorara Isareri vaiinti nahenti tiva nimi variavo.

³² Tetanta Banabaasikavata vi vakaakara koqe vakaaka ni tiva nimirera anuraukave. Kotiva haaru tinavu kaivaqaukavara tiva nimiro tiharo, Naantiara niarao ti, te minti minti irarave, tu uvava vate vivauma vaivo.

³³ Tenavu tinavu kaivaqaukavara naintinavu vauraro Kotiva tinavu kahaqireva Ihura qaqi vara himpima kairave. Haaru Kotiva Ihi vuku Hini 2 viraqi Ihurara mintima tiro:

Are ti Maaquvanoma vaira iarao. Vate te ai Qokama vauro, turave. *(Ihi 2:7)*

³⁴ Ihuva qutu vuvaro Kotiva vira qaiqaa qaqi vara himpima kovaro Ihuva kia qaiqaa qutu viro ntera vuariravama vaivo. Haaru Kotiva Ihurara maa uvara tiva torave:

Te kauqu aiqiqaa aqukeha ni kaivaqara Devitirara tiavaunantemake, te nivata kogema nimateha takuqina haikara nimitarerave, turave. *(Aisaiaa 55:3)*

³⁵ Ihi vukuqi vo uva maantima turave:

Are kia ti nena takuqi vaina vaintira vaata qaqi kairaro qumina nteraanarove. *(Ihi 16:10)*

³⁶ Devitiva tinavu kaivaqava Kotira kaiqa varaqiro viro vuru qutu vumanta quntama tovaro ntera vurave.

³⁷ Ho Kotiva qutuvura qaqi vara himpima kai vaiintiva, Ihuva kia qumina ntera virave.

³⁸⁻³⁹ Ti qata vakaao, ne iriate. Ne qora kaiqa vare uvara Ihuvaqaima ho taiqa nimitaanarove. Tetanta vi vakaakara ni tiva nimirera anuraukave. Ne Mosira uva iriqi viva kiama ne qora kaiqa vare uvara ho taiqa nimitaraitiro, vi

uvava niqaa qaqiqaima vairamanta ne rumpaviqai vaiha kiama ho qaqini kuvantuvi vaivarave. Ihurara quqaa vivave tirava, vivaqaima qaqini kuvantuviro ho varianarove.

⁴⁰ Ho ne rauriha variate. Hauri paropeti vaiintivano Kotira uva qara ntuvato uvava niqi variantorave. Vi uvava mintima vaurave:

⁴¹ Ne ti uvara naaraihama timite vaiintika, ne maini tavaate.

Ne te vararera iaina kaiqarara kauqu runkinkiri variqi viha vuru qutu vuate. Ne qaqi variqi vi entara te vararera iaina kaiqara varaari ne vi kaiqarara kia quqaave tivarave.

Vovano vi kaiqara okarara vutukero ni tiva nimiramantavata, ne kia quqaave tivarave, tura. *(Hab 1:5)*

Kotiva mintima turave, tiro.

⁴² Poruva vi uvara tiva nimito vitanta Banabaasika maara naavuqihai vire umanta vi vaiinti nahentika tiha, Ho netanta vo enta Maara Entaqaa qaiqaa ani vaiha vi uvara voqavata tinavu tiva timiate, ti.

⁴³ Minti tuvaro vitanta uva tivaqi vuva taiqa vumanta airi vaiinti Iutaa vatanaa vaiintive, vo vatanaa vaiinti Iutaa maara okara irukave, Poruka Banabaasika avataqi vumanta vitanta vika uva tiva nimi tiha, Kotiva ni aaqurihama nimitaaina uvara iriqi vuate, tura.

⁴⁴ Minti tumanta vo Maara Entaqaa vi vatukaraqai vauka airitahaa Kotira uva irireka ruvaaqumavi vaura.

⁴⁵ Ruvaaqumavi vaumanta Iutaa vaiintinavu tavomanta vo vatanaaka airitahaa ruvaaqumavi vaumanta Iutaa vaiinti vira kaara toiha tiha,

Hauri vo vatanaakavata tinavu hampata ruvaaqumavi vaivorave, tivake Poruva tu uvarara una uvave tivakeha virara qora uva tiva amite vaura.

⁴⁶ Minti ti vaumanta Poruka Banabaasika kia qetaraiti, kempukaiqama kehatanta tiha, Tetanta ni Iutaa vatanaaka naane vi vakaakara tiva nimuro. Tetanta vira homa minturo. Viraqaaahai tetanta tavauramanta ne vi uvarara qoririmake iavo. Ne ekaa enta ekaa enta qaqi variqi vi uvarara kia ni antuqa arimanta variavo. Vira kaara tetanta ni Iutaa vatanaaka qaquirake vo vatanaaka vi vakaakara tiva nimirave.

⁴⁷ Noravano titanta tititeharo mintima tivo:

Are vo vatanaa vo vatanaaka kahaqira vika koqe aaraqaa vivaro Kotiva vikavata ntitaarire ti, te ovavano iteharo ataa inantemake, ai atitauro, turave. (*Aisaiaa 49:6*)

Noravano minti turave, tiro.

⁴⁸ Poruka Banabaasika minti tumanta vo vatanaaka vi uvarara quahake Nora Vaiinti Karaitira uvara koqe uvave tura. Vaiinti nahentinavu ekaa enta qaqi variqi vuate tiro, Kotiva ntitaarirauka, vikama Poruka Banabaasika uva iriha Ihurara quqaave tura.

⁴⁹ Ho Nora Vaiinti uvavano ekaa vi vataraqi viro aniro umanta ekaa vi uvara irura.

⁵⁰ Mintumanta Iutaa vaiintinavu tomake, vi vatanaaka nora nahentinavu Kotira autu tuahere vaikavata, nora vaiintinavuvata, una uva tiva nimiha vika vihi vaahi tumanta vika Poruka Banabaasika qoraiqama nimiteha nai vatatai vitanta nititama kora.

⁵¹ Mintumanta vika nai qora okara vitanta autu nimitora kaara Ihuva noraiqamako

vaiintitanta náitanta aikuqaahai konkoma rintatike, vi vatara mini ke, vo vatuka Aikoniaini vurama.

⁵² Ho Ihura vaintiqamavi Antiokini vauka vauvaro Kotira Maraqravano vika kempukaiqama komanta vika muntukaqihairo quaheharo vaura.

14

Poruka Banabaasika Aikoniaini vaura

¹ Poruka Banabaasika Aikoniaini orure vitanta Antiokini tota untemake, oru Iutaa vatanaaka maara naavuqi naane vaiha uva kempukaiqamake tiva nimumanta Iutaa vaiinti nahenti airitahaavata, vo vatanaa vaiinti nahenti airitahaavata, Ihurara quqaa vivave tivake Ihura vaintiqamavi vohaaraqi avitumavi vaura.

² Mintumanta Iutaa vaiinti vonavuvano kia Ihurara quqaa vivave tuka oru una uvaqohai vo vatanaa vika avu aato vara hampiqama komanta vika Poruka Banabaasikara qora avu aato utu nimitora.

³ Mintumantavata, Poruka Banabaasika airi enta mini vaiha kia getaraiti, Noravano vaiinti nahenti koqema nimitaaina vakaakara tiva nimiqi vuvaro vaiinti nahenti vitanta uvara quqaa uva vaivo tiate ti, Noravano vitanta kempukaiqama komanta vitanta nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vika nivuqaa varaqi vura.

⁴ Vi vatukaihainaaka rairavi hini kuka Poruka Banabaasikaini qumanta hini kuka Iutaa vaiinti vikaini qura.

⁵ Viraqaahai vo vatanaakavata, Iutaa vatanaakavata nái nora vaiintinavu hampata Poruka Banabaasika qoraiqama nimitareka iha, ori utu vare vitanta ruqutireka auti vaumanta

⁶ vitanta vi uvara vaaka iri, viraqaahai vitanta ruqemake kante vetara Likoniaini oru vaura. Mini vaiha vatuka taaraqanta Lisatarainivata, Debenivata, vi vatukatanta ututumake vau vatukara mini minivata

⁷ oru niha, Ihura vakaaka tiva nimiqi vura.

Vitanta Lisatarainivata Debenivata vaura

⁸ Lisataraini vaiinti vovano aiqurara vauva oquviro vaura. Vi vaiintira nova vatato entaraqaahairo vira aiqurara vuvaro kia ho nuarirava vaura.

⁹ Viva oquviro vaiharo Poruva Ihurara ti vau uvara iri vuvaro Poruva vi vaiintiva Ihuva quqaama ti hiqurara kogema timitaanarove tura iriro, Poruva vira viti taveharo

¹⁰ virara noraiqama kero tiharo, Himpira nena aiqurara variane, tuvaro viva vaaka himpiro nai ni vaura.

¹¹ Viva nai ni vaumanta vaiinti nahenti ruvaqumavi vauka Poruva vi kaiqara varora tave, vika nái Rikonia uvaqihai naveraitiha, Ike, naaruvaihainaa variqatanta vaiinti kuquvi tinavu hampata vaireka maini tuvuraavo, ti.

¹² Minti tivake vika Banabaasirara nai avuhainaa variqa autu vo ravateha *Seusirave* ti. Poruva uva ti vau vaiintiva vaumantara ti, virara variqa autu vo *Hemesirave* tura.

¹³ *Seusira* aare vau naavuva vatuka aaqaini vuvaro viraqaahairo *Seusira* kaiqa vara amite vau vaiintiva purumakau qoranavu ruhaaqi

varero, maurakanaa auntaqi ruvu nimiteravata varero aniromanta vaiinti nahenti ruvaaqumavi vauka purumakau Poruka Banabaasikara aru nimoreka auti vaura.

¹⁴ Mintumanta vitanta vika nimire u okarara aato kenko tumanta iri, hauri vika mintivorave tivake, vitanta nai utavaaqa qunahi qaanahimake vaiinti nahenti ruvaaqumavi vauka avutana kantamaqi viha naveraitiha,

¹⁵ Mpo, ti vaiinti nahentivauvo, eqaate. Tetanta ni aanare qaqi vaiintitantaqaima vauro. Tetanta Ihura vakaaka koqe vakaaka ni tiva nimirera anuro. Ne una variqa qaqirake quqaa Variqa autu tuaheraate ti, tetanta maini anunarave. Kotiva qaqi variqiro vi vai variqava, vivaqaima naaruvavata, vataavata, nora namarivata autu kero ekaa haikavano vataqi vairavata, naaruvaini vairavata, namariqi vairavata autu kero vatairave.

¹⁶ Haaru Kotiva ekaa vaiinti nahenti qaqi komanta ekaa vatanaaka nai vuataa u aararaqaaqi vi vaurave.

¹⁷ Kotiva ekaa vatanaaka qaqi komanta vuvarovata, viva nai variqavano vai okarara ne kankomake tavaate tiro, viva vo haika vo haikaqohairo ni koqema nimate vaurave. Viva aaqu vara kaivaro koqema keharo rivaro karavano koqema kero qampi qeharo mpeqaiqimanta ne quahehama neha variavo, ti.

¹⁸ Poruka Banabaasika minti tumantavata, vaiinti nahenti mini ruvaaqumavi vauka kia vitanta uvara noraiqaake iriraiti, vitantara variqa vaintitantave tivake, purumakau aru nimoreka auti vaumanta vitanta vukaari utiha

kia mintiate tivaqi vumanta vika qaquirake kia aru nimitora.

Ori utu vare Porura aavata ruqutu kora

¹⁹ Vira naantiara Iutaa vaiinti vonavu Antiokihavata, Aikoniahavata, anire vinavuka antua uva tumanta qaqi vaiinti nahenti vinavuka uva iriha quqaave tivake oru ori utu vare Porura aavata ruqutuke viragaahai vika tiha, Ho vira ruqutu kauraro qutuma vivo, tivake vika vatukaihai Porura rarau vare vivi vaati aaqaini aqukora.

²⁰ Porura aaqaini aquke vumanta Ihura vaintinavu ani Porura tataaqa ututumavi vauvaro, viragaahairo Poruva qaqi himpiro vatukaini oru viro. Vira qararaa viva Banabaasikantiro mini kero vatuka vo Debe mini vura.

Vitanta orurante Antiokini anura

²¹ Vitanta Debeni ani vaiha Ihura vakaaka tiva nimi vaumanta airitahaa Ihura vaintiqama vumanta viragaahai vitanta orurante Lisataraini vi, Aikonianini vi, Pisitia vataini vau vatukara Antiokinivata vura.

²² Vitanta vo vatuka vo vatuka nihatanta Ihura vainti mini vauka vika muntuka kempukaiqama nimateha vikara vihi tiha, Ihuraraqai iriqi vuate. Tenavu Kotira vatukaini vuarirauka airi maara varaqi vihama mini ho oru ntaainarave, ti.

²³ Minti tivake vitanta Banabaasika vo vatuka vo vatuka niha vaiinti noraiqamake tiha, Nenavu *elda* vaiinti vaiha Ihura vaintiqaa raqikiqi vuate, tivake vinavuka hampata vaiha kara auramate Kotira aareha tiha, Are maa

vaiintinavuka Ihurara quqaave tia vaiintikaqaa koqema kera raqikiqira vuane, ti.

²⁴ Minti tivake vitanta Pisidia vata mini ke, vata vo Pampiria mini oturora.

²⁵ Vi vatara mini vaiha oru vatuka vo, Pekaini vaiha Ihura vakaaka tiva nimi, viraqaahai vitanta vevara vatuka vo Ataliaini oturora.

²⁶ Mini oture viraqaahai vitanta *sipi*qi vaarire nora namarivau oru vi, oqaraanaini Antiokini vura.

Tota Ihura vaintinavu Antiokini Kotira aareha tiha, Poruka Banabaasika kahaqira vitanta vo vatanaa vo vatanaaka vataini Ihura kaiqara tiva nimiate, tunaini náitanta kaiqa vuru taiqa ketanta oqaraanaini anirante vura.

²⁷ Vitanta vo vatanaa vo vatanaaka vataini nini oqaraanaini Antiokini orure, viraqaahai vitanta Ihura vainti mini vauka ruvaqumake náitanta nu uvara tiva nimi tiha, Vo vatanaa vainti nahentivata Ihurara quqaave tiate tiro, Kotiva vika aaravata qantua nimitairave.

²⁸ Minti tivake vitanta Ihura vaintinavu hampata vukaiqamake mini vaura.

15

Poruka Banabaasika Ieruharemini vura

¹ Poruka Banabaasika Antiokini vaumanta Iutiaihai vaiinti vonavu anire Ihura vainti vo vatanaaka tiva nimi tiha, Ne kia Mosiva tuntemake, nenta vaata toqa kaivera, Kotiva kia ho ni ntitaanarove, ti.

² Mintimake tiva nimi vaumanta Poruka Banabaasika vi uvarara aqao tivake vika hampata voqamake tirori vaura. Vi uvara kaara

tirori vaumanta Antiokini vauka vohaa uva
vatate Poruka Banabaasikavata, vokukavata,
nititeha tiha, Nenavu oru Ieruharemini Ihuva
noraiqama kai vaiintinavuka hampata vaiha vi
uvara avuqavu iate, ti.

³ Minti tivake nititomanta aaravau viha
vinavuka vo vatanaaka Ihurara quqaa vivave tu
uvara Ihura vainti Fonisiaini vaikavata,
Sameriaini vaikavata, tiva nimiqi vumanta
vikavata vi uvara iri voqamake quaheha vaura.

⁴ Vinavuka tiva nimiqi vivi Ieruharemini
orurumanta ekaa Ihura vaiinti nahentivata,
Ihuva noraiqamako vaiintinavukavata, Ihura
vaiinti nahentiqaa raqiki vau vaiintikavata, ekaa
vika vinavuka quahama nimitomanta Poruka
Banabaasika vo vatuka vo vatuka niha Kotiva
kahaqumanta vitanta nora kaiqa varaqi vurara
tiva nimura.

⁵ Vinavuka minti ti vaumanta Ihura vainti
vonavu vika Parasi maara uva iruka himpi tiha,
Aqao, tenavu Iutaa vaiinti vaiha Mosira maara
uva irihama tentanavu vaata toqa kaaina
okararave, Mosiva tivato uvarave, iriqi
vuraukave. Vo vatanaaka Ihura uva iriaka,
vikavata Mosiva tuntemake, nai vaata toqake
Mosira uvavata iriqi vuataarave, ti.

⁶ Minti tumanta Ihuva noraiqamako
vaiintinavukavata, Ihura vaiinti nahentiqaa
raqiki vaikavata, vi uvara avuqavu ireka
ruvaaquma vura.

⁷ Ruvaaqumavi vaiha vika airi uva tivaqi vi
vauvaro Pitaava himpiro vika tiva nimiro tiharo,
Ti qata vakaukavarao, nevata haaru tavorave.
Kia Iutaa vatanaakaqai Ihura uva iriate tiro,

Kotiva niqihairo ti noraiqama kero vi uvara vo vatanaakavata tiva nimiane tiro, ti tititama korave.

⁸ Kotiva ekaa vaiinti nahenti avu aato muntukaqi tave vaivave. Viva nai Maraqura tinavu timintema kero, vo vatanaakavata nimi vairave. Mintirara ti, tenavu tavauraro Kotiva vo vatanaakaravata quaheharoma vairave.

⁹ Kotiva kiana tinavu vo qarama timitero vika vo qarama nimitaivo. Vikavata tinavuvata vohaa qaramaqaima timitaivo. Tinavu aanare vo vatanaakavata Ihurara quqaa vivave tiarara tiro, Kotiva vika qora uvavata nunka nimitairave.

¹⁰ Tinavu kaivaqaukavaravata, tenavu tentanavuvata, Mosira uva vara aqu vare nirera tavauraro maara ntorave. Ho nantihae ne vi uvara vo vatanaakaqaa aqu nimitareka auti variavo? Ne mintihama Kotira avatarekama auti variavo. Ne kia mintiataarave.

¹¹ Tenavu tavauraro Ihuva Noravano tinavuaravata aaqurihama timitairaqaahairo Kotiva tinavu tivitairave. Ho tinavu tivitaintema kero, Kotiva vo vatanaaka vikavata homa ntitaanarove, tiro.

¹² Pitaava minti tumanta viraqi ruvaaqumavi vauka manamana voqaara vaiha vika Banabaasika Poruka uva iri vaumanta vitanta himpi, vitanta vo vatanaaka vaunaini ni vauvaro Kotiva kahaqumanta vitanta naitanta nora kaiqa varaqi nurara vika tiva nimura.

¹³ Vitanta tiva nimi taiqa kovaro Iemiva himpiro tiharo, Ti qata vakaa, ti uva iriate.

¹⁴ Kotiva vaiinti nahenti vonavu nai autu tuahera kaate tiro, oru vo vatanaakaqihairo

vonavu ntito uvara, Pitaava vi uvara vaaka tinavu tiva timirave.

¹⁵ Ho paropeti vaiintinavu haaru qara ntuvato uvavavata, Pitaara uvavanovata, avuqavu vohaa uvaqaima vaivo. Haaru minti turave:

¹⁶ Noravano tiharo, Naantiara te anirante ni kaivaqara Devitira naavu raputama vura vira qaiqaa kaqarerave.

Vi haikara vi haikara nteravinara qaraakaiqamake vira qaiqaa vaaviarama karerave.

¹⁷ Te mintiari vaiinti nahenti vo vatanaa vo vatanaaka ti Nora Vaiinti ranta kevarave.

Vika ti vainti variate ti, te vo vatanaakaqihai naarama taarirauka vikama ti Nora Vaiinti rantakevarave, turave.

¹⁸ Nai haaru Noravano vi uvara qovarama korave, turave, tiro. *(Amos 9:11-12)*

¹⁹ Iemiva minti tivakero viva tiharo, Ho te mintimama iruro. Vate vo vatanaaka hininavu qora aara qaqirake Kotira aaraqaa vi variaka variamanta hauri tenavu vikaqaa vo maara vataarorave.

²⁰ Kaiqe tenavu vikara qaraqihai minti mintima tiva nimiare:

Ne kia qumina una variqanavu nimate karara naate.

Ne vaiinti nahenti kia hampi muara nuate.

Kia aunta raqutute aantau vahira naate.

Kia naarevata naate.

Vi uvaraqai qara ntuva taarira vika tavaate.

²¹ Vo vatanaaka vi uvara iriqi vivera, kiama Iutaa vaiinti mini vaika vika hampata tirorivarave. Iutaa vatanaaka vo vata vo vataqaa vuaka vaiha vo Maara Enta vo Maara

Entaqaa Mosira uva kaara ruvaqi vi variarave.
Vo vatuka vo vatuka Mosira uva tiva nimiaka
variavo, tiro.

Vo vatanaakara qara ntuva tora

²² Iemiva minti tumanta Ihuva noraiqama
konavukavata, Ihura vaiinti nahentiqaa raqiki
vaukavata, ekaa viraqi ruvaqumavi vaukavata,
vohaa uva vate tiha, Kaiqe tinavuqihai vaiinti
votanta kaama taari vitanta Poruka
Banabaasika hampata viha tenavu maaqi vaiha
tiva tauna uvara vevara Antiokini variaka
muntu tiva nimiate, ti.

Minti tivake vaiinti taaraqanta kaama tora.
Vaiinti vo vira autu Iutaasira vira vara autu
Basabaasiravata, vaiinti vo vira autu
Sailaasiravata, vitanta kaama tora. Vitanta Ihura
vaiinti nahenti vikaqihai nora vaiintitantama
vaura.

²³ Vitanta kaamate vika vo vatanaaka qara
nimiteha mintima ti:

Tenavu Ihuva noraiqama kainavukavata,
Ihura vaiinti nahentiqaa raqiki varia
vaiintikavata, tenavu ni qata vakaukavara
vaihama ni uva mantauro.

Ne vo vatanaaka Antiokini variakave, Siria
vataini variakave, Silisia vataini variakave, ne
tinavu qata vakaukavara variakara tenavu ni
uva mantauro.

²⁴ Tenavu iruramanta tinavuqihai vo
vaiintinavu muntu hampi uva ni tiva
nimiamanta ne vi uvara kaara qumimaqa i
variavo. Kia tenavu vika nititauramantavave
vika ni tiva nimiavo. Vika nai irike minti tiavo.

²⁵ Viraqaahai tenavu ruvaqumavi vohaa uva
vateha mintima turo: Kaiqenavu vaiinti vonavu

nititaari vinavuka tinavu muntuka vai
vaiintitanta Poruka Banabaasika hampata
vuate, turo.

²⁶ Poruka Banabaasika kia náitanta arukerara
noraiqaake iriraiti, vitanta tinavu Nora Vaiinti
Ihu Karaitira kaiqa vara amitaqi vi variarave.

²⁷ Maihai tenavu Iutaasika Sailaasika nititaari
vitanta tenavu vohaa uva vateha qara
ntuvatauna uvara, maa uvara náitanta
noqihavata ni tiva nimiate.

²⁸ Kotira MaraQuravanovata, tenavuvata, maa
uvara vohaa uva vatauro. Tenavu kia airi
qumina uva tiha niqaa maara voqavata
vatarerave.

²⁹ Maa uvaraqaqi ne iriqi nuate:

Una variqanavu nimate karara kia naate.

Kia naare naate.

Kia aunta raqutute aantau vahira naate.

Kia vora hampata hampi muara nuate.

Ne vi uvara iriqi niha ho koqemake nivarave.

Ho viqanama tenavu turo, ti.

³⁰ Minti tivake vi vaiintitanta nititomanta
vitanta vevara Antiokini otu Ihura vaintinavu
mini vauka ruvaaqumake qara varora
nimumanta

³¹ vika qara viraqi kaara ntuvake iri,
noraiqaake vi uvarara quahake koqe uvama
qaraq vaivo. Vi uvava tinavu kahaqiaina
uvarave, ti.

³² Minti tumanta Iutaasika Sailaasika Kotira
uva tiva qoqaiqamake vautanta koqe vakaaka
vukaiqamake vika tiva nimiha vika
kempukaiqama nimitora.

³³ Minti tivake Ieruharemihai tuvurotanta airi
enta mini Antiokini vaumanta viraqaahai Ihura

vaintinavu mini vauka vitantara Kotiva nitanta koqema nimateharo nitanta muntuka paruma nimitaarire tivake, náitanta nititoka unaini vara komanta vura.

³⁴ [Sailaasivaqai Antiokini variataa uvaro mini voqavata vaura.]

³⁵ Poruka Banabaasika vitantavata airi enta Antiokini vaiha, vitantavata vokukavata Noravano tivato uvara vaiinti nahenti tiva nimiha vaura.

Poruka Banabaasika tirorimake rairavura

³⁶ Poruka Banabaasika Antiokini variqi vuvaro vo entanavu aitarovaro Poruva Banabaasirara tiharo, Varaigetanta oqaraanaini oru viha vo vatuka vo vatuka ti qata vakaukavara tavaare, tiro. Haaru tetanta Noravano tivatai uvara tiva nimuna vaiinti nahentika vika hoe variavo kiae ho variavo? tiro.

³⁷ Poruva minti tuvaro Banabaasiva Ioniravata vitakero vireva auti vaura. Ionira autu vo Maakira,

³⁸ Banabaasiva vira vitakero vireva auti vauvaro Poruva aqao tiro, Kiama vira koqe ianarove. Haaru tenavu vo vatuka vo vatuka niha vakaaka tiva nimiqi ni variavauraro vi vaiintiva titanta vataakero niharo Pampiriahairo popohovaro qaqira kero anirantero vurave, tiro.

³⁹ Minti tivaketanta vitanta nora tirorima ketanta raira vura.

Raira vuvaro Banabaasiva Maakiravata vitakero nariaraatanta vona vireka iha, *sipi* voqi vaariretanta Saiparusini vurama.

⁴⁰ Vitanta mini vuvaro Poruva Sailaasira vitora. Vitanta vire umanta vira qata vakaanavu Ihura vaintinavu vitanta kauqu nimiha tiha,

Noravano nitanta aaqurihama nimate
vairamanta nuate, ti.

⁴¹ Minti tuvaro Poruva Siria vatainivata Silisia
vatainivata viharo viva Ihura vaintinavu mini
vauka vika muntuka kempukaiqama nimitaairo
vurama.

16

Poruka Sailaasika Timotiravata vita vare vurama

¹ Poruva oru viro Debenivata Lisatarainivata
orurovaro Ihura vainti vovano vira autu
Timotiva mini vaura. Vira novavata Ihura vainti
vaiharo viva Iutaa vatanaa nahenti vauvaro vira
qova vo vatanaa Giriki vatanaava vaura.

² Ihura vaintinavu Lisataraini vaukavata
Aikoniaini vaukavata Timotirara koqe vaiintive
tuyaro

³ Poruva vi vaiintiravata vitakero vireva auti
vauvaro Timotira qova vo vatanaa, Giriki
vatanaava vaiharo kia Timotira vaata toqa
amitova vauvarora tiro, Poruva vira vaata toqa
amitero.

Poruva tiharo, Iutaa maini variaka Timotira
qova Giriki vatanaava vairara iriarave. „Hauri
vika Timotirara kia vaata toqa amitai vaiintirave
tivorave, tivakero Poruva Timotira vaata toqa
amitero viraqaahairo vita varero viro.”

⁴ Vinavuka mini viha vo vatuka vo vatuka
Ihura vaintinavu vakaaka tiva nimiha tota
Ihuva noraiqamako vaiintinavukavata, Ihura
vainti nahentiqaa raqiki vau vaiintikavata, vika
Ieruharemini vaiha „vo vatanaaka Ihura
vaintiqama vuaka vo uva avataqi vuate tivato
uvara” tiva nimiqi viha vi uvaraqai iriqi nuate
tura.

⁵ Minti tivaqi viha vinavuka Ihura vaintinavu voqi voqi vauka kahaqumanta vika Ihura uva kempukaiqamake iriha airiqama vura.

Poruva taira voqaara tavora

⁶ Poruvavata vira vataake anukavata orure vuvaro hini mantaraini Karesia vata vauvaro hini mantaraini Farigia vata vaumanta vika avutana Esia vatani oru vi vauvaro Kotira Maraqravano qioqama tero vikara kia Esia vatani vuru uva tiva nimiate tura.

⁷ Tumanta vika oru vi Misia vatani orurovaro Bitinia vata aumanto vaumanta mini virare tuvaro Ihura Maraqravano qioqama tero vikara kia mini vuata tumanta

⁸ vika Misia vata avutana otu vi, vatuka vo Taroaasi mini oturora.

⁹ Mini oture entaqira Poruva vaiteharo taira voqaara tavovaro Masedonia vatanaa vaiinti vovano himpiro Porura aareharo tiharo, Nora namari taqa varera Masedonia maini ani vaihara tinavu kahaqiane, tiro.

¹⁰ Minti tuvaro Poruva taira voqaara vira taveru, viva himpiro vokukavata, [te Rukikavata] make, mintima ti: Kotiva Masedonia vatanaaka nai vakaaka vuru tiva nimiate, tivo, ti. Minti tivake tenavu mini virera henoqama vate.

Piripaini vura

¹¹ Viraqaahai tenavu *sipi*qi vaarire Taroaasi vara mini ke, nora namari vaura avuqavu oru vi, namari avutaqaa vau vatara Samotaresi mini orure, vira qararaa tenavu qaiqaa *sipi*qi vaarire namari vaura oru vi vatuka vo Neapolisi mini oruraavaunara.

¹² Viraqaahai sipiqihai vaavire vi vatukara vara mini ke, vata vaura verara vatuka vo, Piripai mini oru vuavaunara. Masedonia vataqihairo Piripai vatuka avuhainaa vatukavano vaumanta Romeni vatanaaka naane vi vatukara qovarama kora. Tenavu Piripaini orure mini vo entanavu variavaunara.

¹³ Mini vaiha Maara Entaqaa tenavu vatukaqihai vaantaavura qentiana otitare aaqaini otu vi, namari auvahianta Iutaa vatanaaka Kotira aare varia vatukava varianarove tivake, otu namari auvahianta oquvi vaiha mini nahentinavu ruvaaqumavi vauka uva tiva nimi variavauraro

¹⁴ nahenti vovano vira autu Lidiava viva Taiatairaihainaava naare tavuna nimiharo monu vare vau nahentiva vaura.

Vi nahentiva vo vatanaava vaiharo Iutaa vatanaaka maara uva iriharo Kotira autu tuahere vau nahentiva vauvaro Noravano vira avu aato kahaquvaro viva Poruva tivato uvara kankoma kero iriro

¹⁵ viraqaahairo vivavata vira naavuqi vaikavata namari varora. Namari varero viva tinavuara tiharo, Te ni Nora Vaiintiara quqaa vivave turo. Ne tiriara tiha, Are quqaama Ihura vaintima variarao, tivera, ne ti naavuqi ani variate, tiro. Minti tuvaro vira uvavano kempukaiqumanta tenavu vira naavuqi oru variavaunara.

Poruka Sailaasika karapuhigama kora

¹⁶ Vo enta tenavu qaiqaa Iutaa vatanaaka Kotira aare vau vatukara mini vire iavauraro kaiqa varaata vovano anirero tinavu tivita kero.

Tinavu tivita kovaro vaanavano vi varaatara avutaqi vaiharo vira kahaquvaro viva naantiara qovaraiqiaina haikarara vaiinti nahenti tiva nimi vaura. Vaiinti nahenti naantiara qovaraiqiaina haikarara irireka iha, vika airi monu vi varaataraqaa raqiku vaiintinavuka nimumanta vinavuka airi monu vare vaura.

¹⁷ Vi varaatava Poruravata tinavuvata avataqiro viharo naveraitiharo, Maa vaiintinavuka Naaruvaini Uritarakero Vai Variqara vira kaiqa vare varia vaintinavukave. Vitanta Kotiva ni qaqi kuvantu kero ntitaaina vakaakara tiva nimoreka aniakave, tiro.

¹⁸ Vi varaatava airi enta tinavu avataqiro viharo vi uvara tivaqiro vuvaro Porura voqamakero popohovaro viraqaahairo vi varaatara avutaqi vau vaanarara tiharo, Te Ihu Karaitira autu rehama ariara vi varaataraqihaira qaqini aitarera vuane turo, tiro. Minti tuvaro vaakama vaanavano vi varaatara avutaqihairo qaqini aitarero viro.

¹⁹ Vaanavano viraqihairo aitarero vumanta vi varaataraqaa raqiku vaiintinavuka tavovaro vika monu varo aarava taiqa vumanta vinavuka tiha, Kia tenavu qaiqaa vi varaatava uva tinaragaahai monu ho varaainarave, tivake vinavuka arara itomanta Poruka Sailaasika ravaaqavuke rarau vare *ko* tireka nora vaiintinavu ruvaaqumavi vaunaini vuru kora.

²⁰ Vika vitanta vuru ke, Romeni qiata vaiintinavu tiva nimi tiha, Maa vaiintitanta Iutaa vatanaakave. Vika tinavu vatukaqi ani vaiha antua aantua ti variavo.

21 Tenavu Romeni vatanaaka qioqama tauna uvara, vitanta vi uvara tinavu tiva timi variavo, ti.

22 Vinavuka minti tumanta vaiinti nahenti mini ruvaaqumavi vauka Poruka Sailaasika ruquti vaumanta vika qiata vaiintinavu oru Poruka Sailaasika utavaaqa qaqini vara aquke tiha, Vitanta kaavu numiqa kaate, ti.

23 Minti tumanta vitanta ruqutuke rupitaitimake vate, viraqaahai vitanta karapuhi naavuqi vuru aquke karapuhi naavuqaa raqiku vaiintirara tiha, Vitanta paama tivakera rumpa taane, ti.

24 Minti tuvaro karapuhi naavuqaa raqiki vau vaiintiva vika tuntema kero karapuhi naavu, nai avutaqi vau kavaqaaraqi vitanta vara vera aqukero vitanta aiqū vekatanta katari ntoma toraqi veva nonkutero taatautora.

25 Mintumanta vitanta viraqi vaiha entaqiraara Kotira aare vaiha ihi tivaqi viha, Kotira autu tuahere vaumanta karapuhi vaiinti vonavu vitanta uva iri vaura.

26 Mintuvaro vate virave tiro, vaturavano utiharo karapuhi naavu voqamakero qaki qaki i vauvaro karapuhi qentinavu ekaa qantua vuvaro ekaa karapuhi vaiintiqaahairo *seni* naaquntavano kuvantu viro hiqirura.

27 Mintuvaro karapuhi naavuqaa raqiki vau vaiintiva vaitonaihairo himpiro tavovaro ekaa genti qantua vuvaro viva oho tiro, Ekaa karapuhi vaiinti maaqihai rugemake vinuavo. „Vira kaara tiqaa raqiki vaiva ti haruma kaanarove„, tivakero viva nai iqoka paepae

utaqihairo urequ kero viraqohairo naivano nai arukareva auti vauvaro

²⁸ Poruva noraiqama kero naveraitiro tiharo, Kia nena arukaane. Tenavu ekaa qaqima maaqi vauro. Kia karapuhi vaiinti vonkuvanovata rugema kero vivo, tiro.

²⁹ Minti tuvaro karapuhi naavuqaa raqiki vau vaiintiva vo vaiintiara tiharo, Ova qumpi kera vara viri timiraqe tavaare, tivakero kantero viraqi oriqetero Poruka Sailaasika nivuqaa vatakanta hiqiriviro aiku kauqu ntiri ntiri i vauvaro vaura.

³⁰ Viraqaahairo viva himpiro vitanta ntita varero vevantero vitanta irero tiharo, Taaraintio, te nantima kaariraroe Kotiva ti kuvantu timitaarire? tiro.

³¹ Minti tumanta vitanta vira tiva ami tiha, Are Ihura tinavu Nora Vaiintiara quqaa viva ʻti kuvantu timitaariravave ʻtiane. Minti tiraroma Noravano aivata ai vaintairavata kuvantukero ntitaarire, ti.

³² Minti tivake vitanta Noravano tu uvara viravata vira naavuqi vaikavata tiva nimura.

³³ Vitanta vinavuka tiva nimuvaro viraqaahairo karapuhi naavuqaa raqiki vau vaiintiva vaaka vitanta ntita varero vuru vitanta tega taaqamato vaatara hiqama nimitero, viraqaahairo vivavata vira naavuqi vaikavata namari varora.

³⁴ Namari vare viraqaahairo karapuhi naavuqaa raqiku vaiintiva qaiqaa vitanta ntita varero vuru nai naavuqi kero vitanta karavata nimiro. Kara nimiro vivavata, vira naavuqi vaikavata, Kotirara voqamake quaheha vaura.

35 Vira qararaa toqaqi Romeni qiata vaiintinavu ná kiripunavu nititeha tiha, Vi vaiintitanta kuvantu kaira vuate,

36 tumanta vinavuka vuru karapuhi naavuqaa raqiki vau vaiintira tiva amuvaro viva Porura tiva amiro tiharo, Qiata vaiintinavu uva varake nitanta Sailaasika kuvantu kaira vuatema tiavo. Ho nitanta muntukavano paru ira maaqihai vuate, tiro.

37 Minti tuvaro Poruva kiripunavuara aqao tiro, Enta ni qiata vaiintinavu kia avuqavu *ko* tiraiti, vika vaiinti nahenti nivuqaa titanta kaavuqohai ruqutuke vate, viraqaahai vika titanta maaqi karapuhiqama kaavo. Ho tetanta kia qumina vaiintitantama vauro. Tetanta Romeni autu varauraukave. „Haaru titanta noraiqama kaamanta Romeni vatanaakaiqamavi vauraukave„.

Ho vate vika titanta evaara tititareka auti variavo. Kiavuma tetanta qaqi virerave. Romeni qiata vaiinti vika náima ani titanta kuvantu kevarave, tiro.

38 Poruva minti tumanta kiripunavu vuru Romeni qiata vaiintinavu tiva nimumanta vika Poruka Sailaasika tetanta Romeni vatanaaka vauro tu uvarara iri vika qetora.

39 Vika getake oru vitantara ike mpo tiva nimate qihaaqamake tiva nimi tiha, Oho, tenavu kia mintiataarave, tivake vitanta karapuhiqihai ntitake vitantara ho maa vatukaraqihai nenta qaqi vuate, ti.

40 Minti tumanta Poruka Sailaasika karapuhi naavu mini ke, oru Lidiara naavuqi Ihura

vaintinavu tave, vitanta vika muntuka
kempukaiqama nimiteha koqe uva tiva nimi,
viraqaahai vitanta vi vatukara mini ke vurama.

17

Tesaronaikaini vura

¹ Vitanta Piripai mini ke, oru vatuka votanta
Ampipolisivata, Apoloniavata, mini ke, vatuka
vo Tesaronaika mini oturora. Vi vatukaraqi
Iutaa maara naavu vovano vaura.

²⁻³ Poruva viva tota vo vatukaini vaiharo
Maara Entaqaa mintuntema kero, vi
naavuraqivata origetero. Poruva taaramo
Maara Entaqaa vaiharo viraqi ruvaagumavi
vauka vakaaka tiva nimiro. Vika vira uva kia ho
aatara kaate tiro, viva *Mesaiaavano* aiha vira
haika varero vuru gutu viro qaiqaa qaqi
himpuainarara Kotira vukuqihairo ranta keharo
vika tiva nimiqiro viro tiharo, Ihuva maava te
vate ni tiva nimuna vaiintiva, ho vivama
Mesaiaavano vaivo, tiro.

⁴ Minti tumanta Iutaa vaiinti nahenti vonavu
quqaama tiarao tivake Poruka Sailaasika avataqi
vumanta, Giriki vatanaa vaiinti airinavuvano
Iutaa maara uva iruka, vikavata quqaave tivake
Poruka Sailaasika avataqi vumanta, nora autu
vato nahentinavukavata, vitanta avataqi vura.

⁵ Vika quqaave tumanta Iutaa vaiintinavu
tavomanta vo vatanaa vaiinti nahentinavuvata
Poruka Sailaasika avataqi vumanta vika vira
kaara toma nimiteha oru aaranahai vehi vaiinti
kia koqe vaiintinavu rantake ruvaagumake
vikara vihi vaahi tumanta vi vaiintinavuka oru
ekaa vi vatukaraqi vaukavata vihi tumanta ekaa

vihainaaka oru Jasonira naavuqi oriqete, Poruka Sailaasika rantake vitanta rarau vare vuru vaiinti nahenti nivuqaa kareka auti vaura.

⁶ Vitantara gumina viraqi ranta tavomanta kia vaumanta viraqaahai vika Jasoniravata Ihura vainti vonavuvata ravaaqavuke rarau vare vuru vi vatukaraqaa raqiku vaiintinavuka nivuqaa ke naveraitiha, Ekaa naato vata maata maa vaiintinavuka niha antua uva tivaqi viha, vika maini tinavu vatukainivata aniarave.

⁷ Aniavaro maa vaiintiva Jasoniva vinavuka quahama nimitero nai naavuqi ntita vuru kaivo. Tinavu avuhainaa vaiinti Romenihainava vaimanta vika ekaa kia vira uva iriraiti, vira uva raqake tiha, Tinavu avuhainaa vaiinti vovano Ihuvaqaima vaivo, tiavo, ti.

⁸ Vika minti tumanta vi vatukaraqaa raqiki vaikavata, vaiinti nahenti mini ruvaaqumavi vaikavata, vi uvara iri, noraiqamake uva naveraiti tivaqi vi vaura.

⁹ Minti vaumanta vi vatukaraqaa raqiki vauka tiha, Iasonivavata vo vaiintinavuvata ho minti mintima monu aqukeha nenta maaqaini vuate, tivake vinavukaqihai monu vare vinavuka kuvantu komanta vinavuka nai maaqaini vurama.

Beriaini vura

¹⁰ Vika kuvantu komanta vuvaro enta umanta Ihura vaintinavu vi vatukaraqai vauka vaakama Poruka Sailaasika vatuka vo Beriaini nititama komanta vitanta mini vurama. Vitanta Beriaini orure oru Iutaa maara naavuqi oriqete vaiha vakaaka tiva nimura.

11 Vi vatanaaka kia Tesaronaikaihainaaka voqaara vairaiti, vika qaraaka uva Poruva tu uvara iriataaqai umanta vika vira uva iriha vika vo enta vo enta Poruva ti uvara quqaa uva variainara vika náivano rantake tavareka iha, Kotira vukuqi vi uvara rantake kaara riha vaura.

12 Mintiaqi vumanta Iutaa airitahaavano Ihurara quqaa vivave tumanta, Giriki nahenti vokuka nora autu vatoka vikavata Ihurara quqaave tumanta, Giriki vaiinti airitahaavata virara quqaave tura.

13 Airi vaiinti nahenti Ihura uvara quqaave tumanta Iutaa vaiintinavu Tesaronaikaini vauka iruvaro Poruva Beriaini Kotira uva tiva nimi vaumanta vira kaara vika náí maaqa mini ke, Beriaini orure antua uva tiha vehi vaiinti kia koqe vaiintinavu ntita vare vinavuka vihi tumanta Porura qoraiqama amitareka auti vaura.

14 Mintumanta Ihura vaintinavu mini vauka hauri Porura arivorave tivake vaakama Porura vita vare vevaini atitama komanta Sailaasika Timotikaqai kia viraiti, Beriaini vaura.

15 Mini vaumanta vo vaiintinavu Porura vita vare muntu Ateni, nora vatukaini ke viraqaahai vinavuka oturante Beriaini urure vuru Sailaasika Timotika tiva nimi tiha, Poruva nitantara tiharo, Ne vaakama maini te variainanaini tuvuate, tivo, tura.

Poruva Atenini vaurara tura

16 Vira muntu ke vuvaro Poruva Ateni mini nariaraa vaiharo vatukavau niharo tavovaro vi vatanaaka airi haika oriqohai autuke vi haikarara tinavu variqave tivake vato haikava

vauvaro vira kaara Porura muntukavano qoraiquvaro vaura.

¹⁷ Poruva vi haikara vi haikara tavolo viraqaahairo viva Iutaa maara naavuqi oru vaiharo Iutaa vatanaakavata, vo vatanaa vaiinti nahenti Kotira aare vaikavata, vakaaka tiva nimiro, viraqaahairo viva vo enta vo enta *maaketi*qi oru vaiharo vaiinti nahenti vitare aitare i vauka uva vakaaka tiva nimi vaura.

¹⁸ Poruva vika tiva nimi vaumanta vo maara uva iruka *Epikuria* okaravata, *Sitoiki* okaravata, iruka anire, vika Porura vataake uva ti vaura. Vonavu nai kenauka irama nimiteha tiha, Mamaa inaara uva ti vai vaiintiva, nana uvae ti vaiivo? ti.

Tumanta vokuka tiha, Viva vo vatanaaka variqanavu okararae ti vaiivo? tura. Poruva Ihuva qutu viro qaiqaa qaqi himpuainarara tiva nimi vaumantara ti, vika minti tura.

¹⁹ Vika minti tivake Porura vita vare *kansoru* ruvaaquumavi vaunaini, Areopagusive tunaini vuru ke Porurara tiha, Are qaraaka uva vaiinti nahenti tiva nimi variana uvara tinavuvata tiva timiraqe iriare.

²⁰ Tenavu ai uva iruraro vi uvava vo qarama ivo. Are vi uvara okarara tiraqe iriare, tura.

²¹ Atenihainaakavata, vo vatanaakavata vi vatukaraqai vaikavata, kia kaiqa vararaiti, qumina vaiha uvaqai ti vau vaiintika vaiha, vika qaraaka uva qovaraiqura irireka iha, vika nai tiva nai tiva ami iha vaura.

²² Vika vi uvara okara irirerave tuvaro Poruva *kansorunavu* ruvaaquumavi vauka nivuqaa himpiro tiva nimiro tiharo, Ne Ateni vaiintinavuvauvo, te tavauramanta ne

voqamake maara okara vo okara vo okara iriqi vi variakave.

²³ Te maini ni vatukavau niha tavauramanta nenta variqa iha quara nimate varia taintava airtahaama vaivo. Te vo taintavata tavauro. Viragaatama maa uvara qara ntuva taava mintima tivo:

Maa taintara tenavu kia iri tavauna variqarara irihama tainta autu amitaunarave tiarave.

Ne Variqa vira kia iri tavaara, ne quminaiqamake vira aare variara, te vate virara ni vutuke tiva nimirave.

²⁴ Variqa vira autu Kotirave. Kotiva vatavata ekaa vataihainaa haikavata, autukero vataivama vaivo. Viva Noravano naaruvaqaavata, vataqaavata, raqiki vaivara tiro, viva kia vaiintivano kaqataa naavuraqi variqiro vi vairave.

²⁵ Kotiraqaahai ekaa vaiinti nahenti aihovata, ekaa vo haikavata, vare variarara ti, hauri vaiinti nahenti tiha, Kotiva vo haikara aara ntaivo. Kaiqe kaiqa vara amitaariraro viva ho variarire, tivorave.

²⁶ Kotiva haaru qorainti vaiinti vohaiqa tinavu kaivaqara autu kovaro viganagaahai ekaa vaiinti nahenti qovarama vuvaro Kotiva vika ekaa naato maaga variate tiro, vika nititama korave. Kotiva vaiinti nahenti autukero tiharo, Vi vatanaaka vi entara vi vataraga vaivarave, vi entara vi vatanaaka vi vataraga vaivarave, tivakero vika kaimanta variarave.

²⁷ Vika Kotira rantareka *autautama/tupaupauma* keha rantaate tiro, Kotiva vaiinti nahenti qovarama komanta

vaurave. Ho Kotiva kia tinavu niaraiqama kero vaivo.

²⁸ Vovano Kotirara mintima tiro:

Kotiva qaqi variqiro vi vairara ti,
tenavuvata qaqi vi aniha, qaqi variqi
vuariraukama vauro, tirave.

Ni vukuqi qara ri varia vaiintika mintima ti:

Tenavu vira vaintairama vauro, tiarave.

²⁹ Ho tenavuvata vira vaintaira vaihara ti,
hauri tenavu tiha, Kotiva vaireva, viva
vaiintivano *kori* orie, *silvaa* orie, vo orie,
varakeha autu taa haikara voqaara vairave
tiarorave.

³⁰ Haaru vaiinti nahenti kia Kotirara
kankomake iriraiti, hampi kaiqa vare vauvaro,
Kotiva kia vika ntaiharaitiro, viva
avuqohairoqai vika tavama nimate vaurave. Ho
maa entara Kotiva ekaa vaiinti nahenti qora
aara qaqira kaate ti vaivo.

³¹ Kotiva uva vateharo tiharo, Vo enta *ko*
tiaina entavama varianarove, tirave. Vi
entaraqaama Kotiva noraiqama kai vaiintiva
avuqavuqama kero *ko* tiharoma maa vataraqaa
vai vaiinti nahentika uva irianarove. Ne vi
vaiintirara kankomake iriate tiro, Kotiva vira
qutu vuraqihairo qaiqaa qaqi vara himpima
korave, tiro.

³² Poruva Ihuva qutu vuvaro qaiqaa qaqi vara
himpimako uvarara tumanta hini kuka vi uvara
iriha naaraihama amitomanta hini kuka tiha, Vo
vaka are vi uvara qaiqaavata tiraqe tenavu
iriare, ti.

³³ Minti tuvaro Poruva vika mini kero vurama.

³⁴ Vumanta vaiinti vonavu vira avataqi viha,
Kotira vaintiqama vura. Vo vaiintivano

Dionisiusiva, viva nora vaiinti Areopagusi
kansoru vaiintivano vauvaro nahenti vovano
 vira autu Damarisiva vitantavata, vonavuvata,
 Porura avataqi vurama.

18

Poruva Korintini vura

¹ Viraqaahairo Poruva Ateni mini kero vatuka
 vo Korintini vura.

² Mini orurero viva Iutaa vaiinti
 Pontaasihainaara vira autu Akuilaara ranta
 kora. Haaru King Kalodiusiva ekaa Iutaa
 vatanaaka kia Romi vatukaqi variate tivakero
 ekaa nititamako entara, Akuilaava nai naata
 Prisilaara vita varero Romi vatuka Itari mini
 kero vi entara Korinti vatukaini ani vaura.
 Poruva vitanta tavareva vitanta vaunaini
 vurama.

³ Vivavata vitantavata *seri* naavu haqiraa
 kaiqara tavokara ti, vinavuka vohaaraqai vaiha vi
 kaiqara vare vaura.

⁴ Poruva vi kaiqara vareharo viva vo Maara
 Enta vo Maara Entaqaqa Iutaa maara naavuqi
 origetero vaiharo Iutaa vatanaakavata, Giriki
 vatanaakavata, Ihura uvara quqaa uvave tiate
 tiro, viva vika uva tiva nimi vaura.

⁵ Mintumanta Sailaasika Timotika
 Masedoniaihai oturovaro viraqaahairo Poruva
 vo kaiqa varora qaqira kero, vo enta vo enta
 Ihura vakaaka vaiinti nahenti tiva nimiqiho vi
 vaura. Viva Iutaa vatanaaka tiva nimiho tiharo,
 Ne *Mesaiaara* veka variara ho Ihuva maa
 vivave, tiro.

⁶ Tumanta vika vi uvara kia iriraiti, vi uvara
 kaara Porura qoraiqama amiteha virara qora

uva tuvaro Poruva aqao tivakero, nai utavaaqaqaahairo konkoma rintati kero tiharo, Naantiara Kotiva ni qaqira kairamanta ne kakakima vivera, vi uvava kia tiqaavauve varianarove. Vate ni Iutaa vaiinti qaqirake, te qumina vatanaaka varianaini virerave, tiro.

⁷ Minti tivakero Poruva viraqaahairo vika mini kero vaiinti vo, vira autu Titiusi Jatusira naavuqi oru vairo. Titiusi Jatusiva Kotira aare vau vaiintiva vauvaro vira naavuvano Iutaa maara naavu tataaqa vaura.

⁸ Vo vaiintivano vira autu Kirispusiva, viva maara naavuqaa raqiki vauva vivavata, nai naavuqi vaukavata, Nora Vaiintiarra quqaa vivave tura. Korinti vatanaaka airitahaa Porura vakaaka iri, quqaa uvave tivake namari varora.

⁹⁻¹⁰ Mintiaqi vuvaro Poruva entaqi vaiteharo taira voqaara tavovaro Noravano vira tiva amiro tiharo, Te ai vataake vaunarara tira, are kia qetehara ti vakaaka tiva nimiane. Kia evaara variiane. Maa vatanaaka airi vaiinti nahenti ti vaintima variamantara ti, viraqaahai te ariqaa raqiki variariraro kia vovano ai ho aruanarove, tiro.

¹¹ Minti tuvarora tiro, Poruva vohaa ihi vara kero vo ihi hinivata mini vaiharo vi vatanaaka Kotira uva tiva nimiqiro vi vaura.

¹² Poruva mintiaqiro vumanta vi entara vika vaiinti vo, Galiora noraiqamake tiha, Are Romeni nora vaiinti vovano vaihara Akaia vataqaa raqikiane, tuvaro Galiova noraiqama viro vaura. Viva vaumanta Iutaa vaiinti vonavu ruvaqumavi vaiha tiha, Kaiqe Porura qoraiqama amitaare, tivake oru Porura

ravaaqavu vare vuru *ko* ti vau naavuva
vaunaini kema Galiorara tiha,

¹³ Maa vaiintiva vaiinti nahentiara maanti
maantima keha Kotira autu tuaheraate tiharoma
tinavu „Iutaa„ maara uva raqake vaivo, ti.

¹⁴ Vika minti tuvaro Poruva uva tirare tuvaro
Galiova naane Iutaa vaiintinavuara aqao tiro,
Maa vaiintiva vaaqu kaiqave, qora kaiqave,
vareharo *kamaanira* uva raqa kaitirio, te homa
vira kaara ni uva iruraitirio.

¹⁵ Ne nenta uvarave, nenta nutuarave, nenta
maara okararave, irihama te unanaini aniavo.
Vi uvava ninta kaiqa vairara ti, kia ti vi uvara
iriataa ivo. Ne nenta vaiha vi uvara avuqavu
iate, tiro.

¹⁶ Galiova minti tivakero viva tumanta vira
kaiqa vaiintinavu Iutaa vika *ko* naavuqihai
rarau veva aqukora.

¹⁷ Veva aquke viraqaahai vika oru Sotenisira
Iutaa maara naavuqaa raqiki vau vaiintira
ravaaqavuke *ko* naavu qentiana vaiha vira
kaavu umiqake vatora. Mintuvarovata, Galiova
kia virara noraiqaakero irura.

Poruva anirantero Antiokini vura

¹⁸ Poruva Korintini Ihura vaintinavu hampata
airi enta mini variro, viraqaahairo
Prisilaaravata, Akuilaaravata, ntita varero
Korinti mini kero *sipi*qi vaarirero Siria vataini
viro. Viva vireva iharo viva vo vatuka
Senkariaini oturero nai kauqu aiqiqaa aqukero
Kotirara uva tiva torara iriharo nai qiata kauhi
ekaa toqakero vura.

¹⁹ Ho vinavuka oru vima Epasaasini orure
Poruva Prisilaaka Akuilaaka mini kero oru Iutaa

maara naavuqi oriqetero Iutaa vaiinti hampata uva tiro.

²⁰ Vika hampata uva tumanta vika Porurara tiha, Tinavu hampata vukaiqamake variqira vuane, tuvaro Poruva aqao tiro, Te vate kia ni hampata vukaiqamake vairerave, tiro.

²¹ Tivakero viva vireva iharo vika tiva nimitiro tiharo, Naantiara Kotiva hove tina entara ni hampata ani vairarave, tiro. Tivakero viva *sipi* voqi vaarirero vurama.

²² Viva vuva Sisariaini orurero, viraqaahairo viva *sipi*qihairo vaavirero viviro oru veraini Ieruharemini Ihura vaintinavu vauka uva mantamakero, viraqaahairo ururantero Antiokini otu vaura.

²³ Viva mini vo entanavu varikero, viraqaahairo viva Farigia vatainivata, Karesia vatainivata, vo vatuka vo vatukaqi niharo Ihura vaintinavu mini mini vauka kempukaiqama nimitaairo vura.

Apolosiva Epasaasiqivata Korintiqivata kaiqa varora

²⁴ Poruva vika kempukaiqama nimitovaro Iutaa vaiinti vovano vira autu Apolosiva, viva Arekisantaria vatukaihainaava, viva Epasaasini oru vaura. Viva kogema keharo vaiinti nahenti uva vakaaka tiva nimiharo viva ekaa Kotiva gara ntuvato uvaravata kankomakero tavo vaiintivama vaura.

²⁵ Vovano Nora Vaiinti avataqi vuaina aarara vira umiqovaro, viraqaahairo viva vihi vaahi tiharo kempukaiqamakero vaiinti nahenti Ihuva varo kaiqara tiva nimitaairo vura. Viva tiva

nimiharovata, viva naivano haaru Ionira uvaqai iriro Ionira namariqai varo vaiintiva vaura.

²⁶ Apolosiva Epasaasini orurero Iutaa maara naavuqi orurero viva kia qetaraitiro vakaaka tiva nimi vaumanta Prisilaaka Akuilaaka vira uva iri, vira vita vare naitanta naavuqi vuru ke Kotiva inaini vuaina aarara Ihura uva avuqavuqamake vutuke vira tiva amura.

²⁷ Avuqavuqamake tiva amuvaro iriro, viraqaahairo Akaia vatani vireva umanta Ihura vaintinavu Epasaasini vauka vira kahaqiha qara amiha tiha, Ne Ihura vaintinavu Akaiaini variaka maa vaiintirara koqe vaiintive tivakema vira vitaate, tivake qara amura. Amuvaro Apolosiva vi qarara varero vuru nimiro, viva mini vaiharo vaiinti nahenti Kotiva koqema nimitomanta Ihura vaintiqama vuka kahaqama nimite vaura.

²⁸ Viva vaiinti nahenti nivuqaa vaiharo Iutaa vaiintinavu hampata uva tivaqiro viharo viva Kotira vukuqihainaa uvaqohairo Ihuva *Mesaiaavano* variaina okarara vika vutukero numiqovarora tiro, vira uvavanoqai kempukaiquvaro Iutaa vaiintinavu tu uvara aatara kora.

19

Poruva Epasaasini vaura

¹ Apolosiva Korintini vauvaro Poruva verara vo vatani oruniro Epasaasini oturero tavomanta Ihura avataqi nuka mini vaura.

² Vika mini vauvaro viva vika irero tiharo, Ne haaru Ihurara quqaave tu entara ne Kotira

Maraqura vareve iavo? tiro. Tumanta vika tiha, Kia tenavu Kotira Maraquravano vaivo tia uvarara irunarave, ti.

³ Tuvaro Poruva vika irero, Mintihama ne nana namarie varaavo? tumanta vika tiha, Tenavu Ionira namarima varaavauraukave, ti.

⁴ Tuvaro Poruva vika tiva nimiro tiharo, Vaiinti nahenti qora aara qaqira kaate tiro, Ioniva vika namari nimurave. Ioniva vika tiva nimiro tiharo, Ti naantiaraini aniaina vaiintira ne virara quqaa viva *Mesaiaavano* vaivo tiate, turave, tiro.

⁵ Poruva minti tumanta vika vi uvara iruvaro, viraqaahairo Poruva Nora Vaiinti Ihura autu reharo namari vika nimiro,

⁶ nai kauqu vikaqaa vatovaro Kotira Maraquravano vikaqaa tuvumomanta, viraqaahai vika vo uva vo uvaqihai tivaqi viha Kotira uva tiva qovaraiqi vaura.

⁷ Vi vaiintinavuka vaireka 12navuvano vaura.

⁸ Poruva Iutaa vaiinti maara naavuqi oru taaramo torara vaiharo kia qetaraitiro, vika Kotiva vaiinti nahentiqaa raqikiaina uva okarara kankomake iriate tiro, viva vo uva vo uvaqohairo vika tiva nimi vaura.

⁹ Viva mintima kero tiva nimi vaumantavata, vokuka nai avu aato kempukaiqamake kia Poruva tu uvarara quqaave tiraiti, vaiinti nahenti nivuqaa vaiha Porurara tiha, are Nora Vaiinti Araqaa ni variarara tianara, vira qora uvaqaima vaivo, ti. Vika minti tuvaro Poruva vika ekaa mini kero Ihura vaintinavuqai ntita varero viro vo naavuqi, Tiranusira *sikuru*

naavuqi oru vaiharo vakaaka vo enta vo enta vika tiva nimi vaura.

¹⁰ Mintiaqiro viharo taara ihi varakero Kotira uva vakaaka tiva nimumanta ekaa Esiaini vauka Iutaa vaiintive, vo vatanaa vaiintive, Nora Vaiinti Ihura uva ho irura.

Skevaara maaqunavuara tura

¹¹ Kotiva Porura kahaquvaro viva nora kaiqa aahuva kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa varora.

¹² Mintumanta Porura utavaaqave, *hankasipive*, vare vuru rovora varokaqaave, vaanavano avutaqi vaukaqaave, viti vika vaataqaa vatomanta rovora varoka koqema vumanta vaanavanovata vaiinti avutaqihai aitare vumanta vika koqemavi vaura.

¹³⁻¹⁴ Mintumanta Iutaa vaiinti vonavu vinavuka vo vatuka vo vatuka niha vaana nititareka auti vau vaiintinavuka vaura. Vi vaiintinavuka Skevaara maaqu 7navuvano vauvaro vinavuka qova Iutaa maara uva iriharo Kotira kaiqa vara amite vau vaiintiva noravano vaura. Vira maaqunavu Porura kaiqa tavamake, Porura aanare viva varo kaiqara vikavata varareka autiha tiha, Kaiqe tenavuvata Ihura autu reha vaana nititaari aitare vuate, ti. Minti tivake vinavuka vaiinti avutaqi vau vaanarara avateha mintima ti: Tenavu Poruva autu nte vai vaiintira autu, Ihura autu rehama ariara vi vaiintiraqihaira qaqini aitarera vuane turo, ti.

¹⁵ Vinavuka minti tuvoro vaanavano vinavukara tiharo, Te Ihurara irunarave. Te Poruraravata irunarave. Te kia niara irunarave. Nenavu taukave? tiro.

16 Minti tuvaro vaanavano viraqi vau vaiintiva vinavukaqaa vi aaqu viro, ai aaqu viro iharo, vinavuka ntaihamaqiro viharo vika utavaaqanavu qaqini rararata aqu komanta vinavuka naavuqihai tuvitare tokavano naare vaata vatamake aiqutute kantama vurama.

17 Mintima komanta ekaa Iutaa vatanaakave, vo vatanaakave, Epasaasini vauka vi uvara iri voqamake qeteha Nora Vaiinti Ihura autu tuahereha vaura.

18 Ihura vaiinti nahenti airitahaa vika haaru nai qora kaiqa varorara vaiinti nahenti nivuqaa vaiha tiva qovaraiqama ke vaura.

19 Mintumanta airi vaiintinavu vika tota vaana kaiqave, *vure/quaha* kaiqave, varoka vi kaiqara qaqirake vikavata nai vukuve, nai quaha kaiqa varo airairarave, vare vaiinti nahenti nivuqaa vuru iha quara taiqakora. Nora monu 50,000 kinaa aqukeha varato vukurave, vaana kaiqa vare vau vukurave, ekaa vi haikara iha quara taiqa kora.

20 Ho mintimake vi vatanaaka ekaa qora kaiqa qaqirake Kotira uva iriqi vuvaro Kotira uvavano vi vatanaaka kempukaiqama nimitora.

Epasaasini Porura uva kaara noraiqamake antua uva ti vaura

21 Viraqaahairo Poruva tiharo, Kaiqe te Masedonia vatavata Akaia vatavata oru vara maini ke, Ieruharemini vuare. Te mini vuariraukama naantiara nora vatuka Rominivata virerave, tiro.

22 Minti tivakero Poruva nai kahaqu vaiintitanta Timotika Eratusika nititama

komanta vitanta Masedoniaini vuvaro
Poruvaqai Esiaini vo entanavu mini vaura.

²³ Mini vauvaro vi entara Epasaasini Kotiraini
vi Aarara kaara tirorira haikavano qovaraiqura.

²⁴ _LVi vatanaaka ná una variqa nahenti
Atemisirara iriha maara naavu kaqa amitora. _J
Mintuvaro vaiinti vovano vira autu
Demitariusiva, viva *silvaa* ori varakero
viraqohairo Atemisira naavu kaqontema kero,
inaara naavu maraquraha airitaha autukero,
vaiinti nahenti vi
naavura nimiharo monu vare vaura. Viva nai
kaiqa vaiintinavu hampata vi kaiqara vareharo
airi monu vare vaura.

²⁵ Demitariusiva nai kaiqa vaiintinavuvata,
vokuka vi kaiqara voqaara varokavata,
ruvaquma kero vikara tiharo, Maa
vaiintinavukao, tenavu maa kaiqara vareha
viraqaahai airi monu vare vaunarave.

²⁶ Ne Poruva varai kaiqara tavaarave. Poruva
tiharo, Ne nenta kauquqohai aututaa haikava
kia quqaa variqavano vairave, tivo. Minti tirara
ti, airi vaiinti nahenti Epasaasihainaakave, Esia
vataihainaakave, vira uvara quqaa uvave
tiarave.

²⁷ Poruva qaqiqai minti tivaqi vi vairera,
vaiinti nahenti tinavu kaiqara qumina kaiqa
una kaiqaveqaima tivarave. Kia tinavu kaiqa
viraraqai minti tivarave. Vika variqa nahenti
Atemisira naavuaravata qumina naavuve
tivakeha Atemisira qaqira kevarave. Minti
tivera, Atemisiva kia tinavu variqa noravano
varianarove. Vate ekaa Esia vatanaakavata,

ekaa vataini variakavata, vira autu tuahere
variarave, tiro.

²⁸ Demitariusiva minti tiharo vihi vaahi
tumanta vaiinti nahenti ruvaaqumavi vauka
noraiqamake antua aantua tiha vika nái una
variqa virara naveraitiha, Atemisiva Epasaasini
vai variqava, viva noravanove, ti vaura.

²⁹ Minti tivake vi uvara tivaqi vumanta ekaa vi
vatanaaka antua aantua ti vaura. Antua uva
tivaqi viha vika oru vo vaiintitanta Gaiusika
Aritaakusika ravaaqavukora. Vitanta Masedonia
vataihainaa vaiintitanta Porura vataake
anutanta ani vaumanta vika vitanta ravaaqavu
vare vuru vaiinti nahenti ruvaaqumavi
vaunaini kora.

³⁰ Vitanta vite vuru kovaro Poruva vivavata
vaiinti nahenti ruvaaqumavi vaunaini virare
tumanta Ihura vainti vonavu vira qioqamate
tiha, Are kia ho mini vinarave, tumanta

³¹ nora vaiinti vonavu Porura tontiqama
tokavata uva varake kempukaiqamake Porurara
tiha, Are kia maini ruvaaqumavi vainaini
aniane. Vika ai viraqamake tavevorave, ti.

³² Minti tumanta vaiinti nahenti ruvaaqumavi
vauka antua aantua tivaqi vi vaura.

Airi vaiinti nahentivano vika kia ruvaagu
okarara iriraiti, viraqaahai vika hini kuka
naveraitiha vo uva tumanta hini kuka
naveraitiha vo uva ti vaura.

³³ Mintiaqi vumanta Iutaa vaiintinavu vika nái
navunaa vaiinti vo, vira autu Arekisantara vihi
vaahi tiha, Are vaiinti nahenti nivuqaa himpira
uva tiane, tuvaro Arekisantava himpiro kauqu
viriniqaakero uva tirare tumanta

³⁴ vika tavovaro viva Iutaa vaiintivano vaumanta vika kia vira uva iriraiti, nai variqara naveraitiha, Atemisiva Epasaasini vaiva, viva noravanoveqai tiha vaura. Vi uvaraqaqai qaiqaa qaiqaa tivaqi viha 2 *aua* vara kora.

³⁵ Vika minti tivaqi vi vauvaro viraqaahairo *kusikusivano* himpiro vaiinti nahenti vuatarama komanta tirema vauvaro tiharo, Epasaasi vaiintinavuvauvo, tenavu Epasaasihainaaka tentanavu variqaa Atemisiraqaa koqemake raqiki vauna uvara ekaa kankomake iriarave. Naaruvaihiro aahuva orivano maaqi hiqirira tenavu viraqaavata raqiki vaunarara ekaa iriarave.

³⁶ Kia ho vovano vi uvarara una uvave tianarove. Virara irihama ne qaqi evaara vaiha, kia paparuqamake vo okara vo okara qora okara autuafe.

³⁷ Vi vaiintitanta kiama tinavu variqaa naavugihai vo haika muara varakaavo. Vitanta kiama tinavu variqaa nahentiara qora uvavata tiva amitaavo. Vitanta kiama qora kaiqa vara kaamanta ne vitanta maini vite aniavo.

³⁸ Demitariusivavata, vira kaiqa vaiintinavuvata, vo vaiintiqaa uva vatareka auti vaivera, *ko* ti vai entaraqaa homa vika vi vaiintiraqaa uva vatevarave. *Ko* ti varia kaiqaraqaa raqiki variaka variavo.

³⁹ Niqi vo uvavano vairera, homa ne ekaa nora vaiinti ruvaaqumavi viraqaa vi uvara avuqavuqamake tiate.

⁴⁰ Ne qumina uva kaara raqireka auti variavo. Naantiara vi uvara okarara *kamaaniva* tinavu iriraqee tenavu kia ho vo uva tirarave. Hauri

naantiara *kamaaniva* tinavuara tiharo, Ne qumina vi entara raquarave, tivakero tinavuqaa uva vataantorave, tiro.

⁴¹ *Kusikusivano* minti tivakero mini ruvaagumavi vauka nititama komanta vinurama.

20

Masedoniainivata Karikinivata vura

¹ Ho nora antua uva tuva taiqa vuvaro Poruva Ihura vaintinavu naaromanta viva unaini anuvaro viva uva tiva nimiharo vika muntuka paruma nimitero, ho kauqu nimiro vika mini kero Masedonia vataini vura.

² Viva Masedoniaini vatuka vatuka niharo Ihura vaintinavu mini vauka vo uva vo uva tiva nimiro vika muntuka kempukaiqama nimitero viraqaahairo viva vevara Kariki vataini otu viro.

³ Viva taaramo torara Karikini varikero, viraqaahairo viva Siriaini *sipi*qi virare tiro irumanta Iutaa vaintinavu vira arireka auti vauvarora tiro, Poruva qaqira mini kero qaiqaa tuvurantero verara Masedoniaini vura.

⁴ Pirusira maaqu Sopateva Beriaihainaava Porura vataakero vumanta vaiinti vonavuvata Porura vataake vura. Tesaronaikaihainaa vaiintitanta Aritaakusika Sekuntusikave, Debehainaa vaiinti Gaiusivave, Esia vataihainaatanta Tikikusika Tarofimusikave, Timotivave, Porura vataake vurama.

⁵ Vinavuka naane avuni vuka oru Taroasini tinavu veka vaumanta

⁶ tenavu vatuka vo, Piripaini variavauraro Kia Noqavu Mparetira ovata no entava taiqa vumanta viraqaahai tenavu *sipi* vare vivi

kauquru enta varake Taroaasini orure mini 7
entanavu variavaunara.

Poruva Iutikusira qaiqaa qaqi vara himpima kora

⁷ Santeqaa tenavu kara narera ruvaaqumavi
variaauraro Poruva vaiinti nahenti
ruvaaqumavi vauka uva vakaaka tiva nimi
vaura. Viva hura vuariravara tiro, viva vukai
uva tiva nimiqiro vi vauvaro enta tavaaraiqama
vura.

⁸ Viva tiva nimiqiro vi vaumanta tenavu naavu
veranto vaukanta ruvaaqumavi
variaauramanta airi ova qumpike viraqi
vatatovaro

⁹ qaraaka vaiinti vovano Iutikusiva *uintuaqaa*
oquviro vauvaro Poruva uva tivaqiro vi vauvaro
Iutikusira avuvano taunta vuvaro viva vaita
aavata viro, verara nai tauvaqaaqaa nai
tauvaqaaqaa kaqato naavura taaramoqaahairo
vevara vata kanta hiqirura. Hiqirumanta vika
otu utu vare tavovaro viva qutuma vura.

¹⁰ Qutu vuvaro Poruva otu viraqaata nai
aaquviro vira kaanauruma tero tiharo, Ne kia
qetaate, viva qaqima vaivo, tiro.

¹¹ *„Minti tuvaro qaraaka vaiinti viva qutu
vuraqihairo qaiqaa qaqi himpuvaro, Poruva
tuvurantero qaiqaa veraraqaa oru vaiharo
mpareti nkui kero vika hampata namakero,
viraqaahairo qaiqaa vukai uva voqavata viraqi
vauka hampata tivaqiro viro aatita kero,
viraqaahairo Poruva vika mini kero vurama.*

¹² Vumanta vika qaraaka vaiinti viva qaqi
himpura vita vare vika nai maaqa vuvaro vika
muntukavano koqe umanta vaura.

Poruva vatuka vo Miletusini vura

¹³ Poruva Taroaasini vaumanta tenavu naane sipiqi vaarinte, vatuka vo Asosini orure, mini Porura veka variavaunara.

Poruva avuni tiharo, Ne mini oru ti veka vaiqe te vatavaura orunte, ni ntita kaare, tiro.

¹⁴ Poruva viro tinavu tivita komanta tenavu vira vita vare vatuka vo, Mitirinini oru raavaunara.

¹⁵ Ho viraqaahai tenavu vivi, vira qararaa varuva avutaqaa vau vatara vo, Kiosi aumanto orure viraqaahai vivi, varuva avutaqaa vau vatara vo, Samosivata vi aatarake, vira qararaa vatuka vo, Miletusini oru raavaunara.

¹⁶ Poruva tiharo, Pentikosi ovata nare ia entara te Ieruharemini oruraarirava ho vairera, te vaaka mini virerave. Virara irihama te Esia vataini vukaiqamake variarorave ti, te kia Epasaasini virerave, tiro.

Poruva Epasaasihainaa vaiinti noranavu ekaara uva tiva nimura

¹⁷ Poruva minti tumanta tenavu Miletusini oru raavauraro Poruva Ihura vaintiqaa raqiki vauka vira ani tavaate tiro, uva vara kovaro Epasaasini vura.

¹⁸ Uva vara kovaro vika unaini vumanta vika anirovaro Poruva vika tiva nimiro tiharo, Te haaru Esiaini vaiha ni hampata kaiqa varaavauna okarara ne iri tavaarave.

¹⁹ Kia tinta autuvano noraiqiarire ti, te kaiqa varaavaunarave. Iutaa vaiinti ruvaagumavi vaiha ti qoraiqama timitareka auti variamanta te vukaari utiha, iqi rataqi viha, Nora Vaiinti Ihura kaiqa varaqi viha uva vakaaka ni tiva nimiqi vuavaunarave.

²⁰ Ne virara iri tavaarave. Ne tavaamanta te ekaa ni naavuqi vi aniha ni nivuqaa qoqaa vaiha, kia vo uva kukeqaraiti, te ni kahaqiaina uvaraqai tiva nimiavaunarave.

²¹ Te Iutaa vaiintinavuaravata, vo vatanaakaravata, kempukaiqaake uva tivaqi viha mintima tiavaunarave. Vaaqu kaiqa vare aarara qaqirake Kotiva inaini aniha Ihurara quqaa tinavu Nora Vaiinti quqaa vivave tiate, tiavaunarave.

²² Ho vate te Kotira Maraqravano tiriara mini vuane tinantemake, te Ieruharemini mini virerave. Ieruharemini vuariraro nana haikavanoe tiqaa qovaraiqianarove? Kia te iruro.

²³ Te maa haikararaqaima irunarave. Te vo vatuka vo vatuka vi ani vauraro Kotira Maraqravano tiriara tiharo, Raurihara variane. Naantiara ai karapuhigama kevavata, maara vareravavata, ai vekama varianarove, tirave.

²⁴ Te Ihuva Noravano timitai kaiqara, vi kaiqara vi kaiqaraqai vara vuru taiqa karerave. Viraqaahai te kia maa vataraqaa qaqi variqi vuainarara noraiqaake irirarave. Te Kotiva vaiinti nahenti aaqurihama nimitaaina uvara koge vakaaka, vi uvaraqai tiva nimiqi virerave.

²⁵ Te Kotiva raqikiaina uvara ne varianaini niha tiva nimunarave. Te vate kankomake irunarave. Ne naantiara kiama qaiqaa ti viri tavevarave.

²⁶⁻²⁷ Kia te vo uva kukeqake vo uvaqai ni tiva nimiavaunarave. Te ekaa Kotira uvarave, kaiqarave, ni tiva nimiavaunarave. Te vate maa uvara vutuke ni tiva nimiari iriate. Te Kotira uva

ekaa uva ni tiva nimiavaunarara tiro, naantiara niqihairo vovano kakakima virera, kia vira uvavano tiqaa varianarove.

²⁸ Kotira Maraqravano ni noraiqama kaimantara ti, ne nentaqaavata, Kotira vaiinti nahentiqaavata, koqemake raqikiqi vuate. Kotiva nai Maaqu naareqohairo vi vaiinti nahentika koqaama tairara ti, ne sipisipi goka koqeka voqaantemake vaiha, Kotira vaiinti nahentiqaa raqikiqi vuate.

²⁹ Te vuariramenta qora uva ti vai vaiintika qaakau vairi voqaara anire ni qoraiqama nimatevarave. Te virara irunarave.

³⁰ Naantiara niqihai vaiinti vonavu qovaramavi, Ihura vaiinti nahentiara vika tinavuqai avataqi vuate ti, vika hampi uva una uva vika tiva nimiqi vivarave.

³¹ Virara irihama ne rauriha variate. Te taaramo ihi vaiha aatitairaqaavata, entaqivata, niara noraiqamake iriha auquru rauru kehama ni vohaiqa vohaiqa koqe aara numiqaavaunarave. Ne virara irihama kia tauru kaate.

³² Te vate vire ihama Kotiva niqaa raqikiarire ti, vira aarauro. Kotiva ni aaqurihama nimitaaina uvara iriqi vuate. Vira uvavano ni kahaqamaqiro vira ne naantiara ekaa Kotira vaiinti nahenti hampata vaiha koqemake vaivarave.

³³ Te ni hampata variavauna entara kia ti muntukavano vora *silvaa* oriarave, *kori* oriarave, utavaaqarave, ntimanta variavaunarave.

³⁴ Ne tavaarave. Vi entara kia te niara ti kahaqiate tiraiti, te tenta kauquqohai kaiqa varaqi viha tenta karavata, utavaaqavata, varake ti vataake vaukavata kahaqamaqi vi variavaunarave.

³⁵ Te ekaa kaiqa varehama koqe aaraqai ni numiqaavaunarave. Tenavu mintimake kempukaiqamake kaiqa varakehama vehi vaiinti nahentivata koqemake kahaqiaina okarara ni numiqaunarave. Tenavu mintiaqi vihama Ihuva Noravano tivato uvarara aatoqi iritaare. Ihuva mintima tiro: Vaarimakero voka voka nimi vaina vaiintiva quahaarirava uritarakero vairaro varaaina haikarara quahaainaravata aatara kaanarove, turave, tiro.

³⁶ Poruva vi uvara minti tiva nimi taiqa kero viva nora vaiinti hampata tori kauru araviro vaiharo Kotira aarero.

³⁷ Kotira aaromanta vika iqi rateha vira kuquqama amiteha vira moqake ho vuane ti.

³⁸ Poruva vaaka vika tiva nimiro tiharo, Kiama ni viri qaiqaavata tavararave tura kaara, vika muntukavano qoraiqumanta vika Porura vita vare *sipi*qi muntu kora.

21

Poruva Ieruharemini vura

¹ Vika Porura muntu komanta tenavu vikara vuro tivake Porura vita vare *sipi*qi vuavaunara.

Tenavu *sipi*qi vaarire avuqavu tuvi, varuva avutaqaa vau vatara, Kosini tuvu varike, vira qararaa vata vo, Rodesini orure viraqaahai vatuka vo, Pataraini vuavaunara.

² Mini orure tavaavauraro vo *sipivano* Fonisiaini vireva umanta tenavu viraqi vaarire vuavaunara.

³ Tenavu viha tavaavauraro varuva avutaqaa vau vatava, Saiparusi kauqu kaanaaqaini vaumanta otitare otu vi, Siria vataini otu raavauraro vatuka vo, Taiaini *sipivano* nai varato airairara muntu oqikareva umanta

⁴ tenavuvata mini vaavire oru Ihurara quqaave tuka rantake vika hampata mini vohaa *uiki* variavaunara. Vika hampata variavauraro Kotira MaraQuravano vika kahaqumanta vika Porurara tiha, Kia Ieruharemini vuane, ti.

⁵ Tumanta tenavu mini variavauraro tenavu vuaina entava aniromanta vuavaunara. Tenavu vire iavauramanta Ihura vaiintinavu nahenti vaintiaravata tinavu vatukaihai tivita vare muntu namari auvahini komanta tenavu ekaa tori kauru aravi vaiha Kotira aarama kaavauramanta

⁶ viraqaahai vika kauqu tinavu timumanta tenavu vika nai kauqu nimi *sipiqi* vaarire vuavauramanta vika tuvurante nai maaqaini vurama.

⁷ Vika vumanta tenavu Taiiaa vara mini ke, oru vatuka vo, Toremesini orure tinavu qata vakauka mini vauka uva mantamake vika hampata vohaa enta mini varike,

⁸ vira qararaa *sipiqi* qaiqaa vaarire oru vi, Sisariaini orure mini vaiha Piripiva Kotira vakaaka ti vau vaiintira naavuqi oru variavaunara. Tota Ieruharemini vaiha vaiinti 7navu vara himpimake Kotira kaiqa varaate tu vaiintinavukaqihairo Piripiva vovano vaura.

⁹ Piripira raavura 4navu vaiha vinavuka kia vaativata vararaiti, qaqi vaiha Kotira uva qovaraigamakeha ti vauka vaura.

¹⁰ Tenavu vika hampata Sisariaini vo entanavu variavauraro vaiinti vo, vira autu Agabusiva Iutia vataihairo tuvurora.

¹¹ Vivavata Kotira uva qovaraigama kero ti vau vaiintiva vaiharo viva tenavu variavaunanaini tuvurero Porura *reti* varakero viraqohairo nai aiqū kauqu rumpatero tiharo, Kotira MaraQuravano mintima tivo: Naantiara Iutaa vaiintinavu Ieruharemini variaka maa *retiraqohai* vira qora maantimake vira aiqū kauqu rumpake vo vatanaaka nimivarave tivo, tiro.

¹² Minti tumanta tenavuvata, mini vaukavata, vi uvara iri Porurara mpo ike tiha, Kia Ieruharemini vuane, ti.

¹³ Minti tiavauraro Poruva aqao tiro. Hauri ne iqi rataqi vivaro ti muntutavano qoraiqiantorave. Kiama ti karapuhigama kerara haatu itaivo. Te Nora Vaiinti Ihurarao ti, te Ieruharemini qutu vuainararavata qeramatema vauro, tiro.

¹⁴ Minti tumanta tenavu kia vira uva ho aatara kaarirava vaumanta tiha, Ho Noravano nai varaataa ina kaiqara varaarire, tiavaunara.

¹⁵ Minti tivake tenavu vo entanavu mini varike tentanavu airaira qera qaaramake vare, viraqaahai verara Ieruharemini vuavaunara.

¹⁶ Ihura vainti Sisariaihainaaka vonavu tinavu tivita vare vuru tenavu variaina naavura, Nesonira naavuqi kora. Nesoniva

Saiparusihainaava viva haaruqama kero
Ihurara quqaave tu vaiintiva vaura.

Poruva Iemira oru tavora

¹⁷ Tenavu Ieruharemini oru raavauramanta tinavu qata vakaukavara Ihura vaintinavu mini vauka tinavu quahama timiteha tinavu tivita kora.

¹⁸ Vika tinavu quahama timiteha tinavu tivita kovaro vira qararaa Poruva tinavu hampata Iemira tavareva viro. Vumanta Ihura vainti nora vaiintinavuvata Iemira hampata vauvaro

¹⁹ ho Poruva vika uva mantamakeru, viraqaahairo uva vo, Kotiva vira kahaqi vauvaro viva nai vo vatanaa vo vatanaaka nora kaiqa vara nimitaairo vu uvara vika tiva nimiro.

²⁰ Poruva vi uvara ekaa tiva nimumanta vika vi uvara iri, Kotira autu tuaherake Porurara mintima ti: Ho ti qatao, tavaane. Airi Iutaa vaiintitahaa, vo *tauseni* vo *tauseninavu* Ihura vaintiqamavi, vika Mosira uvavata noraiqamake iriqi vi variakama variavo.

²¹ Vokiaka vika una uva tiva nimiha ariqaa oqiheha maantima ti variavo: Poruva Iutaa vaiinti vo vatani vo vatani variakara tiharo, Ne Mosira uva qaqira kaate. Kia ne nenta qorainti vainti vaata toqaate. Kia Iutaa vatanaaka maara okara iriqi vuata, ti vairave, tiavo.

²² Ariqaa vi uvara vi uvara oqihe ti varia vaiintinavuka are Ieruharemini oruntena uvarara vikavata irivarave. Viraqaahaira are nantie inarave?

²³ Kaiqe tenavu ai tiva amiarirara are tenavu tiainantema kera iane. Vaiinti erakaimaantenavu vinavuka nai kauqu aiqiqaa

aqukeha Kotirara tiha, Tenavu quqaiqamake mintirerave, tivake tivataavo.

²⁴ Are vinavuka ntita varera Kotiva vaata muntuka hiqama nimitaaina okarara iriqira viharama vuru taiqa kera, are viraqaahaira vinavuka kahaqiharama monu aqukaira vinavuka qiata ekaa ntuqu qaqini kaate. Are mintiaqira vira vaiinti nahenti ai tave, vokiaka ariqaa oqike tivata uvarara una uvaqaima vaivo tivarave. Are minti minti irera, vaiinti nahenti tavaivara are Mosira uva okara iriqira vi variaravama vainarave.

²⁵ Vo vatanaa vo vatanaaka Ihura vaintiqama vuaka haaru tenavu maa uvara qara ntuvake tiva nimiavaunarave. Vi entara qaraqimintima tunarave: Kia una variqa amite karara naate. Kia naare naate. Kia aunta raqutute aantau vahira naate. Kia hampi muara nuate, tiavaunarave, ti.

²⁶ Vika minti tuvaro Poruva eo tivakero vi vaiintinavuka ntita varero vira qararaa vinavuka hampata vaiharo vaata muntuka hiqaaina okarara iriqi viro, viraqaahairo Kotira Naavuqi oriqetero Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika tiva nimiro tiharo, Tenavu vi entanavura maaqi vaiha, vaatave muntukave hiqaaina okarara iriqi viha vuru taiqa kararave. Viraqaahai tenavu variari nenavu tinavu kahaqihama *ofaa* vo Kotira vara amitaate, tiro.

Kotira Naavu vaunihai Porura ravaaqavu kora

²⁷ Vi entara 7 entanavu taiqaarirava aumanto vaumanta Iutaa vaiinti vonavu Esia vataihainaaka tavovaro Poruva Kotira

Naavuvano vaunaini vaumanta vinavuka vira tave, viraqaahai antua uva tivaqi viha vaiinti nahenti naarama vare oru Porura ravaaqavu vare naveraitiha,

²⁸ Isareri vaiintivarao, ani tinavu kahaqiate. Maa vaiintiva vonaini vonaini niharo Isareri vatanaakarave, Mosira uva okararave, maa Kotira Naavuarave, qora uva ti vai vaiintiva vaimanta tenavu vira ravaaqavu kauro. Ho vate viva vo vatanaa vaiintinavu ntita varero Kotira Naavu vainaini voru kaimanta vinavuka vo vatanaa vaiinti vaihara ti, vika Kotira Naavu takuqira qoraiqama amitaavo, ti.

²⁹ Tota vinavuka tavovaro vo vatanaa vaiinti vovano Epasaasihainaava vira autu Tarofimusiva Porukantiro vatukavaura ni vaumanta vinavuka tiha, Poruva vi vaiintiravata vita varero Kotira Naavuni vivo, tura.

³⁰ Vinavuka nai irike una uva Poruraqaa oqitomantara ti, ekaa Ieruharemini vauka hihai hihai kante oru ruvaaqumavi vaiha Porura ravaaqavuke Kotira Naavu vaunaihai rarau vare aaqaini veva kora. Aaqaini veva komanta Kotira Naavuqaa raqikuka vaakama qenti tinta tora.

³¹ Vaiinti nahenti ruvaaqumavi vauka Porura arukareka auti vauvaro vaiinti vovano uva varakero tiharo, Ekaa Ieruharemini variaka arara itai okararama qovaramate iavo, tuvaro

³² Romeni iqoka vaiintiqaa raqiki vau vaiintiva nai qiata vaiintinavuve, nai iqoka vaiintinavuve, ntita varero kantero vaiinti nahenti ruvaaqumavi vaiha naveraiti vaunaini viro.

Mini vumanta vaiinti nahenti vi vaiintiravata, iqoka vaiintinavuvata, tave viraqaahai Porura

kia qaiqaavata arura.

³³ Kia qaiqaavata aruvaro iqokaqaa raqiki vau vaiintiva oru Porura tuatero tiharo, *Seni* taaraqantaqohai vira rumpataate, tiro. Minti tivakero viva irero tiharo, Maa ta vaiintirave? Maava nana vara kaimantae ne vira ruquti variavo? tiro.

³⁴ Minti tumanta viraqi ruvaaqumavi vauka kia vohaa uva tiraiti, vo uva vo uva ti vauvaro iqoka vaiintiqaa raqiki vau vaiintiva kia vika uva okara anomakero iriraitiro, Porurara tiharo, Vira vita vare iqoka vaiintinavu naavuqi vuru kaate, tiro.

³⁵ Tumanta vika vira vita vare vi naavuraqi vi vau iriraqaa orure tavomanta vaiinti nahenti voqamake vira arukareka auti vaumanta iqoka vaiintinavu vira avuta ntuva vare vumanta

³⁶ vaiinti nahenti Porura avataqi viha, vihi vaahi tiha vira arukaate ti vaura.

Poruva nai auta ntu uvara tura

³⁷ Mintiaqi vumanta iqoka vaiintinavu Porura naavuqi vuru karare tuvaro Poruva iqoka vaiintiqaa raqiki vau vaiintira irero, Hoe te ai hampata uva tirarave? tuvaro viva tiharo, Ike, are Giriki uvavata iriaravave?

³⁸ Te ariara tiha, Viva Isipi vatanaa vaiintive, tunarave. Vi vaiintiva haaru *kamaanira* vataakero raquire iharo 4,000 iqoka vaiinti ntita varero qumina vatani raquireva auti vaurave, tiro.

³⁹ Minti tuvaro Poruva aqao tiro, Te Iutaa vaiintima vauro. Ti Tasusi Sirisiaini vatataikave. Tasusi nora vatuka vaimanta te vi vatanaakama

vauro. Hoe te vaiinti nahenti uva tiva nimirarave? tiro.

⁴⁰ Tuvaro iqoka vaiintiqaqa raqiki vau vaiintiva hove tuvaro Poruva naavu qentiana himpiro kauqu virini aqukero vuatarama komanta vaiinti nahenti tiremake evaara vauvaro Poruva vika nái Hiparu uvaqihairo uva tiva nimi vaura.

22

¹ Poruva mintima tiro: Ti qata vakaukavarao, ti qokavarao, ne iriate. Ne tiqaa uva vataara ninta tiva nimirerave, tiro.

² Minti tumanta vika iruvaro Poruva nái uva Hiparu uvaqihairo ti vaumanta vika voqavata tiremake vauvaro Poruva nai auta ntuaína uvara tiharo mintima tiro:

³ Te Iutaa vaiintima vauro. Ti Tasusi Sirisia vataini vatatokave. Te Ieruharemi maaqi noruqama vuraukave. Gamarieriva nora vaiintivano ti tiva timimanta te ekaa tinavu kaivaqaukavara maara okara iriavaunarave. Mintiaqi viha te kempukaiqaake Kotira avataqi vuavaunarave. Vate ne Kotira avataqi vuantemake, tevata Kotira avataqi vuavaunarave.

⁴ Vi entara te kia Ihura vaintiqama vuavauna entara te Ihura aaraqaa ni vauka qoraiqama nimateha vika aruke, vaiintivata nahentivata ravaaqavu keha vuru karapuhiqi aquke variavaunarave.

⁵ Kotira kaiqa vara amite varia vaiintika vika qiata vaiintivanovata, ekaa *Kansoru* vaiintinavuvata, vika vi uvarara quqaavema tivarave. Vinavuka Damasikusini vau qata vakaukavarara qara ntuvake ti timumanta te vi

qarara vare vaiinti nahenti *seniqohai* oru rumpa
vare vuru Ieruharemini kaarira vika ntaihaate
tivake vuavaunarave.

Poruva nai Ihura vaintiqaa vurara tura
(*Kaiqa Varora 9:1-19; 26:12-18*)

⁶ Ho te vi qarara vare aarana viha tavaavauraro
Damasikusi aumanto vauvaro kuarivano
qiataqaa uritaromanta te vi variavauraro
vaakama naaruvaihairo ovavano aaquakaa
voqaara te vuavaunanaini utu komanta

⁷ te vataini hiqirivi iriavauraro uvavano tiriara
mintima tivo: Soruo, Soruo, nantiharae ti
qoraiqama timite variarao? turave.

⁸ Tumanta te tiha, Noravauvo, are tavave?
tiavauraro viva tiharo, Te Nasaretihaanaaka
Ihukave. Are ti qoraiqama timite variaraukama
vauro, tiro.

⁹ Minti tumanta ti vataake anuka kia vi uvara
iriraiti, vika ova itoraqai tavorave.

¹⁰ Mintumanta te Nora Vaiinti vira ireha tiha,
Te nantie irarave? tiavauraro Noravano tiriara
mintima tivo: Himpira oru vira Damasikusini
oru vairaro vo vaiintivano are Kotira kaiqa
varenarara ai tiva amiarire, turave.

¹¹ Minti tuvaro nora ovavano itovarora tiro, ti
tivu qimpa vumanta kia te ho tavaavauramanta
ti vataake anuka ti kauqu utu vare tivita vare
vuru Damasikusini korave.

¹² Mini kovaro vaiinti vovano vira autu
Ananaiaasiva, viva maara uva iri vau vaiintiva
Mosira okara uva koqema kero iru vaiintiva,
ekaa Iutaa vaiinti Damasikusini vauka virara
koqe vaiintive ti vauva,

13 viva te variavaunanaini anirero ti tataaqa himpitero vaiharo tiharo, Ti qata Soruo, qaiqaa nena avuqohai tavaane, tuvaro vaakama ti tivu qimpa vuva qaiqaa hoqama vivera te vi vaiintira kankomake tavaavaunarave.

14 Mintivera variavauraro viva tiharo, Tinavu kaivaqaukavara Variqavano Kotiva ariara vira antuqavano vainarara iriane tiro, ai vara himpima kaivo. Avuqavu ni vai vaiintira Kotira kaiqa vaiinti Ihura are vira tavehara vira uvaqai iriqira vuane tiro, Kotiva ai vara himpima kaivo.

15 Are Ihura kaiqa tavenaravata Ihura okara irinaravata, ekaa vaiinti nahenti tiva nimirave.

16 Are nana vekae variarao? Himpira Ihura autu rehara namari varairaro viva ai vaaqu kaiqa nunka amitaarire, turave.

Kotiva Porurara vo vatanaaka ti uva tiva nimiane tura

17 Ananaiaasiva minti tumanta te viraqaahai himpi anirante Ieruharemini vi, Kotira Naavuqi oru Kotira aareha taira voqaara tavaavaunarave.

18 Vira tave variavauraro Noravano tiriara tiharo, Vaaka himpira Ieruharemi maini kera vuane. Are ti uva maa vaiinti nahentika tiva nimiramantavata vika kia ho irivarave, turave.

19 Minti tumanta te tihama, Noravauvo, vika haaru ti kaiqa okara iri tavorave. Te haaru maara naavu vo naavu vo naavuqihai ariara iriqi vi vau vaiinti nahentika rarau vareha vuru karapuhiqama keha vika ntaihe variavaunarave.

20 Haaru vika ai uva tiva nimi vau vaiintira Sitivenira arukomanta tevata vi entara vika utavaaqaqaa raqiki vaiha ho tevata vira arukaate tiavaunarave, ti.

21 Minti tiavauraro Noravano tiriara tiharo, Ho himpira vuane. Te niara vataini, vo vatanaaka vainaini ai atitarerave, turave, tiro.

22 Poruva minti tivaqiro vumanta mini ruvaqumavi vauka vika vira uva iriqi vuvaro Poruva vo vatanaakara uva tumanta viraqaahai vika arara itomanta oi aai tiha naveraitiha, Vira vite vuru arukaate. Minti tina vaiintiva kia ho qaqi variqi vuataarave, tura.

23 Minti tivake vika oi aai tiha nai utavaaqa aqu aqu iha konkomavata varake aqu aqu iha vauvaro

24 Romeni iqoka vaiinti vika noravano Porurara nai iqoka vaiintinavu tiva nimiro tiharo, Vira vita vare vuru naavuqi kaate. Viva nana varakaimantae vaiinti nahenti noraiqaake uva ti variavo? Viva vi uvara okara qovarama kaarire ti, ne kaavuqohai vira ruqutuate, tiro.

25 Minti tumanta vika Porura rumpate vira ruqutirare tuvaro Poruva nora vaiinti vo vira tataaqa himpitero vau vaiintira irero, Are *kamaanira* okara iriharama are hoe kia *ko* tiraitira, Romeni vaiinti qumina ruqutinarave? tiro.

26 Poruva minti tuvaro nora vaiinti viva vi uvara iriro oru nai nora vaiinti tiva amiro tiharo, Are nantie inarave? Vi vaiintiva Romeni vaiintivanoma vaivo, tiro.

27 Minti tuvaro vika nora vaiintivano Poruva vaunaini anirero vira irero, Are quqae Romeni

vaiintivano variarao? Are tiraqe iriare, tiro.
Minti tuvaro Poruva eo tiro.

²⁸ Tuvaro nora vaiinti viva tiharo, Te nora monu aqukeha Romeni vaiintiqama vunarave. Arevo, nantiakerae Romeni vaiintiqama vuanarave? tuvaro Poruva tiva amiro tiharo, Ti noka qoka Romeni vaiintiqama vuarara ti, tevata Romeni vaiintima vauro, tiro.

²⁹ Poruva minti tumanta vaiinti vonavu Poruva uva tiarire ti, vira ruqutireka auti vauka vaakama qaqirake vuvaro vika nora vaiintivanovata qetakero tiharo, Oho, Poruva Romeni vaiintivano vaimanta te vira *seniqohai* rumpatauro. Te kia mintiataarave, tiro.

Porura vita vare kansoru vaiinti nivuqaa vuru kora

³⁰ Vika nora vaiintivano minti tivakero viva Iutaa vaiintinavu Poruraqaa uva vato okarara kankoma kero irireva auti vaiharo vira qararaa Porura *seniqohairo* rumpatora qaqini kuvantu kero uva vara kovaro Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, ekaa *kansoru* vaiintivata, vika ruvaqumavi vauvaro viva Porura vita varero vika nivuqaa vuru himpima kora.

23

¹ Poruva himpiro *kansoru* vaiinti navu aitutuma taveharo viva vika tiva niro tiharo, Ti qata vakao, te Kotira avuqaa nihama kia una kaiqa varaurarora tiro, kia ti toqaavu harivo, tiro.

² Minti tuvaro Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika qiata vaiinti Ananiaasiva Porura

tataaqa vau vaiintika tiva nimiro tiharo, Porura no ruqema kaate, tuvaro

³ Poruva tiharo, Kotiva ninavata ruqutuanarove. Are qora katari hanta *peni* aqutaara voqaarama variarao. Are Kotira uva maara irihara avuqavu *ko* tiataara vaivara are Kotira uva raqa keharama ti ruqutuatae tiarao, tiro.

⁴ Poruva minti tumanta vaiintinavu vira tataaqa vauka tiha, Are Kotira kaiqa vara amite varia vaiintika qiata vaiintiara qora uva ti variarao, ti.

⁵ Minti tuvaro Poruva aqao tiro, Ti qata vakaao, kia te viva qiata vaiintivano vaira virara iriraitima turo. Kotira vukuqi mintima tivo:

Kia vaiinti nahentiqaa raqikina vaiintirara qora uva tiate, turave. (*Katu Varora 22:28*)
Te vi uvara irunarave, tiro.

⁶ Poruva minti tivakero viva tavomanta vaiinti hininavu Satusi vaiinti maara okara iruka vaumanta vaiinti hininavu Parasi vaiinti maara okara iruka vauvaro Poruva *kansoru* vaiinti tiva nimiro tiharo, Ti qata vakaao, te Parasi vaiinti maara okara iruraukave. Ti qovavata Parasi vaiinti maara okara iri vau vaiintiva vaurara ti, tevata vira maaquvano mintima vauraukave. Vaiinti qutika qaiqaa qaqi himpi okarara te virarama quqaa uvavema ti vaunarave. Ho vi uvara kaara vate ne tiqaa uva vate iavo, tiro.

⁷ Poruva minti tumanta Parasi vaiintivata, Satusi vaiintivata, viraqaahai himpi rairavi nai ati nai ati iha vaura.

⁸ Satusi vaiintivano ti vau okarava maantimama vairo: Vaiintivano qutu viro kiama

qaiqaa ho qaqi himpuanarove. Kiama *enseli* vika variavo. Kiama maraqura haikavanovata vaivo, ti vaura.

Satusi vaiintivano maara ti vau okarava mintima vauvaro Parasi vaiintivano maara ti vau okarava maantimama vairo: Vaiintivano qutu viro qaiqaa qaqi himpuanarove. *Enseli* vikavata variavo. Maraqura haikavanovata vaivo, tura. Vika ekaa vi uvara vi uvarara quqaa uvave tura.

⁹ Parasi okaravano mintimakero vaurara ti, vika voqamake naverai tivaqi viha vi vaiintinavukaqihai Parasi vaiintinavu maara okara ti vauka himpi kempukaiqamake tiha, Aqao, tenavu tavauraro kia maa vaiintiva qora kaiqa varaivave. Quqaae haaru vi entara maraqura vovanoe, *enseli* vovanoe, vira tiva amurave? ti.

¹⁰ Vika minti tivake noraiqamake tirorimaqi vuvaro Romeni iqoka vaiinti noravano qeteharo tiharo, Hauri vika hihai hihai ani Porura rarauriha vira vaata rapepaama kevorave, tiro. Minti tivakero viva nai iqoka vaiintinavu nititero tiharo, Otu Porura vika variaraqihai vita vare vuru iqoka vaiinti naavuqi kaate, tiro.

¹¹ Minti tumanta vira otu vita vare naavuqi vuru kovaro entaqi Poruva vauvaro Noravano govarama viro vira tataaqa himpitero vaiharo vira tiva amiro tiharo, Kia qetaane. Kempukaiqama vira variane. Are maini Ieruharemini vaihara, ti okarara vika tiva nimianantema kera, naantiara are niaraini nora vatuka Rominivata oru vaiharama, ti okarara

mintimakehara tiva nimirave, tiro. Noravano minti tura.

Iutaa vaiintinavu Porura aru kerara tura

¹² Vira qararaa toqaqi Iutaa vaiinti vonavu ruvaqumavi vaiha vohaa uva tiva taatauke vatora. Vika kauqu aiqiqaa aqukeha mintima ti: Vate tenavu namarivata karavata kia naraiti, Porura aruke viraqaahai karavata namarivata narerave, tura.

¹³ Vaiinti 40navuvano minti tivake uva tiva taatauke vate

¹⁴ viraqaahai vika oru Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavu tiva nimi tiha, Tenavu uva vo tiva taatauke vatema kauqu aiqiqaa aqukeha Porura aruke viraqaahai karavata namarivata narerave, turo.

¹⁵ Nevata, *kansoru* vaiintivata, uva vara kaivaro Romeni vaiinti noravano vainaini viraro viva Porura vara kairaro maini tuvuarire. Ne Romeni vaiintiara mintima tiate: Tenavu Porura irama amiteha vira uva okara voqavata irirerave, tiate. Ne mintimake unaqaraiqamake tiqe tenavu aaraini vaara autute variariraro viva tuviraqe vira arukaare, ti.

¹⁶ Vika uetake minti tuvaro Porura aura vainti qoraintivano vika ueto uvara iriro, viva oru viro iqoka naavuqi Poruva vuraqi vuru vi uvara Porura tiva amura.

¹⁷ Tiva amuvaro Poruva iqoka vaiintiqaa raqiki vaura vo aarama kero vira tiva amiro tiharo, Quvaaraa vainti maa vita varera nora vaiintivano vainaini vuru kairaro viva vo uva vira tiva amiarire, tiro.

¹⁸ Tuvaroma viva vira vita varero vi vaiintiva vaunaini vuru kero tiharo, Karapuhi vaiinti

Poruva tiriara maa vaintira vita varera are inanaini vuru kairaro vo uva ai tiva amiarire, tivo, tiro.

¹⁹ Minti tuvaro nora vaiinti viva vi vaintira kauqu utu varero vita varero nariaraakanta vuru kero vira irero, Are nana uva ti tiva timirevae aniarao? tiro.

²⁰ Tuvaro quvaaraa vainti viva vira tiva amiro tiharo, Iutaa nora vaiintinavu minti tivake uva taatauke vataavo. Vika hura ariara Porura vitera *kansoru* vaiintinavu vainaini virage tenavu Porura uva okara anomake iramake irirerave tivarave.

²¹ Vika minti tivara are kia vika uva iriane. Vaiinti 40navuvano vika aaraini kukeqavi vaiha Porura arukareka vaara autute variavo. Vika kauqu aiqiqaa aqukeha tiha, Tenavu kara kia naraiti, Porura aruke viraqaahai karavata namarivata nareravema, tiavo. Vika minti tivake qeramate ai vekama variavo, tiro.

²² Quvaaraa vainti viva minti tuvaro nora vaiinti viva vira tiva amiro tiharo, Are ti tiva timiana uvara kia vo vaiintivata tiva nimiane, tiro. Tivakero quvaaraa vainti vira atitovaro vurama.

Porura Felikisiva vaunaini atitora

²³ Quvaaraa vainti vira atitovaro vuvaro nora vaiinti viva nai iqoka vaiintiqaa raqiki vau vaiintika taaraqanta naarama kero tiva niro tiharo, Iqoka vaiinti 200navu ntita vataate. *Ohiqaa* niha raqi vaiintika 70navu ntita vataate. Vaantaara tuateka 200navu ntita vataate. Vika qeramake vatatema Sisaria vatukaini 9 *kiroki* entaqima vuatae.

24 Poruravata *ohi* vo qerama amitaivaro viva viraqaata oquvi vaira vita vare nora *kamaan* iva Felikisiva vainanaini muntu kaivaro viva kogema kero mini otu ntaarire, tiro.

25 Nora vaiinti viva minti tivakero qara ntuva tero mintima tiro:

26 Te Kalodiusi Lisiasika te maa uvara qara ntuvake vara kaariraro are nora kamaaniva vainanaini vuarire.

Te ai uva mantama amitauro.

27 Iutaa vaiintinavu maa vaiintira ravaaqavuke aru kareka auti variamanta te iruraro viva Romeni vaiintivano vaimantara ti, te iqoka vaiinti ntita vare oru vi vaiintira vika kauquqihai qaqini vara kaunarave.

28 Vika vi vaiintiraqaa uva vataa okarara kankomake iriare ti, te vira vita vare vuru vika nai kansoru varianaini ke mini vaiha

29 tavauraro kia vira aruke okaravavata, vira karapuhigamake okaravavata viraqaa vaivo. Vika nai maara uva kaaraqai viraqaa uva vataavo.

30 Viraqaahairo vovano ti tiva timiro tiharo, Iutaa vaiintinavu Porura uetake aruke uvara ti variavo timanta te kaiqe are inanaini vira atitaariraro vuarire turo. Minti tivake te Poruraqaa uva vataa vaiintikara ne ariara inanaini oru vaiha vi uvara tiate turo, tiro.

31 Nora vaiinti viva mintimakero qara ntuva tomana iqoka vaiintinavu nai noravano tuntmake, Porura vita vare entaqi otu vi, vatuka vo, Antipatarisini muntu kora.

32 Vira qararaa vataqaa vu vaiintinavuka oturante maaqaini urumanta *ohi*qaa vukaqai

³³ Poruravata qaravata vare Sisariaini
kamaanira noravano vaunaini muntu kora.

³⁴ Muntu kovaro *kamaanira* vaiintivano qara vira kaara ntuva kero taveru Porura irero, Are ta mantaraihainaavave? tiro. Tuvaro Poruva te Sirisiaihainaakave, tiro.

³⁵ Minti tuvoro viva tiharo, Ariqaa uva vatare iaka tuvuntaivage te vi uvara irirerave, tiro. Minti tivakero viva Herotira naavu noraqi Porura vita vera kero tiharo, Ne vi vaiintiraqaata maimaraara raqikiate, tiro. Turama.

24

Iutaa vaiinti noranavu Poruraqaa uva vatora

¹ Kauquru entanavu aitarovaro Kotira kaiqa vara amite vauka qiata vaiinti Ananaiaasiva nora vaiintinavuvata ntitakero, ekaa *ko* okara anoma kero iri vau vaiintira Teturusiravata vitakero, Sisariaini Porura vataake *ko* tireka vura. Vika otunte *kamaanira* avuqaa vaiha Poruraqaa uva vatora.

² Vika Teturusira aarovaro Teturusiva Poruraqaa uva vateharo mintima tiro:

Nora vaiinti Felikisio, are tinavuqaa koqema kera raqiki variaravera tenavu maateraiqiha vauro. Haaru tenavu hampiqi vaurara are viraqaahaira anintera tinavu kaiqa koqema kera avuqavuma kera vara timitaara.

³ Are mintiaramanta tenavu vo vatuka vo vatukaini vaurauka ari kaiqara voqamake quahe vaiha ariara koqema iarao turo.

⁴ Ho tenavu ai vukaiqamake ravaaqavu taarorave. Are tinavu aaqurihama timitairaqe tenavu inaara uvaqai ai tiva amiare.

⁵ Tenavu tavauraro maa vaiintiva voqamakero raqua okarara qovaraqamake vai vaiintivama vaivo. Viva vo vatani vo vatani niharo Iutaa vatanaa vaiinti raquate tiro, antua uva tivaqiro ni vairave. Viva tinavu maara okara vira qaqira kero vo okara, Nasaretihaaaka ti varia okarara, viraqaa raqikiharo avuniqama kero vi vai vaiintivama vaivo.

⁶ Viva tinavu variqa Kotira Naavuqi niharoma vira qoraqama kareva auti vaivave. Viva Kotira Naavu qoraqama amitareva autimanta tenavu vira ravaaqavu kauro. Tenavu tentanavu maara uvara iriha *ko* tirare turaro

⁷ Romeni noravano Lisiasiva anirero kempukaiqama kero tinavu kauquqihairo vira vitairave.

⁸ Lisiasiva tiharo, Poruraqaa uva vatare ika ariara inanaini vuata tirave. „Minti timanta tenavu maini tuvuntauro,“. Are Porura nai irairaro viva nai noqihairo tenavu virara *ko* tirera iaina uvara tirara are iriane, tiro.

⁹ Teturusiva minti tumanta Iutaa vaiinti ekaa vikavata Poruraqaa uva vatehama Teturusiva quqaa uvama tivo, tura.

Poruva nai auta ntiharo uva tiva nimura

¹⁰ Vika minti tuvaro nora *kamaanira* vaiintivano Poruva uva tiarire tiro, *aruqohairo/anuqohairo* tiane tuvaro Poruva himpiro mintima tiro:

Te irurara are airi ihi vaihara maa vataraqaa raqikiharama *ko* ti variaravave. Virara irihama

te ariara quahehama tenta auta ntiha uva tirerave.

¹¹ Te ninau Ieruharemini tenta maara uva tirera ¹² entanavu aitaraimanta mini oruntaunarave. Are vo vaiintivata irairaro viva te tiaina uvarara quqaaveqaima tianarove.

¹² Kia Iutaa vaiinti vokiaka ti tavaavera te Kotira Naavu vainaini vaiha te vo vaiinti vataake antua uvavata tiavaunarave. Vika kia tavaavera te maara naavu voqive, vatuka voqaave vaiha, vaiinti nahentiara iqoka raquate tunarave.

¹³ Vika tiqaa quminama uva vataavo. Vovano vika uvara quqaave tiarirava kiama ho varianarove. Vika qumina uva ntuvakema tiqaa vataavo.

¹⁴ Vika hini uva tiriara tivataa uvavaqaima quqaa uvama vaivo. Quqaama te tentanavu kaivaqaukavara Variqa autu tuaherarera iha, te vo uva okarara irihama vira autu tuahere vauro. Vika vi aararavata, vi okararavata, una okaraveqai ti variarave. Ho te vi okarara irihama kia te tinavu kaivaqaukavara uva okara qaqira karaiti, te Mosira uva maarave, paropeti vaiintinavu qara ntuvato uvarave, vi uvarara quqaa uvaveqai turaukave.

¹⁵ Viti vaiintika tihama, Naantiara Kotiva ekaa vaiinti nahenti qora kaiqa vareka qutu vikave, koqe kaiqa vareka qutu vikave, qaiqaa qaqi himpima kaanarove, tia uvarara tevata viti vaiintika aanare vi uvarara quqaa uvave ti vaunarave.

¹⁶ Te vaiinti nahenti nivuqaave, Kotira avuqaave hampi nuarorave tiha, te koqe avu aatoqaaqai ni vaunarave.

17 Te Ieruharemi hai vonaini vo ihinavu varike, viraqaahai kaiqe tenta maaqaini oru tenta navunaaka Iutaa vaiinti nahenti tave, vikara monu nimitera nimi, viraqaahai Kotira quahama amitaare tunarave.

18-19 Minti tivake te orunte tentanavu maara uva iriha vaatave muntukave hiqaaina okararavata iriqi viha Kotira Naavu avutaqi vaiha, kia airi vaiinti hampata vairaiti, kia te vokiaka hampatavata tiroriraiti, vi okararaqai iriqi vi vauramanta Iutaa vatanaa vaiintinavu Esia vataihainaaka ti rantake tavorave. Ho uva vairera, vi vaiintinavuka ai avuqaa aninte tiqaa nana uvae vatera tiate.

20 Vika nai uva kia tivera, viti vaiintinavuka homa vi uvara tivarave. Te tota *kansoru* vaiintinavu nivuqaa himpite vauramanta vika vi entara nana qora kaiqae tiqi qovaramake tave uvara vairera, homa vika ai tiva amivarave.

21 Te vi entara *kansoru* vaiintinavu nivuqaa himpite maa uvaraqai tiavaunarave. Naantiara Kotiva vaiinti nahenti qutu vika qaiqaa qaqi himpima kaanarove tuna uvara ne vira kaarae tiqaa uva vatareka auti variavo? ti tiavaunarave, tiro.

22 Poruva minti tuvaro Felikisiva Ihura vaintinavu nu okarara iruvara tiro, viva tiharo, Ho vate homa iruro. Ieruharemi hairo nora vaiinti Lisisiva nai tuviraqe te vi uvara voqavata irirerave, tiro.

23 Minti tivakero viva nora vaiinti vo tiva amiro tiharo, Poruraqaa raqikiqira vuane. Kia vira paama tivakera rumpataane. Viva

vairamanta vira tontinavu homa vira
kahaqireka ani tavevarave, tiro.

Felikisiva Porura aarora

²⁴ Felikisiva minti tivakero vo entanavu oru
mini varikero, viraqaahairo nai naata
Drusilakantiro aniro. Drusilava Iutaa
nahentivano vauvaro vikantiro anirero tiharo,
Porura aarairaro aniarire, tuvaro Poruva
anirero Ihura uva okara vitanta tiva nimuvaro
Felikisiva vi uvara iri vaura.

²⁵ Vitanta iri vauvaro Poruva Ihura uva
tivaqiro viharo viva avuqavuqama keha ni
okararave, kia vaaka arara itaaina okararave,
Kotiva ko tiaina entararave tiva nimuvaro
Felikisiva vi uvara iruvaro aatu itovaro tiharo,
Homa iruro. Ho vuanerama turo. Naantiara kia
kaiqa vaina entara ai qaiqaa aararerave, tiro.

²⁶ Felikisiva minti tivakero viva Porurara viva
utaru monu ti timiraqe te vira atitaariraro nai
maqa vuarire tivakero, viva nai aatoqi mintima
irikeharo vo enta vo enta Porura aarama kero
vikantiro uva ti vaura.

²⁷ Mintiaqiro vuvaro taara ihi aitarovaro vo
vaiintivano Pokiusi Fetusiva Felikisira vatuka
varero vi kaiqara varareva anirovaro Felikisiva
nai vurama. Felikisiva Porura vaaka atitaataara
vauvarovata, viva Iutaa vatanaa vaiintinavu
tiriara koqe vaiintive tiate tiro, Porura qaqi
karapuhiqi kovaro vaura.

*Poruva avuhainaa vaiinti noravano Romini vauva
ti uva iriarire tura*

25

¹ Fetusiva anirero vi vataraqaa raqi kireva taaramo enta ani Sisariaini vari kero, viraqaahairo verara Ieruharemini viro.

² Mini oru romanta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, nora vaiinti vonavuvata, viva unaini orure Poruraqaa uva vateha kempukaiqamake tiha,

³ Mpo, are tinavu kahaqihara tiramanta Porura vita vare Ieruharemini urivaqe *ko* tiare, ti. Vika Porura arukareka aaraini vaara autireka iha, minti tura.

⁴ Vika minti tuvaro Fetusiva vika nai tiva nimiro tiharo, Poruva Sisariaini karapuhiqima vaivo. Te inaaraqaa varike ururante Sisariaini virerave.

⁵ Ne nenta nora vaiintinavuara timanta vinavuka ti hampata vikama, vi vaiintiraqaa nana uvavano viraqaa vairerama, otu *ko* tiate, tiro.

⁶ Fetusiva minti tivakero viva vika hampata 8 entave 10 entave mini varikero, viraqaahairo ururantero Sisariaini oturero vaiharo vira qararaa viva *ko* ti vau naavuraqi oru vaiharo Porurara vite aniate tiro.

⁷ Tumanta Porura vita vare oruromanta Iutaa vaiintinavu Ieruharemihai tuvuka Porura vara ututumate viraqaa airi uva vate vaura. Vika Poruqaa uva vatovarovata, kia vika uvara quqaa uvave ti aarava vaura.

⁸ Vika minti tuvaro Poruva nai auta ntiharo tiharo, Te kia qora kaiqa varauraukave. Te kia Iutaa maara uvavata raqa kaunarave. Te kia Kotira Naavu qoraiqama amitaunarave. Te kia

Romeni avuhainaa vaiinti Sisaara qora uva tiva amitaunarave, tiro.

⁹ Poruva minti tuvaro Fetusiva Iutaa vaiintinavu nariara koqe vaiintive tiate tiro, Porura irero tiharo, Are Ieruharemini vuataa irera, are mini viraqe te mini oruntema ai uva avuqavu iare, tiro.

¹⁰ Minti tuvaro Poruva aqao tiro, Te vate himpi vauna naavura maa vira *kamaanira ko* naavuqima vauro. Te maaqi variarirara are *ko* tiataarave. Kia te Iutaa vaiinti qora kaiqa vara nimitaunarave. Arevata virara irianarave.

¹¹ Te *kamaanira* uva raqa kaariravauve ti ho haru kevarave. Vika tiqaa vate uvava una uva vairera, kia ti vika nimira vika ti qumina haru kaate. Te nora vaiinti avuhainaava Sisaava vainanaini vuariraro viva ti *ko* iriarire, tiro.

¹² Minti tuvaro Fetusiva nai *kansoru* vaiintinavu hampata uva tiva varero viraqaahairo Porurara tiharo, Are tihara homa Sisaava ti uva iriarire tianarara ti, te ai atitaarirara nena viraro viva ai uva iriarire, tiro tura.

Porurara Agiripaaravata tiva amura

¹³ Vo entanavu aitarovaro Fetusiva qaraakaiqama kero ani vauvarora tiro, King Agiripaava nai naata Benaisikantiro Sisariaini Fetusira uva mantareva tuvurora.

¹⁴ Vitanta tuvure vo entanavu mini vauvaro Fetusiva Porura uva King Agiripaara tiva amiro tiharo, Tota Felikisiva vaiharo viva vaiinti vo karapuhiqi kaiva qaqiqai viraqi vaivo.

¹⁵ Te Ieruharemini oru vauramanta Kotira kaiqa vara amite varia vaiintika vika

noranavuvata, Iutaa nora vaiintinavuvata, vi vaiintiraqaa uva vatehama tiriara vi vaiintira arukaane tiarave.

¹⁶ Vika minti tiamanta te vika náí tiva nimi tiha, Aqao, tenavu Romeni vaiinti vaiha, vo okara iri vauraukave. Kia tenavu hoqare *ko* naane tiraiti, kiama qumina nora uva vaiintiqa vatararave. Vaiinti voqaa uva vateka ani vaiha vi vaiintiraqaa uva vataivaro vivavata nai auta ntuaina uvara tiraqe iri, viraqaahai tenavu *ko* rahakararave, tunarave.

¹⁷ Te minti turamanta vika maini te unanaini *ko* tireka tuvurumanta te kia varike tiraiti, te hura vi uvara avuqavu qirerave tivake vira qararaa te *ko* tire iha vi vaiintira vite aniate turamanta vira vite aniamanta te iruramanta

¹⁸ kiama vika himpi tiha, Vi vaiintiva minti mintima kero *kamaanira* uva raqa kairave, tiarave.

¹⁹ Vika kia minti tiraiti, vika qumina náí maara uva tiara vira kaara tirorihama qumina vi vaiintiraqaa uva vataarave. Qutuvi vaiintira vo, Ihurara tirori variavaro Poruva aqao tiro viva qaqima vaivo tirave.

²⁰ Vika minti tiamanta te vaiha kia vi uvara okara anoma irikauro tivake Porurara tiha, Are oru Ieruharemini vairaqe te mini oru ai uva okara iriare, turaro

²¹ Poruva tiharo, Aqao, Romeni avuhainaava Sisaava ti uva iriarire timanta, te Porurara tiha, Vira karapuhi naavuqi kaivaro vairaqe te vo enta Sisaava vainanaini vira atitaariraro vuarire tunarave, tiro.

²² Fetusiva minti tuvaro Agiripaava tiharo, Te

tentavano vi vaiintira uva iriataa iraqe irirerave, tiro. Tuvaro Fetusiva tiharo, Homa, are hura vi vaiintira uva irinarave, tiro.

²³ Minti tumanta vira qararaa Agiripaaka Benaisika anumanta vaiinti nahenti vitantara nora vaiintitantama aniavo tivakeha quaha quahamaqi vumanta nora vaiintinavu Sisariaini vaukavata, iqoka vaiinti noranavuvata, vitanta hampata oru vi, uva iri vau naavuraqi oriqetovaro Fetusiva tumanta vika Porura vita vare anuvaro Fetusiva tiharo,

²⁴ King Agiripaao, arevata maaqi variakavata iriate. Maa vaiintira tavaate. Ekaa Iutaa vika maini variakave, Ieruharemini variakave, maa vaiintiraqaa uva vatateha te unanaini vi uvara vare aniarave. Vika noraiqaake uva naveraitiha, Vi vaiintiva vukaiqaakero qaqi variqiro vuantorave, tiarave.

²⁵ Vika minti tiamanta te *ko* tiha tavauraro vi vaiintiva kia qora kaiqa varairara ti, vira aru keva kia ho vairave. Ho nai viva tiharo, Sisaava ti uva iriarire, tirave.

Minti timanta te vira Sisaava vainanaini atitaare tivake kauraro viva vairave.

²⁶ Te Porurara uva qara ntuvake Sisaara amitarare ti, tavauraro vi uvava kia avuqavu vairave. King Agiripaao, virara irihama te vi vaiintira vita vare ariara viva vira uva iriarire ti, te vira ai avuqaavata, ekaa maaqi variaka nivuqaavata, vita viri kauro. Nevata vi uvara iriqi vi vaivaqe te Sisaaraini vi uvara qara ruva amitaare.

²⁷ Kia te vi vaiintira uva avuqavuqamake viva minti mintimama qora kaiqa varaivo tiraiti,

qumina vira atitaariraro kiana koqe ianarove,
tiro.

26

Poruva Agiripaara avuqaa vaiharo nai auta ntu uvara tura

¹ Fetusiva minti tuvaro Agiripaava Porurara tiharo, Nena uva homa tinarave, tiro. Minti tuvaro Poruva nai kauqu virini aqukero nai auta ntu uvara maantima kero tiro:

²⁻³ King Agiripaao, Iutaa vaiintinavu tiqaa uva vataara virara te vate tenta auta ntuaina uvara tirerave. Are tinavu Iutaa okarave, tenavu tirori vauna uvarave, irianarara ti, te ari avuqaa vaiha tiainarara quaheha vauro. Mintimake te vi uvara ai tiva amiqi vuarirara are kia popoharaitira iriane, turo.

⁴ Te haaru vaintiruka vaiha tenta maaqaini variqi vi, vira naantiara Ieruharemini avuqavu variqi vuavaunarara ekaa Iutaa vaiinti virara iri kaarave.

⁵ Vika ti kaiqa okarara airi ihiara iri tavamakaarave. Parasi vaiintinavuqai noraiqamake tinavu maara uva iriantemake, vi entara tevata vi uvara iriqi viha, tevata Parasi vaiintivano vaiha variqi vuavaunarave. Iutaa vaiintinavu uva tiataa ivera, vika vi uvarara quqaa uvave tivake ho ai tiva amivarave.

⁶⁻⁷ Tenavu Iutaa vatanaaka vairera 12 ankunavuvano vaunarave. Ho tenavu ekaa Kotiva tivato uvara *Mesaii*aavano qovaraiqianarove tivato uvaraqai iriqi viha entaqive, kuariqaave, vi uvava qovaraiqiainara veka vaiha Kotira autu tuaheraqi vi vaunarave.

Nora vaiintio, tevata vi uvara veka vauramanta vira kaara Iutaa vaiinti quminama tiqaa uva vataarave.

⁸ Ne nantihae tiha, Kotiva kia ho qutu vika qaqi vara himpima kaanarove, tiavo?

⁹ Te tota Nasaretihainaa vaiinti Ihurara qora vaiintive tivakeha vira avataqi ni vauka qoraigama nimitarera auti varia vaunarave.

¹⁰ Te Ieruharemini mintiaqi vi variavauramanta Kotira kaiqa vara amite varia vaiintika vika noranavu ti noraiqama komanta te Kotira vainti airitahaa ravaaqavu vare karapuhiqui vuru ke, tevata vokuka hampata vaiha kauqu verake tiha, Homa vi vaiinti nahentika arukaate, tiavaunarave.

¹¹ Te vi entara airi tataa maara naavu voqi voqi oriqeteha vika ntaihamaqi viha tiha, Ne Ihura uva qaqira kaate, ti variavaunarave. Ti voqamakeru arara ite vaumanta te Ihura vainti vonaini vaukavata ntaiharera auti variavaunarave.

*Poruva nai Ihura vaintiqama vurara tura
(Kaiqa Varora 9:3-19; 22:6-16)*

¹² Te Ihura vainti ntaiharera auti variavauramanta Kotira kaiqa vara amite varia vaiintika vika noranavu ti noraiqamake qaravata timumanta te vare Damasikusi vatukainiara vuavaunarave.

¹³ Ho nora vaiintio, iriane. Te aaraini vi variavauraro kuarivano qiataqaa vaumanta tavaavauraro ovavano naaruvaihairo voqamakeru iteharo kuari itairavata aatarakeru iteharo te vuavaunanainivata, ti hampata vuka unainivata, noraiqama kero itorave.

¹⁴ Itomanta tenavu ekaa vataini hiqirivi vaiha iriavauraro uvavano tinta Hiparu uvaqihairo tiriara tiharo, Soruo, Soruo, nantiharae ti qoraiqama timitera iarao? Are mintiharama are nenama qoraiqamake variarao, tumanta te tiha,

¹⁵ Noravauvo, are tavave? tiavauraro Noravano tiharo, Te Ihuka are qoraiqama timite variaraukama vauro.

¹⁶ Ho are himpira nena aiqūqaa ntavatera variane. Are ti kaiqa vaiinti varianerama te ai avuqaa qovarama vuro. Are vate ti tavena uvarave, naantiara te vo kaiqara ai tiva amiaina uvarave, are vokika tiva nimirave.

¹⁷ Ti navunaaka Iutaa vatanaakave, vo vatanaakave, vika vika vaiqe te vikaqaaahai ai ruaruama amitaqi vuarirara are qaqi vainarave. Te ai atitama kaarirara are vo vatanaa vaiinti nahenti vainaini vinarave.

¹⁸ Are qumina vatanaa vaiinti nahenti nivu rampai nimitairamanta vika konkira arinanaini kaiqa varera qaqirake ova itaainanaini ani koqe kaiqa vareha Sataaniva vikaqaa raqikiainara qaqirake Kotirara tinavuqaa raqikiane tiate ti, te ai atitauro. Are mintiramanta vika tiriara iriqi viqe te vika vaaqu kaiqa qaqira kaari vikavata Kotira vainti vokika hampata vohaa variate, turave. Ihuva tiriara minti turave.

Poruva nai kaiqa varorara Agiripaara tiva amura

¹⁹ King Agiripaao, uvavano tiriara minti tumanta te kia naaruvaini iri tavauna haikara qaqira karaiti, te uvavano tuntemake,

²⁰ hoqaramake te Damasikusini naane orure mini vaiha vi uvara tiva nimi, viraqaaahai

Ieruharemini orure vi uvara tiva nimi, viraqaahai Iutia vatani oru vaiha vo vatuka vo vatuka niha ekaa tiva nimi, viraqaahai vo vatanaa vo vatanaaka tiva nimiqi vuavaunarave. Te vika maantimakema tiva nimuro: Ne qora aara qaqirake tuqantaavi Kotira aaraqaa vuate. Kotira aaramaqi viha Kotira kaiqagai varaqi vuate, ti vaunarave.

²¹ Te vi uvaraqai turamanta vira kaara Iutaa vaiintinavu te Kotira Naavuqi vauramanta ti ravaaqavuke ti haru kareka auti vaurave.

²² Vika mintiavaro Kotiva ti kahaqamaqi vimanta te vate ni nivuqaa himpite vaiha vi uvara nora vaiintive, inaara vaiintive, tiva nimi vauro. Kia te vo uvavauve ti vauro. Paropeti vaiintivata, Mosivavata, uva tivatora vohaa uva viraqaima tevata tivaqi vi vauro.

²³ Vika minti turave: Naantiara *Mesaiaavano* nai vaatani aha viraara varero vuru qutu viro, viraqaahairo viva naanema avuniqama kero qaiqaa qaqi himpiro varianarove. Iutaa vaiintive, vo vatanaa vaiintive, konkira ariraqi variaka ova itaainara tavaate tiro, viva avuni qaiqaa qaqi himpiro varianarove, turave, tiro.

²⁴ Poruva minti tuvaro Fetusiva Porurara naveraitiro tiharo, Poruo, ai avu aatoqihairo hampiqivo. Are vo okara vo okara *sikuru* tiara aatara kaararo vira kaara ai avu aatoqihairo hampi qivara are airi hampi uva tivaqira vi variarao, tiro.

²⁵ Minti tuvaro Poruva aqao tiro, Nora vaiinti Fetusio, ti tivu aatoqihairo hampiqivauve te vi uvara turo. Ti tivu aatovano ho vaivera te quqaa uvama turo.

26 King Agiripaao, are vi uvara okara irianarara ti, kia te getehavauve vi uvara ai tiva amuro. Ihura vaintinavu kia kukeqavi vaiha vi uvara ti variarave. Vika vaiinti nahenti nivuqaa vaiha vi uvara ti variavara arevata vi uvara irianarave.

27 King Agiripaao, quqaae are paropeti vaiintinavu tu uvarara quqaa uvama vaivo tiarao? Te irurara are vika uvara quqaa uvama vaivo tiarao, tiro.

28 Poruva minti tuvaro Agiripaava Porurara tiharo, Are inaara kuari avuqaa tiharama tiriara Ihura vainti variarire tirae minti tiarao? tiro.

29 Tuvaro Poruva tiharo, Te inaaraiqamakeve, vukaiqamakeve tiha te arevata ekaa maaqi variakavata ti voqaantemake variate ti, te Kotira aare vauro. Ti voqaara variate tihama kia te tinta rumpate *senira* viraravauve turo. Te Ihura vainti vaunantemake, nevata Ihura vainti variaterama turo, tiro.

30 Poruva minti tuvaro avuhainaa vaiinti vivavata, *kamaanira* vaiintivanovata, Benaisivavata, vira hampata oquvi vaukavata, himpi

31 vahaagaini vevare vika nai tiva ami nai tiva ami iha tiha, Kia maa vaiintiva qora kaiqavata vara kaimantara ti, vira karapuhigama kevave, vira arukevave, kia variataarave, tura.

32 Minti tuvaro Agiripaava Fetusirara tiharo, Kia vi vaiintiva Sisaava ti *ko* tianarove tiare titirio, are homa virara qaqi vuane tiaraitirio, tura.

27

Poruva nora vatuka Romini sipiqi vura

¹ Vika uva tiva vate tinavuara Itari vataini vuate ti, vika Poruravata vo karapuhi vaiintinavuvata ntita vare vuru vo iqoka vaiintinavuvano vikaqaa raqikiate ti, Juliusira amura. Juliusiva iqoka vaiinti 100navuqaa raqiki vauvama vaura.

² Vi vaiintiva karapuhi vaiintinavu ntita varomanta tenavuvata Adaramitihainaaka *sip* iqira vaarire Esiaini virera vuavaunara. Vaiinti vo, Aritaakusiva viva Masedonia vata Tesaronaikaihainaava, vivavata tinavu hampata vura.

³ Vira qararaa vatuka vo Saidonini oru raavauraro Juliusiva Porura quahama amitero tiharo, Maini vaihara homa nena navunaaka oru tavaira vika ai kahaqiha vo airairave karave ai amiate, tuvaro Poruva viva tunte ura.

⁴ Mintumanta ho viraqaahai tenavu Saidoni mini ke, qaiqaa *sipiqi* vi variavauraro *sipivano* mini virare tuvaro uvaivano hampi aaraqaahairo uti vauvarora tiro, qaqira kero namari avutaqaa vau vatara vo, Saiparusini hini mantaraini kia uvaivano utunaini vumanta tenavu

⁵ Sirisia Namari vara mini ke, Pampiria Namarivata vara mini ke oru vi, vatuka vo Mairaini Lisia vataini oruraavaunara.

⁶ Tenavu Mairaini oruraavauraro karapuhi vaiinti qaa raqiki vauva *sipi* vo rantakora. Vi *sipiva* Arekisantariaihainaa *sipivano* Romini vuare tu *sipiva* vauvaro vira rantakero

viraqaahairo viva tinavu tivita varero vuru vi sipiraqi kora.

⁷ Vi sipiraqi komanta tenavu vi sipiraqi viha uvai kaara qihaa qihaamake vi variavauraro vo entanavu aitaromanta tenavu vukaari utuqi vivi, oru vatuka vo, Nidusi aumanto oruraavaunara. Mini orure avuqavu virare tiavaurarovata, uvaivano kempukaiqumantara ti, qaqirake taurini vi utu vare, Karitini virante vata vitianta, vira autu Salamoneve tiara, vira vara mini ke,

⁸ viraqaahai vukaari utuqi viha nuqa aukihataa qako qakomaqi vi, Koqe Kantave tianaini oruraavaunara. Mini orure tavaavauraro Lasea vatukavano aumanto vaura.

⁹ Tenavu airi enta mini variqi vuavauraro Iutaa vatanaaka Kara Auramate Kia No Entava vi entavavata aitarovaro uvaivano noraiqaakero uti vau entava ani rovarora tiro, ekaa sipivano qaqirake kia vi anura. Vi entava ani rovaro Poruva himpiro vika tiva nimiro tiharo,

¹⁰ Ne maa vaiintika iriate. Tenavu maqihai vuariraro „aaronavano nora utiharo„ *sipi* tuqantaa kairaro *sipi* vo haika vo haika vate haikava taiqa viraqe tenavuvata taiqa vuarorave. „Kaiqenavu kia viraiti, maini variare„ tiro.

¹¹ Poruva minti tumanta *sipi* vira qovavata, vira varaqiro ni vau vaiintivavata, vitanta tiha, Homa tenavu virarave, tuvaro iqoka vaiintinavuqaa raqiku vaiintiva, vivavata vitanta uvaqai iriharo kia Porura uva iriraitiro tiharo, Homa tenavu virarave, tiro.

¹² Vaiinti airitahaavano *sipiqi* vauka tiha, Nora uvaivano utirera, *sipivano* kia maini ho varianarove. Kaiqenavu vatuka vo, Finikisini tumutumu qinanaini ho vuarera, mini virarave. Mini oru variariraro uvihairaqe Romi vatukaini vuare, tura.

Finikisini *sipivano* variainanaini koqe iro vauvaro kia uvaivano uti vaunainiara ti, vika minti turama. Finikisi vatukavano varuva avutaqaa vau vatara Karitini vaura.

Nora aaronaavano utura

¹³ Vika minti tuvaro vo enta koqe uvaivano utumanta vika homa virare tivake, *ankaavano sipi* ravaaqavuto haikara vara vaari *sipiqi* ke, vika kia nora namariqaa viraiti, qaqirake Kariti nuqa aukihataqai vi vaura.

¹⁴ Aukihataa qakomake virare tuvaro, nora uvaivano vata vihairo utiharo

¹⁵ *sipi* vira ventaqiro viharo vataihairo hampi venta komanta tenavu *sipi* tuqantaake avuqavu virare tiavauraro uvaivanoqai kempukaiqama kero *sipi* venta varero taurini hampi ventaqiro vura.

¹⁶ Uvaivano hampi ventaqiro vuvaro tinavu tivita varero vumanta tenavu inaara vata vo, nora namari avutaqaa vau vatara Kaudaini oruraavauraro vi vatava antua kovaro *sipivano* tumutumu qinaini oru vaura. Tenavu tumutumu qinaini orure mini vaiha tenavu vukaari utihama inaara votuvano vekaini vaura

¹⁷ vira ravuku vare vaari *sipiqi* ke, viraqaahai naaqunta varake viraqohai nora *sipi* viraqaa quru qurumake rumpatora. Mintumanta *sipiqaa* raqikuka tiha, *Sipivano* hampi viharo Afrikaini

namari aqaini vuantorave ti, vika *seri* quru qurumake vuruvi rumpatovaro *sipivano* qakomakero vi vaura.

18 Mintuvaro uvaivano noraiqama kero qaqiqai utiharo namari vente vauvaro vira qararaa tavovaro airi maaravano *sipiqi* vaiva *sipi* ravaaqavu kairaro *sipivano* kupeqa vuantorave tihama, vika *sipiqi* vato airairara varake, namariqi vara vaavi qaqira aqu aqumakeha tavovarovata, *sipivano* kiaqai hoqamakero vaura.

19 Kia hoqamakero vaumanta vira qararaa taaramo entaqaa *sipiqiraa* airaira *serive*, kiarive, vo haika vo haikave, vika *nai* kauquqohai varakeha namariqi qaqira vara vaavi aqu aquma kora.

20 Mintumanta tenavu airi enta viha kia kuarivata opuvata tavaraiti vuavauraro aaronaavanoqai noraiqamakero utuqiro vi vaumanta tenavu tiha, Tinavu kahaqiarirava kia ho vaivo, Tenavu mintumaqi vi vuru taiqama virarave, tiavaunara.

21 Tenavu airi enta mintiaqi viha kia karavata naraiti, variauraro Poruva vaiinti vika avutaini himpiro tiharo, Ne maa vaiintikao, ne ti uva iriha Kiritini variataarave. Ne ti uva iri mini variatirio, kiama ne *sipiqi* vataa haikava kakakima viraitiro, qaqima vaitirio.

22 Ho te niara kia qetaraiti, kempukaiqamake variate, turo. Kia tinavuqihairo vaiinti vonkuvano kakakima vuanarove. *Sipivanoqaima* taiqa vuanarove.

²³ Kotiva virini vaira te vira vaintivano vaiha te vira autu tuahere vauraukama vauro. Ho entaƣi Kotira *enseli* vovano ti tivuƣaa himpitero vaiharo

²⁴ mintima ti muntu tiva timivo: Poruo, kia getaane. Are avuhainaa vaiinti Sisaara avuƣaa himpitera vainarave. Ho iriane. Kotiva ariarao tiro, viva ai vataake *sipiƣi* variakavata kahaƣira ne homa vaivarave tivo. Kotiva mintima ti tiva timivo.

²⁵ Ho maa vaiintikao, virara irihama kia geteha variate. Kotiva ti tiva timimanta te ni tiva nimunantema kero, Kotiva ƣuƣaama ni kahaƣianarove.

²⁶ Ho tenavu vuariraro *sipivano* oru *airaani* vata voƣaata taatau vuanarove, tiro.

²⁷ Poruva minti tuvoro 14 enta aitarovaro uvaivano Mediterenia Varuvavau tinavu ƣaƣi ventaƣiro vi vaumanta enta tavaarana *sipiƣi* kaiqa vare vau vaiintika tiha, Vatavano aumantoma varianarove, tura.

²⁸ Minti tivake vika namari avatareka naaƣunta varake ori kantarumake namariƣi vaavi tuta kovaro otu viro vataƣaa otu aravumanta tavovaro vatavano aumanto 40 *mita* vaumanta oru viha ƣaiƣaa avateha tavovaro vatavano 30 *mita* aumanto vaura.

²⁹ Mintumanta vika avatamake tave, getehama tiha, Tenavu entaƣi vaiha voƣavata oru vuariraro *sipivano* oriƣaave, vataƣaave, viro taatau vuantorave tivake, viraƣaahai vika *ankaa* 4navu *sipi* vekaƣaahai kantarumake namariƣi tutake tiha, Vaaka kuari vara kairaro itaarire, tura.

³⁰ *Sipi*qi kaiqa vare vau vaintika tiha, Kaiqenavu tentanavuqai evaara ruqemake vuare, tivake inaara votu vira nora *sipiq*aahai vara vaavi ke, naaquntaqohai vira tuta tutamaqi vi, namari *mareqaata/turuqaata* kareka auti vaiha unahaa tiha, Tenavu inaara votuqi vaiha nora *sipi* avuni vuru *an*kaa vatarerave, ti.

³¹ Vika minti tuvaro Poruva vika taveru nora vaiinti viravata, iqoka vaiinti vikavata, tiva nimiro tiharo, *Sipi*qi kaiqa vare varia vaintika kia maa *sipira*qaa vaiha raqikivera, nenavu kiama ho vaivarave, tiro.

³² Poruva minti tumanta iqoka vaiintinavu oru inaara votu kantarumato naaquntara teqa aqukovaro inaara votuvano hiqiriro namariqi otu ravara aquvura.

³³ Mintuvaro aatitareva uvaro Poruva vika vihi tiharo, Ne kara naate. Ne airi enta 14 enta variqi vihama kia karavata naavo.

³⁴ Virara irihama te ni vihi tiha, Kara naate, turo. Kara naivaro ni vaatavano ho variarire. Kia ni qiata kauhi vonkuvano kakakima vuanarove. Ne ekaa homa maihai qaqi qara vare hiniqaraini oru vaivarave, tiro.

³⁵ Poruva minti tivakero mpareti varakero vika nivuqaa vaiharo Kotirara koqema iarao tivakero kara nero.

³⁶ Poruva mintumanta vika tavovaro vika muntukaqihairovata koqe umanta vikavata kara varake nora.

³⁷ Tenavu *sipi*qi vairera 276 vaiintinavuvano variavaunara.

³⁸ Ho tenavu kara ho nema, viraqaahai *sipi* maara ntaantorave tima ekaa qaqi vau karara qaqira namariqi vara vaavi aqu kaavaunara.

Sipivano taiqa vura

³⁹ Aatita vumanta *sipi*qi kaiqa varo vaintinavuka vutu vo vata tave, Vi vatara kia tavauna vatarave ti. Vika tavovaro nuqavano auvahianta koqe iro vaumanta mini *sipi* vuru karare ti,

⁴⁰ viraqaahai *anaka* naaqunta teqa aquke *anakaanavu* namariqi ke, aiqi utu vare vu katarira viraqaa rumpato naaquntaravata teqa aquke, uvaivano ventaqi vuarire ti, *seri* vo rairake rumpate nuqakanta virare ti,

⁴¹ oru vuvaro *sipivano* oru nuqaqaa taatau vura. *Sipi* aiqivano paama tivakero taatau vuvaro vira vekavano hampi raqikiviro vaiharo raqa vireva auti vaura.

⁴² Mintumanta iqoka vaintinavu tiha, Karapuhi vaiinti hininavu namariqi nako aruqi vi, hini mantaraini orunte vihai mini rugemake vinivorave. Kaiqe tenavu karapuhi vaiinti ekaa arukaare, tura.

⁴³ Minti tuvaro vika raqiki vauva Porurara iriharo Poruravata arukevorave tiro, qioqama tero kia karapuhi vaiinti arukaate tiro. Tivakero vikara tiharo, Namari nako aruqi nika, vika naane homa namariqi aquvi nako aruvare vi, qaqini oru ntevarave.

⁴⁴ Kia namari nako arika ne vihama katarive, *sipiqaahainaa* haika raqainarave, vira tota varema namari *marevaura/turuvaura* vima qaqini oru ntaate, tiro. Vika noravano minti

tumanta vika ekaa namari auvahini ho oruntovaro Poruva vaaka uva tiva nimuva quqaa vivauma vaura.

28

Poruva varuva avutaqaa vau vatara Maltaini vaura

¹ Tenavu kia vaiinti vovata virivi qaqira karaiti, tenavu ekaa koqemake hoqai namari auvahini aniraavauraro vovano tinavuara tiharo, Maa vatara Motaa vatave, turave.

² Ho tenavu mini ani raavauramanta vi vatanaaka tinavu tivita vare koqemake tinavuqaa raqikura. Aaqu ntuvoro antomanta vi vatanaaka iha quarake tinavu tivita vare iha quara tonaini vuru kora.

³ Mintuvoro Poruvavata iha vaqita varero vuru quarare tuvaro iha voqamakero iteharo totoquvarora tiro, *uqahivano/quaihavano* ihaqi vaunaihairo vutu ntero Porura kauquqaa unutero vaura.

⁴ Vi vatanaaka tavovaro vi *uqahiva/quaihava* Porura kauquqaa unutero vaumanta vika tiha, Oho, vi vaiintiva vaiinti aruke vai vaiintivama varianarove. Viva nora namariqi kia qutu viraitiro, aniraivaro tinavu variqavano vi vaiintiva vaiinti arukaiva naivata qutu vuarire tiro, *uqahi/quaiha* vara kaivaro oru viraqaa unu taivo, tura.

⁵ Vika ná irike minti tuvaro Poruva nai kauqu runkinkirima kovaro *uqahi vano/quaihavano* kia Porura qoraiqama amitaraitiro, ihaqira aqu vumanta

⁶ vi vatanaaka Porurara tiha, Vira kauquvano noqa viraro qutuma vuanarove. Kaiqe vaiha tavaare, tivake variqi viha tavovaro kia Porura vaatavano vo qara uvaro Poruva qaqi vaumanta vika vo uva tiha, Ike, vi vaiintiva variqa vaiinti vovanoma vaivo, ti tura.

⁷ Tenavu mini variavauraro vaiinti vovano Pubiusiva vata vo aumanto vau vatara qova vaura. Vi vaiintiva nora vaiintivano vaiharo vi vataraqaa raqiki vauvara tiro, viva tinavu tivita varero vuru nai naavuqi kero tinavuqaa koqema kero raqikiqiro vuvaro taaramo enta aitarora.

⁸ Mintiaqi vuvaro Pubiusira vira qora aiha vuvaro taintaqaa vaura. Vira vaata iha iteharo raha ratotoqa autiharo vauvaro Poruva viva vuraqi oriqetero Kotira aareharo vi vaiintira kahaqiane tiharo nai kauqu viraqaa vatero vira koqema kovaro vira vaatavano koqema vura.

⁹ Poruva mintumanta vira tavamake, vi vataraqaa vau vaiintika aiha viraara varoka ekaa Poruva unaini anirovaro Poruva vikavata koqema nimitora.

¹⁰ Ho Poruva mintumanta tenavu virera iavauramanta vi vatanaaka quaheha airi airaira tinavu timumanta vare, vo *sipiqi* vaarire vuavaunara.

Poruva nora vatuka Romini orurora

¹¹ Tenavu vi vataraqaa variqi vi taaramo tora varake, viraqaahai tenavu vo *sipiqi* vaarire vi. Vi *sipiva* Arekisantariaihainaaka *sipivano* vauvaro vira autu Variqa Vainti Taapive tura. Nora uvaivano utuvaro vi *sipiva* vi vataraqaa

vaiharo uvihaaina entaraqaa vuare tivakero
vaumanta, ho tenavu viraqi vaarire oru

¹² vatuka vo, Sirakusini orure mini taaramo
enta vai.

¹³ Viraqaahai qaiqaa *sipi*qi virante
airantemaqi vivi, vatuka vo, Regiumini orure.
Vira qararaa tavaavauraro uvaivano koqema
kero utumanta tenavu *sipi*qi vivi, taara enta
viha vatuka vo, Puteorini oruraavaunara.

¹⁴ Mini orure tavaavauramanta Ihura vainti vi
vatukaraqi vauka vika tinavuara vohaa *uiki*
varike vuata tumanta tenavu mini vika hampata
varike, ho vihai vatavau oru vi nora vatuka
Romini oruraavaunara.

¹⁵ Tenavu Romini oruraavauramanta tinavu
qata vakaukavara Ihura vaintinavu tenavu
oruraavaunarara iri, vika tinavu tivita kareka
Apiusi Maaketive tunainivata, Taaramo Naavu
Vaite Varia Naavurave tunainivata anire,
tinavuara rante vaura. Vika anuvaro Poruva
vika taveru Kotirara koqema iarao tuvaro vira
muntukaqihairovata koqema kero quahe vaura.

Poruva Romini oru ntero mini vaura

¹⁶ Ho tenavu Romini oruraavauraro
kamaaniva Porura kia kempukaiqama kero
rumpataraitiro, virara mintima tiro: Are vo
naavuqi nenaraa vairaro iqoka vaiinti vovano
ariqaa raqikiarire, tiro tura.

¹⁷ Poruva taaramo enta varikero, viraqaahairo
viva Iutaa vaiinti noranavu naaromanta vika
Poruva vaunaini ani ruvaaqumavi vauvaro
Poruva vika tiva nimitiro tiharo, Ti qata
vakaukavarao, iriate. Kia te tenta navunaaka
qoraiqama nimitaavaunarave. Kia te tinavu

kaivaqaukavara tinavu tiva timito uva okarara raqa kaavaunarave. Kia te mintiraiti, Ieruharemini variavauramanta qumina ti karapuhigamake Romeni vaiinti kauquqi ti korave.

¹⁸ Ti vuru komanta Romeni vaiinti vika ti iramaqi viha iruvaro kia te qora kaiqa varauna uvava vaimantara ti, vika tiha, Viva qora kaiqa varainaravauve tenavu vira arukararave. Tenavu iruraro kia viva qora kaiqa varai uvara tinavu tiva timivo, turave. Romeni vaiinti vika minti tivake ti qaqi tititareka auti vaumanta

¹⁹ Iutaa vaiintinavu aqao kia vira kuvantukera atitaane tumanta vira kaara te tiha, Sisaavama ti uva avuqavu iarire, tiavaunarave. Te minti tihama kia te tenta navunaakaqaa uva vatarera auti vaihavauve te Sisaarara tunarave.

²⁰ Te vi uvarara irihama virara ni tiva nimirera ni naarauro. Tenavu Isareri vaiinti nahenti vaiha Kotira mpeqa vainti vekama vauro. Ho vate vi vaiintira kaarama *seniqohai* ti rumpa taavo, tiro.

²¹ Poruva minti tumanta Iutaa vatanaa vaiinti mini ruvaqumavi vauka tiha, Kia Iutiaihai ariara vo uvavata tiva tova animanta irunarave. Kia tinavu qata vakaa vovano vihairo anirero ariara qora uvavata timanta irunarave. Tenavu qumimaqama vauro.

²² Tenavu maa uvaraqai irunarave. Iutaa vaiinti vonaini vonaini variaka tiha, Ihura vaintinavu vaireka vika qora vaiintive, ti variarave. Are tihara, Te Ihura vaintive, tianarara tira, ho are nena noqihaira vi uvara tiraqe iriare, tura.

²³ Vika minti tivake Porurara tiha, Kaiqe vo enta kaamate vi entaraqaa ai uva iriare, tivake vi entara kaamato entaraqaa Iutaa vaiinti airitahaavano Porura uva irireka vira naavuqi anire vauvaro Poruva toqaqi uva hoqarama kero tiva nimiqiro vi vauvaro kuari avuvano uritarero ruhunkuvaro Poruva qaqiqai vi uvara tivaqiro vi vaura. Kotiva vikaqaa raqikiaina uvara Poruva tiva nimitiro tiharo, Mosivave, paropeti vaiintinavuve, Ihura okarara vi uvara vi uvara tiva torave. Ne vi uvara irihama Ihura okararavata kankomake iriataarave. Ne vi uvarara quqaave tiate, tiro.

²⁴ Poruva minti tumanta hini kuka quqaama tiarao tumanta hini kuka kia vira uvara quqaave tura.

²⁵ Vika vo uva vo uva tivakeha qaquirake nai maaqa nai maaqa vura. Vika vireka uvaro Poruva tiva nimitiro tiharo, Haaru Kotira Maraqravano ninavu kaivaqara paropeti vaiinti vo, Aisaiaara kahaquvaro

²⁶ viva mintima ni okarara avuqavu tiva torave:

Maa vatanaakara mintima uva vuru tiva nimiane, turave.

Ne maa uvara iriqi vihavata, kia anomake irikevarave.

Ne tavamaqi vihavata kia kankomake tavevarave.

²⁷ Maa vatanaaka avu aatovano tinta vimanta vika kia ti uva iriataa imanta variarave.

Vika ti uva iriarorave ti, nai aato tintataarave.

Vika ti okara tavaarorave ti, nai avu

qimpate variarave.

Vika náí aatoqihai ti uva koqemake iriha ti haaraiqevauve te Kotika vika kahaqihā koqema nimitararave, turave. (*Aisaiaa 6:9-10*)

Aisaiaava Kotira uva minti turave, tiro.

²⁸ Poruva minti tivakero viva Iutaa vaiintinavu tiva nimito tiharo, [Kotiva vaiinti nahenti kuvantu kero ntitaaina uvara ni tiva nimunara iriataara vaimanta ne kia iriavo.] Ho iriate, Kotiva tiharo, Vi vakaakara vo vatanaakavata tiramanta vika vi uvara ho irivarave turave, tiro.

²⁹ [Poruva minti tumanta Iutaa vatanaa vaiintinavu vi uvara kaara náí tiorima vare vura.]

³⁰ Poruva taara ihiaara nariaraa vi naavuraqi vaiharo naavu qora koqaa amiharo viraqi vaiharo viva ekaa vaiinti vira tavareka anuka quahama nimate vaura.

³¹ Viraqi vaiharo viva Kotiva vaiinti nahentiqaa raqikiaina uvara tiva nimi vaura. Poruva kia qetaraitiro, tiva nimiqiro vi vauvaro kia vo vaiintivanovata vira qioqama amitovaro Poruva Nora Vaiinti Ihu Karaitira uva vika tiva nimiqiro vi vaurama.

Kotira Uva
The New Testament and portions of the Old
Testament in the North Tairora Language of Papua
New Guinea
Nupela Testamen na sampela hap Olpela Testamen
long tokples Tairora long Niugini

copyright © 1979, 1994, 2005, 2008, 2009, 2012 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Tairora

Dialect: North Tairora

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures. Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2021-05-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Mar 2026 from source files dated 12 Dec 2025

909b265f-c886-56ae-b943-fdc12fe46c5e